

CARTESIUS VERUS SPINOZISMI ARCHITECTUS.

S I V E

Uberior Assertio & Vindicatio Tractatus,
cui titulus *Cartesius Spinozæ præluens*,
antehac vernaculo sermone editi; quibus
quam clarissime nec non certissime de-
monstratur, in Cartesio reperiri primaria
fundamenta Spinozismi.

AUCTORE

JOHANNES REGIO,

Med. & Philos. Doctore, hujusque
Professore.

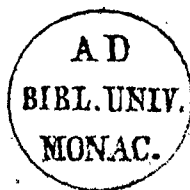
de Murr.

FRANEQUÆRÆ,

Excudit HENRICUS HALMA, Ill. Frisicæ
Ordd. atque Eorund. Acad. Typograph. Ordinar.

MDCCXIX.

Rom. I. ὡς. 22, 23.

Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἑμωράνθησαν. Καὶ ἠλλαξάν τὴν
δόξαν τῶ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωμάτι εἰκόνας φθαρτῶ
ἀνθρώπων, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν.

2 Tim. III. ὡς. 8, 9.

Ὁν τρόπον δὲ Ἰωάννης καὶ Ἰαμβρῆς ἀντετίθεσαν Μωϋσεϊ,
οὕτως καὶ οὗτοι ἀντίθενται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι
κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίσιν.
Ἄλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον ἢ γὰρ ἀνοία αὐτῶν
ἐκδηλὸς ἔσται πάνσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

P R Æ F A T I O.

L. B. S.

Ullum ferme seculum hoc, in quo ho-
die vivimus, portentosarum opinionum
fuisse feracius, nemo, qui præterito-
rum non plane ignarus est, baud dif-
ficulter concesserit. Ab eo enim tempore, a quo
per Cartesium Rationi integritas asserta fuit,
multi eam adeo cœperunt deperire, ut, quibus-
cunque posthabitis, in cunctis solum ejus dicta-
men sequi proposuerint, atque ipsi Deo tale
quid, quod non satis cum clara & distincta
perceptione concordare videbatur, revelanti fas-
ces subdere recusaverint. Sed ulterius progressi
sunt: nam id suo Idolo (integræ rationi) ig-
nominiosum reputantes, si circa plurimarum
rerum notitiam hærerent, & videntes, id ne-
cessario sequi, quandiu earum originem incom-
prehensibilem faterentur, maluerunt loco veri

P R Æ F A T I O.

Dei introducere aliquod Numen fictitium; cuius claram ac distinctam haberent ideam, & sic, ut dicam, quod res est, fieri Athei, quam circa res quamplurimas earumque ortum suam ignorationem confiteri.

Spinozam ejuscemodi nequitiae esse Professore publicum, plerique haud gravatim concedent; sed Cartesium, qui summa astutia suum propositum tegere allaboravit, ejusdem criminis reum esse, vel non vident, vel cernere nolunt: quamobrem, ne quorundam animos, per ejus Philosophiam ad id præparatos, tantum invadat scelus, semina Atheismi in ejus Philosophia contineri, atque illum illa, quibus commode nefandorum errorum systema superstruxit Spinoza, jecisse fundamenta, orbi erudito ostendere in animum induxi.

Atheum voco illum, non qui, cui innata conscientia pudorque naturalis quam maxime refragantur, aperte & totidem verbis alicujus entis supremi existentiam negat; sed & eum, qui Dei veritatem in mendacium convertit & per fictitium alicujus Numinis conceptum, quem vero supponit, verum Deum e mundo eliminare satagit; quod Cartesium sua Philosophandi methodo intendisse, justa suspicandi ratio est, quam nunc breviter exponam.

Phi-

P R Æ F A T I O.

Philosophaturo commendat de quibuslibet dubitationem, neque tantum de rebus incertis; sed & (non sine maximo animi horrore hæc refero) de ipso Deo: nec in dubitatione consistit; sed hæc pro falsis habere jubet. Nulla igitur certa & convincens ei fuit ratio, qua veri Dei adstructa fuit existentia: quare etiam argumentum illud validissimum, a causarum subordinatione petitum, prorsus rejecit. Ipse interea adduxit argumenta straminea, ad probandam veri Dei existentiam ne cassa quidem nuce digna, ast apprime, uti in hoc meo Tractatu ostendo, inferendæ Dei Spinozistici existentiae consentanea; quorum primum & tale, quo, ipso fatente Cartesio, (o quantus jactator!) nullum melius ab ingenio humano excogitari potuit, Cartesianorum sagaciorum quidam sophisma pronunciant. Audiamus super his judicium Eruditissimi Viri Ill. Huetii Cens. Phil. Cartes. Cap. 3. Quibus tamen (argumentis a Cartesio pro demonstranda existentia Dei allatis) nihil esse futilius, nihil incertius candidis Lectoribus approbaturum me confido. Adeo ut si exploratissima non esset, uti sane est, Dogmatum illorum notitia, merito verendum esset ne apud incautos homines,

P R Æ F A T I O.

vanis adeo probationibus a tanto viro allatis deterritos, in dubium vocaretur. *Qui valida argumenta pro Dei existentia allata remouet, usque inepta substituit, quorsum ille collineet, vel luscus facile videbit.*

Neque quis mihi objiciat, Cartesium tamen conatum fuisse adstruere Dei existentiam. Fateor; sed ejusmodi Dei, ex cujus natura commode mundum suum mechanicum tanquam ex causa necessaria deducere quiret. Dico ceu ex causa necessaria; quoniam incredibilis fuisset stupiditatis indicium e causa liberrime agente certam & determinatam arcessere mundi fabricam. Et nondum eruditorum memoria excidit, quid in hac causa præstiterit magnus ille Atheismi Apostolus Julius Cæsar Vaninus, qui anno xv. superioris seculi edidit suum Amphitheatrum Æternæ Providentiæ Christiano-Physicum, adversus veteres Philosophos, Atheos, Epicureos &c. In quo libro tam strenue Dei causam, quam tamen reapse prodebat, etiam non indoctis viris egisse visus fuit, ut, præter acclamantium eruditorum applausum, quadruplicem quoque approbationem fuerit adeptus. Ita testatur librorum Censor: eum librum nihil a Catholica & Romana fide

P R Æ F A T I O.

fide alienum, sed cum peracutas, tum prævalidas rationes juxta sanam sublimiorum in sacra Theologia Magistrorum doctrinam continere, Tales ejusmodi nebulones possunt adhibere artes, quibus, cum palam Dei causam quam maxime promovere videntur, eam nihilominus clam perdant.

Eo quoque recta ducit homines ejus veritatis norma, clara & distincta perceptio; cujus certitudinem tantopere asserit, tantamque jactat, ut, jam Deo verace cognito, ad plenissimam de veritate persuasionem opus non sit ad rationes attendere, modo nobis claræ & distinctæ obversetur perceptionis recordatio. Contra falsa illa intrepide pronuncianda statuit omnia, quæ nostræ claræ & distinctæ perceptioni adversantur: & quamvis modestiores Cartesiani hanc ultimam regulam mitius interpretari studeant, tamen quam luculentissime in priore continetur, & ipsissimis Cartesii verbis Med. vi. confirmatur: Non enim (inquit) dubium est quin Deus sit capax ea omnia efficiendi quæ ego sic percipiendi sum capax; nihilque unquam ab illo fieri non posse judicavi, nisi propter hoc quod illud a me distincte percipi repugnaret. Et iterum Epist. 105. Part. 1. Ac

P R Æ F A T I O.

proinde debere nos de illis judicare secundum ideas istas, imo & cogitare esse absolute impossibile, & implicare contradictionem quicquid ideis istis repugnat.

Dixi hoc dogma recta homines ducere ad Atheismum: nam (præterquam quod eo introducatur Enthusiasmus Philosophicus & omnimoda judiciorum de rebus confusio; cum nulla sit ratio, cur ego meæ claræ & distinctæ perceptioni minus fidam, quam alter suæ; quamvis forsân sibi invicem sint plane adversæ) illud plane supremam Revelationis tollit auctoritatem, & ei supra rationem concedit prorsus nullam: si enim tanta sit claræ & distinctæ perceptionis certitudo, ut, si illa fallere posset, ipsa Dei veracitas proscribenda sit, omnino tunc, quando inter Revelationem & clarum ac distinctum rationis dictamen quædam apparet oppositio, tenemur huic habere fidem; illam vero repudiare vel negligere, ne tanti criminis, quod Deum imposturæ accusaremus, reperiamur rei.

Hanc consequentiam satis præagivit ipse Cartesius; quapropter, ut evitaret Doctorum Ecclesiæ Romanæ offensam, res fidei excepit; sed, uti sæpius solet, bona tantum dedit verba; cum ipso facto passim contrarium satis ostendat,

P R Æ F A T I O.

& Revelationis prorsus securus Philosophetur, ejusque affectu, quanti præ rationis dictamine Revelatio facienda sit, proh dolor! ubique doceant.

Causæ efficientis admodum perversa illi notio est, ac si ea absolvatur, quod ista omne illud, quod ab ea procedit, formaliter vel eminenter contineat; cum tamen ille continendi modus potius ad causam materiale vel formalem, quas vocant, quam ad efficientem pertineat: modi vero continendi aliquod virtualiter, i. e. ea istam esse virtute præditam, qua aliquod a se distinctum quod vel prorsus non fuit, vel tale non fuit, quale postea est, producat, si recte memini, altum est silentium. Et, nisi memoria me vehementer fallat, nullus in Cartesii Principiis vel Meditationibus extat locus, in quo Deus causa transiens aliquod, quod necdum erat, a se vere & omnino distinctum produciens nuncupatur. Hinc certissime quoque sequitur, Deum, si tantum sit res cogitans & non extensa, nullam extensionem efficere potuisse; quoniam eam neque formaliter neque eminenter in se continuit. Quæ super hoc argumento disserit Cl. Jac. Wittichius in famosa illa disputatione de Natura Dei S. XIII. digna sunt quæ legantur; ita tandem

P R Æ F A T I O.

concludit: quare quidam sentientes, se hoc nodo insolubili constrictos esse, facti sunt, Deum æque proprietates corporum ac spirituum possidere, spiritum autem & non corpus vocari, quia usus obtinuit, ut a nobiliore parte fiat denominatio. Et §. XIV. hæc profert verba: Quomodo omnia ex perfectissima Dei natura oriantur &c. Fateor, Virum Cl. (de ipsa re hic nihil dicam, neque litem meam facio) secundum principia Cartesii non male fuisse argumentatum. Id tantum in genere rogatum vellem; cur is, qui Deum non solum perfectissimam cogitationem, sed veram causam efficientem transeuntem agnoscit, hic adeo Spinozæ argumento constrictus hæerere debeat? Sed non absque singulari Dei accidit providentia, quod Cartesiani inter se de Spinozismo digladientur, & alter alterum ejus accuset; accusatus vero se ipsius Cartesii auctoritate tueatur: Hinc accusator necessario ipsum Cartesium ejusdem criminis reum agere tenetur.

Factavit Cartesius, sibi admodum claram & distinctam Dei esse ideam, quamvis non adæquatam. Talis idea Dei Spinozistici commode haberi potest; cum nihil conceptu facilius sit quam substantia, suam realitatem suasque per-

P R Æ F A T I O.

perfectiones per infinita attributa exprimens; quamvis, quot & qualia exprimere queat, non plene assequamur. Eodem modo ut is, qui in littore stat, naturam maris clare & distincte quidem concipit, licet totam ejus amplitudinem haud cernat. Verum Deum omnes Orthodoxi confitentur incomprehensibilem; & eum habitare lucem inaccessam, Apostolus testis est.

Unicam veram & proprie dictam agnovit Cartesius substantiam; quod in hoc scripto apodictice probatum dedi.

Duo summa statuit rerum genera, cogitationem & extensionem; atque illa vocat attributa substantiæ essentiam constituentia: quo tamen nihil potest statui absurdius; cum substantia per se existat & simplex sit, omneque attributum natura substantia posterius, nisi cum Spinoza velimus, illas realitates substantiæ inesse, eamque se per istas exprimere.

Vult etiam leges quasdam Divinæ essentiae inesse, secundum quas in natura agat, ipsasque naturæ leges ex Dei essentia esse arcessendas; atque ut uno dicam verbo, Deum agere necessario.

Animadvertat jam unusquisque mecum, num a Cartesio sat materiæ Spinozæ suppedi-

ta-

P R Æ F A T I O.

tata fuerit, e qua impiam suam Philosophiam concinnare potuerit, & an aliquid ulterius desiderari queat?

Sategit quidem Vir Cl. ostendere, Spinozam sua habere a Stoicis, sed sine ulla verisimilitudinis aut probabilitatis specie: nam, quanquam non eo inficias, vix hodie extare errores, quamvis nova quadam veste indutos, qui non a priscis traditi sint; non tamen inde certo concludendum, illos, qui cum veteribus eosdem docent, ab illis istos fuisse mutuatos; quia casu contingere potest, ut duo sibi invicem ignoti incidant, vel in eandem veritatem, vel errorem eundem. Et, si hic aliquid conjectandum sit, majore cum verisimilitudine id de ipso Cartesio præsumendum; quandoquidem ille in juventute inter Scholasticos versatus est, ab iis edoctus fuit, & ita occasionem habuit eorum placita perquirendi; ipsum autem in Philosophia Stoica hospitem non fuisse, ejus in Senecam de vita beata animadversiones satis superque testantur: & quod reapse multas priscorum, etiam Stoicorum, errores ab orco revocaverit, Ill. in Censura Philosophiæ Cartesianæ demonstrat Huetius. Si igitur inter Spinozismum & Stoicismum quædam sit affinitas, erit per tertium ali-

P R Æ F A T I O.

aliquod, nempe Philosophiam Cartesianam. Et revera, qui hæc sequentia perpenderit, dubitare non poterit, quin Spinoza sua a Cartesio, ceu proxima origine, habeat. 1. Spinoza didicit Philosophiam Cartesianam. 2. Ea illi fuit in deliciis. 3. Ejus fuit adeo peritus, ut eam, & alios docere potuerit, eamque methodo Mathematica demonstrare tentaverit. 4. Summa Philosophiæ capita & principia Cartesio & Spinozæ sunt eadem. Eadem, quoad sensum, substantiæ, attributi, modi definitio. Uterque tantum admittit cogitationem & extensionem. Uterque claram & distinctam perceptionem pro norma veritatis habet. Ambo statuunt extensionem infinitam, eamque, ut & cogitationem, distinguunt in generalem & singularem. Utrique, quoad sensum, licet Cartesius ubique ei convenienter de illa non Philosophetur, eamque ob causam illum Spinoza carpat, eadem libertatis definitio.

Et sane in Philosophia Cartesiana esse Spinozismi, aliorumque gravissimorum errorum principia, tristis docuit eventus. Equidem e qua Schola prodiit illud, conniventibus in eo cunctis Cartesianis, quibusdam id defendentibus, crudum, blasphemum, Spinozisticum & om-

P R Æ F A T I O.

omnem Christianam Religionem convellens dogma, tantam esse rationis, imo majorem, certitudinem, quanta est S. Revelationis, quam e Cartesiana? Hinc non verentur quidam auctoritatem S. Literarum rationi postponere, & satis impie effutire, S. Scripturam in rebus naturalibus loqui, non secundum rei veritatem, sed erroneam vulgi opinionem. Horum blateronum os in suo Recto Ufu Contemplationum Hujus Mundi, opere certe nunquam satis laudando, egregie obturavit Vir Ampl. & Doctiss. D. Bernardus Nieuwen-tyt; in quo, nullos de S. Scriptura tam irreverenter posse loqui, quam ipsarum rerum naturalium ignaros, perquam erudite ostendit. Insignis fuit Cartesianus, qui ob hoc Cartesianum principium, Deum ea, quæ claræ & distinctæ perceptioni adversantur, facere non posse, contra communem Orthodoxorum fidem æternam Filii Dei generationem negare ausus fuit. Cartesianus fuit van Hattum, qui suo pestifero veneno magnam infecit Zelandiæ partem. Cartesio addictus fuit Author Orbis Fascinati, & ex istis principiis recte fuit Philosophatus. Qualis fuit Geulingius? quem tamen publicis scriptis taxavit ipse Vir Cl. An.

Cl.

P R Æ F A T I O.

Cl. Voldero peritior atque perspicacior fuit Cartesianus? Eum tamen Vir Cl. Spinozismi non prorsus absolvit. Ejusdem Sectæ fuit Leenhof. Quantus fuerit Deurhoff Cartesii æstimator, vel ex solo carmine vernaculo, quo quandam Cartesii effigiem decoravit, unicuique abunde constare posset.

Frustra excipitur, illos Viros non fuisse genuinos Cartesianos, sed a Cartesio recessisse. Contrarium constat: fuere sane Viri maximo ingenii acumine præditi, qui per exteriorem doctrinæ Cartesianæ corticem, ei per molliora, quæ hic & alibi habet, verba, inanesque cautelas, dicis causa propositas, obductum penetrarunt ad ipsam medullam; & licet Cartesius istas opiniones ipse non aperte docuerit; eæ tamen commode ex ejus principiis eliciuntur, usque fulciuntur; quod petenti vel nullo labore demonstrare quirem.

Hæc cum ita se habeant, omnino existimavi Dei, veritatis pietatisque interesse, ut impia Cartesii molimina luci exponerentur: idcirco, quando mea Principia Philosophiæ Theoreticæ ad quorundam petitionem in linguam vernaculam transtuli, iis subjunxi exiguum Tractatum, cujus titulus est Cartesius Spinozæ

Præ-

P R Æ F A T I O.

prælucens : in quo quædam consensus Cartesii inter & Spinozam exhibui specimina, ut homines monerem ne incauti per Philosophiam Cartesianam transeant ad execrabiles Spinozæ errores. Hic multis, qui pro Cartesio stant, displicuit, præsertim hic Vir Cl. eum concoquere non potuit, quare, simulac publici juris factus est, mihi, ut e quibusdam intellexi, minitatus fuit refutationem. Tacuit tamen huc usque, & forsan in perpetuum quievisset, nisi per meum Tractatum quibusdam de Cartesii orthodoxia scrupulum fuisse injectum, animadvertisset. Paravit itaque initio hujus anni pro Cartesio Apologiam, & multis meorum argumentorum prætermisissis, quibusdam non rite propositis, multo minus satis enervatis, & multis phrasibus, è Cartesio conquisitis & cum Spinozæ locutionibus comparatis, ejus orthodoxiam & totalem a Spinoza dissensum demonstrare studuit. Profecto gratulor mihi tantum Cartesianum Cartesiique amatorem, quo majorem expectare non potui. Et uti ego sic habeo, illum sincere & ex candida animi sententia Cartesii patrocinium in se suscepisse; quapropter id nequaquam ægre tuli, neque verbo vel opere contrarium ostendi: ita quoque ab ejus humanitate

P R Æ F A T I O.

nitate expecto ut, hanc meam contra Cartesii descriptionem ex eadem animi sinceritate prodidisse, existimet, eamque æqui bonique consulat: potissimum cum, id exigere rei momentum, judicem & fidem meam antehac obstrinxerim.

Unum illud monendum restat, Cartesium magna cum calliditate atque astutia Philosophiam suam composuisse, virumque suum tam vafre occultasse, ut primo intuitu, vix perspicacissimis, multo minus cunctis, innotescere queat; sed seria attentione, longa meditatione, nec non, ad verum ejus sensum eruendum, principiorum cum conclusionibus accurata collatione opus sit: quæ difficultas, interjectis quibusdam in locis phrasibus mollioribus & sensum orthodoxum fundentibus, non parum augetur. Vanum itaque est ex iis ejus velle demonstrare Orthodoxiam verumque sensum; utpote, non e verbis sparsim extantibus, sed e principiis demonstrandum. Præcipue id impossibile est, quando Author lectores loquendi modis circumvenire studet, quin & mentiri non veretur: quod a Cartesio præstitum esse, abunde probaveram, & jam probavi denuo. Vis Lector ejus levitatis, inconstantiæ, malarum artium, & quam susque deque habeat veritatem, modo scopum suum attingat,

* *

uni-

P R Æ F A T I O.

unicum duntaxat hic specimen? confer ea quæ habet in Epistola ad Dinetum, cum iis, quæ scripsit in Notis ad Programma, & in Epist. XXI I. Part. I. Ibi uno in loco Virum, sibi notissimum, cum quo sæpius sermones miscuerat, & multum fuerat literarum commercium, summopere laudat, eique tribuit: ingenuitatem, acerrimum ac perspicacissimum ingenium, sagacitatem, imo tantam, ut visis duntaxat ejus Dioptrica & Meteoris, inde integram Physiologiam concinnare potuerit, & quidem adeo bene compositam, eruditam, ut multis Viris Doctis valde placuerit, iique propterea Professionem Medicinæ a Magistratu Ultrajectino pro eo petierint atque impetraverint. In aliis vero locis eundem Virum tantopere iterum vituperat dicitque, esse tantum fidum exscriptorem, non tam amore veritatis teneri, quam novitatis; adeo in suis inventis esse infelicem ut nullum unquam verbum in ejus scriptis notetur, quod ex aliis non exscripsit, in quo non contineatur aliquis error; in Physica nihil habere præter assertiones suas malo ordine digestas & veris argumentis destitutas; esse plagiarium; ignorantem; hominem, qui cæco impetu ad aliquod feratur, &c. Conciliet ali-

P R Æ F A T I O.

aliquis hæc unius ejusdemque hominis de eodem in eadem re adeo contradicentia judicia. Mirari vero subit, cur Vir Cl., dum defensionem Cartesii in se suscepit, (deceptor enim & mendax, quam fidem, ubi recte loqui videtur, mereri potest?) eum ab hac labe liberare non tentaverit; quod nifiat, cuncta, quæ ad probandam ex verbis & phrasibus ejus orthodoxiam protulit, nihil omnino valent. Prudenter vero hæc præterit Vir Cl.; quia ejus fallaciæ & artes ad decipiendum compositiæ ubique nimis claræ & apertæ sunt.

Seposita autem hac impietate, nullam video rationem ob quam hæc Philosophia, utpote mere idealis (inverso enim Cartesius procedit ordine; & universalia, ut cogitationem in genere, extensionem in genere, mera entia rationis, vocat substantias; singularia, vero, vera entia, veras substantias, modos) & fictis quibusdam hypothesebus nixa tantis laudibus ornanda, nec non tantopere commendanda sit. Profecto maximum discrimen est inter Philosophiam e diligente observatione atque repetitis sæpius experimentis erutam & inter in cerebello cujusdam in hypocaufto fere somniantis cusam. Ingenue hanc perversum agendi modum, olim a se quoque adhibitum fatetur Cl. Willisius & damnat in Præ-

P R Æ F A T I O.

fat Cerebri & Nervorum Anatomæ: Deposcente (*inquit*) enim illa quam in hac Academia sustineo Provincia, ut de sensuum, qua externorum, qua etiam internorum, muniis, de Animæ facultatibus affectibusque, nec non horum omnium organis & vario apparatu commentarer, & in eam rem rationum syllogas aliquot, & phænomenis non abludentes hypotheses excogitarem, quæ (ut fieri in istiusmodi negotiis amat) in systema quoddam artis & Doctrinæ compagem demum accreverant. Tandem vero cum, deflagrante inventionis imperu, singula retractarem, & ad severiores calculos exigerem, is mihi videbar esse, qui, ceu pictor aliquis, caput humanum non ad Archetypi alicujus fidem, sed audacis penecilli arbitrium delineaverat, id secutus, non quod verius, sed quod accommodatius, quodque optavit potius referret, quam quæ cognosceret. Hæc serio apud me pensitans, tandem velut ex placido evocatus somnio tristis evigilavi; pudit nimirum me huc usque precario fuisse Philosophum, & Poeticam quandam Physicem, novitate imprimis, & conjecturis affabre atque concinne sese excipientibus. Auditores meos & me ipsum

P R Æ F A T I O.

ipsum delinivisse, & utriusque nostrum, ceu incantamento & præstigiis, fecisse fucum. Id ad animum revocent ideales Philosophi, qui omnem veritatis cognitionem ex se ipsis depromere nituntur; & si veritatem fateri velint, se procul a veritate abesse deprehendent.

Quem usum præstet hæc Philosophia Theologiæ, Religioni & pietati, e sequentibus clarum erit. Tremendi Dei essentiam sola cogitatione, quæ ab hominibus & etiam a S. Viris stipula levior habetur, circumscribit. Deo tantum tribuit duo (quidni unum duntaxat, nempe cogitationem, utpote intellectum & voluntatem complectentem?) attributa, Intellectum & Voluntatem: alia tantum sunt relationes & denominationes externæ. Hinc quo nomine illis attributum veniat, satis claret. Ex ea omnipræsentia Dei nihil aliud est quam denominatio externa, nata ex ejus operatione ad extra. Unio Mediatoris hypostatica neutiquam tam arcta, quam nobis in Sacris proponitur, concipi potest. Inter animam & corpus non est vera Physica unio. Homo sibi posset cavere ab omni errore, ac proin peccato. Nostra voluntas formaliter tam ampla est quam ipsius Dei. Nos respectu istius amplitudinis præcipue Dei imaginem referimus.

P R Æ F A T I O.

Ubi in mera cogitatione boni vel mali habitus hospitari queant, fateor me ignorare. In mundi productione nulla Dei sapientia, providentia, bonitas agnoscitur: indito enim materiae duntaxat motu, omnia ita oriri debuerunt juxta quasdam leges necessarias, uti jam nata sunt; neque ejus mundi fabrica homines magis excitat ad Deum celebrandum; quam Epicuri. Raptus sit ob formatum in utero corpus in summam admirationem Psaltes; tanti id non est Cartesio: seminibus enim in utero sibi invicem permixtis fermentatio oriri debuit, dein motus juxta quasdam leges, & sic formari cor, cerebrum, jecur, lien, &c. Quis non miretur hominis in re tam abdita immensam & haud tolerandam audaciam? quam tamen vesanam arrogantiam accuratior anatomia jam plane retudit & omnium ludibrio exposuit.

Hæc mihi extorserunt immodicæ Viri Cl. laudationes, quibus istam Philosophiam ad astra usque extollere satagit: sed multa tolluntur in altum ut lapsu graviore ruant. Per quos promota sit illa Philosophia, & an non primum promotorem præteriverit, nihil ad me. Scriptum hoc jam ante semestrem spatium habui paratum; expectavi vero utrum in sequentibus disputa-

P R Æ F A T I O.

putationibus aliquod prodiret, quod me tangeret; & quandoquidem in iis tale nihil deprehendi; judicavi nunc tempus esse id divulgandi. Scio equidem, prout nunc sunt tempora, pluribus displiciturum quam placiturum: sed nullam affecto gloriam, applausum nullum, neque studeo hominibus placere; si labor meus Deo, cujus causam egi, & cujus gloriam sartinam testamque servare conatus sui, placeat, abundans mihi erit merces. Si interea ex hoc fructus aliquis ad quosdam homines redundet, & eo contra seductores magis muniantur, mihi perquam gratum erit. Omnia quæ putavi scopo meo posse inservire, contuli; & cum haud dubie Vir Cl. etiam omnes ingenii sui nervos intenderit ad Cartesium defendendum, excusandum, laudandum, commendandum, hoc negotium nunc poterit esse confectum, Si tamen Viro Cl. placuerit iterum in me insurgere, id faciet impune: aliter quidem penes me, quando Tractatum hunc scripsi constitueram; sed nunc mutavi consilium, & certo in animum induxi eadem chorda rursus non oberrare, & quod semel dictum est repetere; quia puto, me id adeo solide demonstrasse, ut nihil alicujus momenti addere queam: nihil mihi eorundem repetitione inju-

jucundius; nihil crambe recocta ingratius. Sufficit mihi impræsentiarum Cartesii impietatem detexisse, quam si qui jam non videant, vereor ne incassum laborem tentando plura. Interim hoc silentio, ne quis de ipso Viri Cl., quia magnus Cartesianus est, male suspicetur, præterire nequeo, ipsum ab erroribus Spinozisticis non minus quam me esse alienissimum; sed existimo, eum, quod cum pace ejus dixerim, genuinam Cartesii mentem, intimumque ejus scopum nondum recte percepisse: quare, si ipsi placeret me refellere, obnixè eum rogatum velim ut e Cartesii principiis aut meditationibus, non ex Epistolis aut Responsionibus ejus, in quibus ob quasdam rationes sæpe aliter loquitur, clare & solide ostendat, me errasse: & sanctè polliceor, si me hic erroris viderim convictum, me non solum manus daturum, sed & publico scripto, si Deus mihi tandiu vitam largiatur, errorem meum confessurum; quin insuper maximo perfusum iri gaudio, quando solide demonstratum videro nihil erroris Spinozistici a Cartesio esse metuendum. Id unum nunc lectorem rogatum velim ut attento animo rationes meas cum Viri Cl., vel jam prolatis, vel forsan in posterum proferendis, conferat, & non ex animi in hunc vel illum propensione, sed juxta rationis & conscientiae dictamen æquum ferat judicium. Vale.

C A R-

CARTESIUS VERUS SPINOZISMI ARCHITECTUS.

Caput I.

SUMMARIUM.

Artes, quibus impostores uti solent ad homines seducendos, indicantur. I. Quales etiam adhibuit Cartesius, iisque multos sibi habuit addictos. II. Magnos etiam habuit Adversarios, multisque fuit suspectus. III. Impietatis non sunt accusandi omnes ita dicti Cartesiani, sed ii solum, qui genuinum ejus sensum sequuntur. IV. Hunc secutus fuit Spinoza. V. Recte hic attendendum ad verum controversiæ statum VI. Authoris de suis, olim de hac materia editis, argumentis, a Cl. Antagonista non rite propositis, & quibusdam omissis, querelæ VII.

A

Etc.

CARTESIUS VERUS

I.
Artes,
quibus
imposito-
res nri
solent ad
homines
seducen-
dos, indi-
cantur.

Leganter admodum & graphice impostorum mores depingit Apostolus Petrus Epist. 2. Cap. 2. quando dicit, illos non palam & aperte, sed clanculum & recte perniciosas introducere hærefes, & verbis fictis, ac inquamvis fere formam versis, incautos auditores adeo sibi devincire, ut de iis, tanquam de propria possessione, disponant. Teter sane & scædus, quando nuda facie in publicum prodit, error est, & nulli ratione utentium non abominandus; quare, assumpta pietatis & sinceritatis larva, sub prætextu inquirendæ veritatis, atque amplioris sapientiæ ac cognitionis inventæ, se plerunque hominibus commendat. Arte igitur non exigua opus est, qua virus vocabulis ambiguus celetur, & sub mollioribus locutionibus, ne fraus prima fronte pelluceat, lateat. Inprimis nova & speciosa utendum est methodo, qua aliquid insoliti, & vulgarem sapientiam præcellentis, videatur promitti, & rerum novarum cupidi, in admirationem rapti, tanto avidius accurrant, doctrinæque erroneæ principiis, citius quam fas est, imbuti, seducendum cassibus irretiantur.

II.
Quales

Haud absimili ratione instituit Cartesius;

SPINOZISMI ARCHITECTUS.

fius; quippe qui, erronea sua Philosophemata orbi obtrudere satagens, magnam impietatis, quod mente premebat, mysterium, ambiguum verborum involucris texerit, pro tempore reticuerit, aliquando pietatem simulaverit, grandia & non vulgaria fuerit pollicitus. Hisce artibus magna ex parte voti quoque factus fuit compos; & quidem eo facilius, quo Philosophia vulgaris eo tempore nugis & tricis Scholasticorum esset deformior, & præstantiora ingenia clariorem & solidiorem obnixè expeterent. Neque diffitendum est, illum multos viros non infimi nominis sibi habuisse addictos, fautores & laudis suæ præcones gnavissimos.

Attamen ei quoque, & quidem magni nominis, non defuerunt adversarii: ut Voetii, Spanhemii, Hoornbeekii, Mastrichtii, Leydekeri, Vriesii, alique, qui hanc Philosophiam considerant tanquam omnium malorum congeriem; in se continentem cuiusvis lolii semina, suo tempore etiam in agro Theologico germinatura: an recte ominati sint, ii, quibus religio, veritas & pietas cordi sunt, judicent. Id saltem verum est ejus occasione multas excitatas fuisse lites,

etiam
adhibuit
Cartesi-
us, isque
multos
sibi ha-
buit ad-
dictos.

III.
Magnos
etiam
habuit
Adver-
sarios,
multis-
que fuit
suspe-
ctus.

4 CARTESIUS VERUS

rixas, discordias, animorum divortia, & ipsorum in Christo fratrum, non sine aperto scandalo & proborum dolore, in partes fuisse distractos animos. Ab eo tempore, quo Ultrajecti studiis Philosophicis operam navavi, pro modulo ingenii istam Philosophiam serio expendi, & quidem adeo libere, ut ideo Præceptoris meo suspectus fuerim, ipseque mihi sapius coram dixerit, se vereri ne transirem in castra Cartesianorum. Nunquam tamen mihi satis arrisit; quia in ea plus soliditatis desiderabam: fateor tamen, me tunc eam non satis intellexisse; & postquam Cartesii mentem melius percepi, inveni quidem in ea, positus ejus principis, plus soliditatis, sed insimul plus impietatis.

iv. *Impietatis non sunt omnes accurandi ita dicti Cartesiani; sed se collatione talia elicere principia, quæ ii solum, vel ipsum Atheismum directe inferunt, qui genuinum ejus sensum sequuntur.* Absit tamen quod omnes Cartesianos impietatis infimulem! scio illos duplicis esse ordinis, & quosdam verba Cartesii, quæ in bonam partem interpretantur, sequi; alios vero ad genuinum verborum sensum penetrare, & e dogmatum inter se collatione talia elicere principia, quæ vel ipsum Atheismum directe inferunt, vel viam ad illum inferendum non obscurare sternunt. Inter eos, qui ad posteriorem ordinem pertinent, primipulus est

SPINOZISMI ARCHITECTUS. 5

Spinoza, qui, etsi præcipua suæ Philosophiæ fundamenta e Cartesio hauserit, non tamen satis ingenue, per quem profecerit, vult confiteri. Pro certo tamen habeo, quod, si nullus fuisset Cartesius, etiam nullus fuisset Spinoza. Quo sensu hoc intellectum velim, clarum est. Sed quicquid de hac re sit, id mihi probandum incumbit, & lubens suscipio, Cartesium inter & Spinozam, quoad primaria principia, esse maximam convenientiam.

Scripsi ante quadriennium exiguum Tractatum lingua vernacula, cui titulus *Cartesius Spinozæ præluens*; in quo demonstravi, Cartesium in sua Philosophia ea jecisse fundamenta, quibus Spinoza impiam & profanam suam Philosophiam inædificavit. Hic (absit gloriatio) a multis viris doctis cum applausu fuit exceptus, & mihi pro præstito labore per epistolas gratias egere. E contra ussit vehementer Cartesianos, & idem Vir Cl. & Doctus, qui jam causam Cartesianam defendit, minitatus est, ut mihi ab ipsius discipulis relatum est, se hoc meum scriptum refutaturum. Tacuit tamen hucusque, quibus rationibus inductus, nescio: disputationis, jam editæ, reddit

v. *Hunc secutus fuit Spinoza.*

6. **CARTESIUS VERUS**

rationem. Interea gratulor mihi datam occasionem pertexendi telam inceptam; neque immodicæ laudes & aggesta encomia, quibus Vir Cl. Cartesium & ejus Philosophiam ad Cœlum effert, meum mutabunt propositum, ast potius stabiliunt; ut qui sciam, falsa fucis, phaleris turpia indigere: neque absque ratione apud nostrates in proverbium abiisse, quod Sponsa deformis & sordida multo egeat ornatu.

VI.
Recte
hic at-
tenden-
dum ad
verum
contro-
versie
statum.

In antecessum velim ut lector sciat, quis sit verus controversiæ status: qui hic non est, utrum inter singulares vel particulares Cartesii & Spinozæ opiniones omnimoda sit concordia? Nequaquam: nam fieri potest, & non raro contingit, ex iisdem primis principiis diversas, quin tandem oppositas, elici conclusiones: sic v. c. in re, cujus essentia sola cogitatione absolvitur, nullam posse esse voluntatem, certus sum: alii tamen contrarium existimant. Cogitationem non posse afficere ullo modo corpus aliquod, sole meridiano clarius est, quod tamen quidam Cartesiani difficulter confiteri volunt. Spinoza in multis a Cartesio divortium facit, ne videatur Cartesii mimus aut mancipium, sed ut novæ Philo-

SPINOZISMI ARCHITECTUS. 7

Iosophiæ conditor audiat. Quare Vir Cl. se suosque lectores frustra fatigat texendo tantam oppositorum seriem, quamvis inter multa tanta non sit oppositio, quam tam lectori suo persuadere studet Vir. Cl. Hoc vero duntaxat inter nos controversum est, utrum primaria hæc duo principia, nim. *unicam tantum esse veram & proprie dictam substantiam, & Deum esse agens necessarium*, quibus tota Spinozæ Philosophia nititur, Cartesio & Spinozæ communia sint? Id affirmavi & demonstravi, atque etiamnum affirmo & uberius demonstrabo.

Antequam hoc opus aggrediar pauca præmittere visum fuit, ut lector, quomodo in examine nostrorum scriptorum se gerat, rite informetur. Non egit mecum Vir Cl. (quod cum pace ejus dixerim) uti accuratum disputatorem decet: nam quædam argumenta, a me allata, plane reticuit; sic v. c. ostenderam ego, Cartesium non egisse bona fide; sæpius usum esse vocibus ambiguis; veram suam sententiam aliquando abscondidisse; hic negasse, quod alibi affirmaverat; mera verba dedisse; & similia. Ad hæc omnia filens, ea sicco pede præterit, ac si nullius esset momenti authorem, qui im-

VII.
Autho-
ris de su-
is, olim
de hac
materia
editis,
argu-
mentis a
Cl. An-
tagonista
non rite
proposi-
tis, &
quibus-
dam o-
missis
querela.

posturæ accusatur, a mala fide liberare, & ejusmodi contra ipsum maximum non parerent præjudicium. Clare quoque indicaveram, multas opiniones Cartesianas, ut eandem motus in mundo permanentem quantitatem, vacui & plurium mundorum impossibilitatem, aliasque, solis hisce principiis certo inferri, & alias rationes, pro iis fulciendis a Cartesio allatas, esse nugaces & pueriles. Hoc quoque intactum relinquit. Tandem rationes meas, quas videtur examini subjecisse, lectori proponit nudas & omnis ratiocinationis munimine destitutas; quod sane nihil aliud est quam lectorum oculis pulverem inspergere, ne, quid rei sit, recte cernant: etenim multum refert, utrum syllogismus solus, an vero cum omni ejus apparatu exhibeatur. Solutio tandem solis convitiis absolvitur, & me, tanquam perfidum, dolosum, fraudulentum, sophistam, nugacem dimittit: sed id dem immodico ejus pro causa Cartesianæ zelo; par pari non referam, rem agam, personæ, quam suspicio, & cujus vel minimæ læsionis me poeniteret, parcam; ita me geram ut Philosophum, & præsertim Christianum decet; & si rationibus inferior fuerim, quod deest dictariis non supplebo.

Ca-

Caput II.

SUMMARIUM.

Ordo, qui in hisce pertractandis observabitur. i. Ipsa methodus Cartesii ad Spinozismum parat viam. ii. Quod variis instantiis ostenditur. iii. Præsertim e modo demonstrandi existentiam Dei a priori. iv. In quo inter Cartesianum & Spinozam mirus consensus. v. Clare & distincte percepta esse vera, minime, nisi e Spinozæ principiis, sequitur. vi. Uterque etiam eandem agnoscit erroris originem. vii.

TAndem ad rem ipsam: in qua pertractanda hunc sequar ordinem. ^{i. Ordo} 1. Ostendam eo aurigari Cartesii Methodum, ut commodè introducatur Spinozismus. ^{qui in hisce tractandis observabitur.} 2. Quasdam primarias Cartesii opiniones Spinozæ errores palam inferre. 3. Argumenta mea, ab unitate substantiæ & necessitate divinarum actionum transeuntium desumpta, denuo proponam, urgebo, & ab exceptionibus Vi-

A 5

ri

ri Cl. vindicabo. 4. Multis Cartesii dogmatibus, nisi supponantur Principia Spinozæ, vim demonstrativam inesse nullam, probabo. Quapropter non immerito monuit Cartesius in sua, Meditationibus præfixa, præfatione, *quod illi, qui suarum rationum seriem & nexum comprehendere non curantes, in singulas tantum clausulas, ut multis in more est argutari studebunt, non magnum ex ejus scripti lectione fructum sint percepturi; i. e. ad principia & nexum naturalem, qui inter ea & conclusiones reperitur, quam maxime attendendum erat.* 5. Cartesium sæpe vafre, dolose, & non secundum rei veritatem fuisse locutum. 6. Tantam quoque inter Cartesium & Spinozam, quantam præ se fert Vir Cl., non esse discordiam.

II.
Ipsam
methodum
Cartesii
ad Spino-
zismum
parat
etiam.

Methodus, juxta quam Cartesius suam Philosophiam instituit, recta ad Atheismum ducit; saltem absque ea nullus introduci potuit Spinozismus: quando enim hæc veritas facta tecta manet, esse Deum omnium rerum veram causam efficientem, resque cunctas alias ab essentia Dei esse distinctas & discretas, quæ semper omnium Christianorum fuit sententia, unum forte vel alterum fanaticum si excipiamus, perniciofa illa sententia, quod

quod unica tantum possit esse substantia, plane averruncatur: si vero omnium rerum, nec non ipsius Dei existentia, tanquam falsa seponatur, facilis est ad errores Spinozæ aditus.

Ea tamen methodo usus est Cartesius, & sub specie majoris acquirendæ certitudinis, omnia habuit dubia, nec non pro falsis esse habenda, statuit. Neque hæc dubitatio se duntaxat, ad res creatas & contingentes extendit, sed ipsam quoque Numinis (sententia sane horrenda, abominanda, & nulli Christiano ferenda) existentiam complectitur. Eja! an res nulla ante enormem istam dubitationem fuit certa? An non vividissimo sensu ante illam dubitationem de existentia sui fuit certus, & majorem per dubitationem acquisivit certitudinem? An ante vixit sine Deo in mundo? An antea nulla fuit allata ratio, quæ certo Dei existentiam demonstret: fuitne ab ipsa mundi creatione e creaturis perspecta & intellecta ejus æterna potentia & divinitas? An voluit Apostolo major videri, gentesque excusare, quod iis non sufficiens fuerit occasio Dei existentiam cognoscendi, & quod Deum, tanquam Deum cognoscentes, non coluerint, & ei gratias

III.
Quod
variis
rationi-
bus o-
stendi-
tur.

tias egerint? An Dei veracitas ei nullo modo erat nota, ut ea nixus, quæcunque clare & distincte perciperet, tuto vera affirmaret? An nullius corporis existentiam certo cognoscere potuit, & si circa rerum corporarum habitudines errores quidam subreperint, quivitne illos non, nisi per universalem dubitationem, emendare? Apparuerit ei turris eminus rotunda, docuerene eum leges Optices, nil de ejus figura pronuncian- dum esse, donec cominus spectaretur? Inanis igitur & fraudulentus, ad certio- rem scientiam acquirendam, est tam vastæ dubitationis prætextus; hæc vero genuina ratio videtur, illum hac metho- do cuncta voluisse innovare, & loco ve- ri Dei, ab omnibus Christianis agniti, novum, nobis & patribus nostris igno- tum, Deum, vid. unicam illam suam substantiam, invehere.

iv. Quod ut pressius ostendam, notan- *Præfer-*
tim e
modo de-
mon-
strandi
existent-
tiam Dei
a priori. dum est, in tam vasta dubitatione ober-
 ranti primum occurrere aliquam cogita-
 tionem, ex qua, quam bene vel male nunc
 non dicam, colligit existentiam sui.
 Quis non videt, hic ipsi primum occur-
 rere modum, uti vi vocis nativa mani-
 festum est, & ipse fatetur, se tunc non-
 dum

dum scivisse qualis vel quisnam fuerit;
 per modum igitur commoda sternebatur
 ad substantiam, cui ille modus inerat,
 cognoscendam via; quod etiam, imme-
 diate transeundo a cognitione sui ipsius
 ad cognitionem existentia Divinæ, haud
 obscure indicat. Cogitatio illa, adinstar
 Protei in varias vertebatur formas, sive
 ideas; sed inter illas eminebat una repræ-
 sentans ens aliquod summe perfectum,
 infinitum, potentissimum (quomodo
 cogitatio omnium veritatum cognitione
 hæcenus vacua hæc discernere & agnos-
 cere potuerit, fateor me fugere: hæc
 vero transeant cum cæteris erroribus)
 cujus essentia involvebat necessariam ex-
 istentiam. Demonstravi in *præfatione*
meorum Principiorum Philos. Theor. argu-
 mentum inde desumptum esse fœdissim-
 um paralogismum, sive potius sophisma,
 & ejusdem mecum sunt subtilissimi Car-
 tessiani sententiæ: sensu autem Spinozi-
 stico optime concludit, nim. modus ille
 cogitativus varias subit formas, res va-
 rias repræsentantes; sed, quia illæ cum
 repræsentandi modo nullum certum ha-
 bent nexum, dubium est utrum vere ex-
 istant nec ne: hæc vero idea entis infi-
 niti ex eo oritur, quod ille cogitandi
 mo-

14. CARTESIUS VERUS

modus, substantiæ unicæ insitus, originem & subjectum suum respiciens & eo se reflectens, ilico coram intuetur substantiam., in suo conceptu necessariam existentiam involventem, & ita de existentia ejus plenissime existit persuasus. Tacite igitur supponit, ex idea cogitationis necessario prodire ideam substantiæ, ceu istius cogitationis subjecti: &, cum substantia sit res, quæ nulla alia re indiget ad existendum, existentia necessaria pertinebit ad ejus essentiam, ac proin Deus erit: unde enim tanta inter ideam mei & Dei necessitudo? Inde nimir., quod ad ideam mei serio attendere nequeam, quin ilico mihi obversetur idea, ideæ mei, tanquam stabile ejus subjectum, involuta, quæ dicitur substantia; & quoniam secundum Cartesium substantiæ existenti existentia necessaria (nulla enim re indiget ad existendum) tribuenda est, posita substantia, ponitur Deus; & sic argumentum a priori optime concludit. Et huc referenda videntur, quæ extant *Med. 5.* *Non quod mea cogitatio hoc efficiat, sive aliquam necessitatem ulli rei imponat, sed contra quia ipsius rei, nempe existentiae Dei, necessitas me determinat ad hoc cogitandum.* Sane omnes

SPINOZISMI ARCHITECTUS. 15

omnes absurditatum superaret numeros si ab existentia talis rei, de qua adhuc lis est utrum sit, determinaremur ad eam statuendum necessariam, nisi jam supposita fuisset ejusmodi res, cujus essentia, accuratius lustrata, talem a nobis conceptum necessario posceret. Summa igitur demonstrationis huc credit, datur substantia, ergo existit Deus. Cartesium vero hic aliquid supposuisse, iis, quæ habet in *Resp. ad Object. Prim.* manifestum est. Sic ibi: *Nunc autem si quæramus non de corpore, sed de re, qualiscunque tandem illa sit, quæ N.B. habeat omnes illas perfectiones quæ simul esse possunt, an existentia inter eas sit numeranda.* Stolidus profecto esset, qui de re, actu omnes perfectiones possidente, negaret existentiam. Sed jam supponitur aliquid, & quidem perfectissimæ naturæ, quod ni fieret, demonstratio prorsus foret inefficax, vana, frivola & inepta. Neque id latuit Spinozam: nam quando *Ethic. Part. I. Prop. XI.* ubi dicit *Deus, sive substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit, necessario existit;* & id a priori demonstrare tentaverat, tandem addit: *posse non existere impotentia est, & contra posse*

se existere potentia est. (ut per se notum) Si itaque id, quod necessario existit, nonnisi entia finita sunt; sunt ergo entia finita potentiora Ente absolute infinito: atque hoc (ut per se notum) absurdum est; ergo vel nihil existit, vel Ens absolute infinitum necessario etiam existit. Atqui nos N.B. vel in nobis, vel in alio, quod necessario existit, existimus. (vid. Axiom. 1. & prop. 7.) Ergo Ens absolute infinitum, hoc est (per Defin. 6.) Deus necessario existit. Vide unde desumat Spinoza vim sui argumenti pro existentia Dei a priori allati; hinc nim. quia nos existimus entia finita, ergo vel existimus in nobis ipsis, vel in Deo: non in nobis ipsis, sed in Deo; cum itaque simus entia rationalia, facile colligere possumus, dum inexistimus enti necessario existenti, tale ens dari debere, de cuius essentia sit existere. Fatetur quidem Spinoza, hanc suam demonstrationem esse a posteriori, sed ideo adhibitam, ut ejus a priori facilius caperetur, & hac constaret, quænam sit vis demonstrativa ejus demonstrationis a priori. Et sane, ex Cartesii hypothesi, Idea Dei in nobis est innata: si igitur mens esset modus unicæ istius substantiæ, ipsa natura substantia involveretur in modo, & sic ille modus ratio-

rationalis in se clare cerneret, ad naturam istius substantiæ, cujus modus est, necessariam pertinere existentiam.

Operæ pretium erit hic ostendisse, quanta sit inter Cartesii & Spinozæ existentiam Dei a priori demonstrandi modos similitudo. Sic Cartesius *Princip. sum & Part. 1. Art. 45.* Atque ut ex eo quod, exempli causa, percipiat in idea trianguli necessario contineri, tres ejus angulos esse æquales duobus rectis, plane sibi persuadeat triangulum tres angulos habere æquales duobus rectis; ita ex eo solo, quod percipiat, existentiam necessariam & æternam in entis summe perfecti idea contineri, plane concludere debet, ens summe perfectum existere. Ita Spinoza in sua demonstratione propositionis xi. *Part. 1. Ethic. Si negas, concipe, si fieri potest, Deum non existere. Ergo (per Axiom. 7.) ejus essentia non involvit existentiam. Atqui hoc (per proposit. 7.) est absurdum: Ergo Deus necessario existit.* Fateor, me sæpius omnes ingenii nervos intendisse, & me obtusi ingenii accusasse, quod vim hujus demonstrationis, quam quidam Viri axioma nuncupant, non potuerim percipere. Sed quicquid egerim, re infecta semper desistere debui. Vidi equidem, necessarium esse subjectum in-

ter & prædicatum nexum; ex solo autem nexu inter prædicatum & subjectum, subjectum non necessario poni & inferri, facile perspexi. Hac de re tamen hiclis est, & an ex eo, quod ens infinite perfectum necessario existat, necessario sequatur, ens infinite perfectum actu necessario dari; quod facile perspexi non magis ex eo inferri, quam ex hac enunciatione, *si æqualia equalibus addas, quæ inde resultant sunt equalia*, sequi, actu in rerum natura existere æqualia. Sed secundum Spinozæ principia recte concludit; quoniam illa, id, quod ego volo ut inferatur, jam supponunt, nimir. substantiam, cujus existentia ejus modis rationalibus, (mentibus) siquidem nulla res, nisi substantia existat, quæ rerum sit basis & subjectum, existere queat, facillime innotescit; & quoniam substantia nulla re indiget ad existendum, a se erit; & si a se; ergo existentia pertinebit ad ejus essentiam, & ita necessario existere debet. Sed quis, hisce impietatis mysteriis non rite initatus, perciperet vim hujus demonstrationis? Sed, suppositis hisce principiis, optime procedit demonstratio, & efficacissima est, quæ servatis principiis orthodoxis, vana est & nugacissima: nam nunquam

quam aliquod prædicatum de subjecto demonstrari potest, nisi in antecessum subjectum supponatur; id verum est, e natura subjecti colligi posse prædicata, sed non ante ipsius subjecti existentiam: ita, supposito ente infinite perfecto, recte concluditur ejus necessaria existentia; sed non, quia ad essentiam infinite perfectam, vel potius ad ejus ideam, pertinet necessaria existentia, ideo essentiam infinite perfectam existere. Nullus mihi hæcce nugæ, ceu certissimam veritatem, obtrudet: quare, ut dixi, subtiliores Cartesiani hanc demonstrationem, æque ac ego, pro sophismate habent. Quis est, qui existimet, Cartesium adeo fuisse stolidum, ut tam frivolum & enervem demonstrationem proposuerit? Imo vero e Med.v. non obscure colligitur, ipsum supposuisse ens infinite perfectum, & demum ex infinitate perfectionis collegisse necessariam existentiam. Nullus igitur mirabitur, Cartesium de vi hujus demonstrationis, quam tamen ipse pro certissima, qua melior ab ingenio humano inveniri nunquam quiret, habebat, tantopere fuisse sollicitum, ut scripserit *Princ. Part. I. Artic. XVI. Hoc, inquam, facile credet mens nostra, si se prius omnino præjudiciis*

diciis (vid. Dei essentiam cum aliarum rerum essentiis nil commune habere) liberavit. Sed quia sumus assueti, reliquis omnibus in rebus (ratio sane nugax) essentiam ab existentia distinguere; atque etiam varias ideas rerum, quæ nusquam sunt, aut fuerunt, ad arbitrium effingere, facile contingit, cum in entis summe perfecti contemplatione non sumus plane defixi, ut dubitemus, an forte ejus idea una sit ex iis, quas ad arbitrium effinximus, aut saltem, ad quarum essentiam existentia non pertinet. Et rursus Resp. ad Prim. Object. Neque hic diffitebor hoc argumentum tale esse, ut qui non omnium quæ ad ejus probationem faciunt recordabuntur, facile illud pro sophismate sint habituri, & ideo me initio nonnihil dubitasse an illo uti deberem, ne forte iis qui ipsum non caperent occasionem darem de reliquis etiam diffidendi. Si ausus fuisset rationem, qua ejus nitebatur demonstratio, nimir. admittendam esse substantiam, & ad ejus naturam pertinere necessariam existentiam, palam proponere, superflua fuisset ejus sollicitudo; cum ex hac hypothese ejus demonstratio satis sit efficax, & cunctis aperta; sed tunc quoque ejus impietas, quam tegere semper nifus fuit, non minus fuisset manifesta. Recolligam vero
ea,

ea, quæ fufius propofita funt: poft dubitationem reperta fuit cogitatio; illa induit varias formas, etiam talem, quæ repræfentaret ens infinitum; & non mirum; quia tali enti inerat, & erat ipfius entis infiniti modificatio quædam; quapropter fieri non potuit, quin ad fubjectum fuum attendens ejusmodi ideam, ens infinitum repræfentantem, & de ejus effentia quam clariffime perfuadentem, acquirere debuerit: jam ex hac idea neceffario conclufit æternam & neceffariam ejus effentiæ existentiam; & fic illa idea non immerito vocatur nota artificis fuo operi impreffa. Summo itaque jure fufpicari quimus, hanc fuiiffe Cartefii mentem, quam ab graviffimas rationes palam profiteri non fuit aufus; nec quicquam folidi, & eam falſi convincentis, ex ipſo Cartefio poſſe contra hanc fufpicionem produci, certus ſum. Sic, poſt tam enormem dubitationem, loco veri Dei, Deus idealis, ſubſtantia infinita, omnium rerum origo, quæ ex ea, ceu cauſa, naturaliter naſcuntur, mundo exhibetur. Juſtiſſime Deus ingeniis, ſuperbia & arrogantia tumidis, mittit vim erroris, qua mendaciis credant.

Ex cognita Dei natura hanc deducit ^{VI.} *Clare*
 B 3 ſe-

distincte percepta esse vera, minime, nisi Spinoza Principiis, sequitur. sequelam, omnia, quæ clare & distincte percipimus, necessario esse vera. Hæc ejus sunt verba *Part. 1. Princip. Artic. 30.* Atque hinc sequitur, lumen naturæ, sive cognoscendi facultatem a Deo nobis datam, nullum objectum unquam posse attingere, quod non sit verum, quatenus ab ipso attingitur, hoc est, quatenus clare & distincte percipitur. Merito enim deceptor esset dicendus, si perversam illam ac falsum pro vero sumentem nobis dedisset. Quæ, obsecro, tam crudæ & parum a blasphemia distantis rationis, videlicet, Deum tum merito vocari posse deceptorem, ratio est? An adeo arctus est inter divinam essentiam nostrasque ideas nexus? Statuamus, Deum creasse substantias rationales, ab essentia sua distinctas; quid si eæ forment ideas a vero alienas, an ideo Dei veracitas veniet in discrimen? Possitne eodem jure concludi, quia Deus est perfectissimus, ideo eum oportuit homini dare intellectum perfectissimum, nullique errori obnoxium? Hujus tamen contrarium in ipsis protoplastis verum fuit. Rationem vero, cur clara & distincta perceptio vera esse debeat, Spinoza dabit clariorem in *Scholio ad Propos. 43. Ethic. Part. 11. His adde, quod mens nostra, quatenus res vere percipit,*

pit, pars est infiniti Dei intellectus, (per Coroll. propof. 11. hujus) adeoque tam necesse est, ut mentis claræ & distinctæ ideæ veræ sint, ac Dei ideæ. Hoc corollarium propof. 11. ad quod nos remittit, ita se habet: *Hinc sequitur mentem humanam partem esse intellectus Dei; ac proinde cum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanæ mentis explicatur, sive quatenus humanæ mentis essentiam constituit, hanc, vel illam habet ideam; & cum dicimus Deum hanc, vel illam ideam habere, non tantum quatenus naturam humanæ mentis constituit; sed quatenus simul cum mente humana alterius rei etiam habet ideam, tum dicimus mentem humanam rem ex parte, sive inadæquate percipere.* Hæc ratio Spinozæ, juxta hæc principia, plana est atque efficax; sed Cartesii inefficax & ridicula, nisi iisdem principiis innitatur.

Huic materiæ affinis est error, qui nihil aliud est quam assensus ideis male unitis præbitus, vel idearum recte unitarum debitæ unionis negatio. Rationem, cur sæpius in errorem incidamus, hanc reddit Cartesius *Med. 4. Deinde experior in me quandam esse judicandi facultatem, quam*

VII.
Uterque etiam eandem agnoscit primam

erroris originem.

certe, ut & reliqua omnia quæ in me sunt, a Deo accepi; cumque ille nolit, me fallere, talem profecto non dedit, ut dum ea recte utor, possim unquam errare. Nec ullum de hac re dubium superesset, nisi inde sequi videretur, me igitur errare nunquam posse; nam si quodcumque in me est, a Deo habeo, nec ullam ille mihi dederit errandi facultatem, non video posse unquam errare. Atque ita prorsus quamdiu de Deo tantum cogito, totusque in eum me converto, nullam erroris aut falsitatis causam deprehendo; sed postmodum ad me reversus experior me tamen innumeris erroribus esse obnoxium, quorum causam inquirens animadverto non tantum Dei, sive entis summe perfecti realem, & positivam, sed etiam, ut ita loquar, nihili, sive ejus quod ab omni perfectione summe abest, negativam quandam ideam mihi obversari, & me tanquam medium quid inter Deum & nihil, sive inter summum ens & non ens ita esse constitutum, ut, quatenus a summo ente sum creatus, nihil quidem in me sit, per quod fallar, aut in errorem inducar, sed quatenus etiam quodammodo de nihilo, sive de non ente participo, hoc est quatenus non sum ipse summum ens, desuntque mihi quam plurima, non adeo mirum esse quod fallar. Causa igitur erroris non consistit in qua-

dam

dam. mentis pravitatem, & non ideo proclives sumus, si Cartesio fides, in errores, quia mens nostra est obnubila, sed quia non est ipse Deus; neque errores nostri proveniunt e perversa mentis nostræ dispositione, sed e perfectionis essentialis defectu. Quæ igitur Adamo præ nobis hac in parte prærogativa? Sed hæc missa faciam; duntaxat huic rei incumbam ut, Cartesium & Spinozam hic eadem chorda oberrare, demonstrem. Dicit homines errare Spinoza, quia unusquisque homo duntaxat est singularis modificatio cogitationis infinitæ, ac proin tot ideas non habet, quam illa infinita cogitatio; totum enim plus possidet quam pars ejus. Sic *Ethic. Part. II. Propos. 35. Falsitas consistit in cognitionis privatione, quam idæ inadæquatæ, sive mutilatæ, & confusæ involvunt.* Et in *Scholio Propos. 43. Nam quod ad differentiam inter ideam veram & falsam attinet, constat ex Propositione hujus 35. illam ad hanc se habere, ut ens ad non ens.* Videmus itaque, & Cartesium, & Spinozam eandem agnoscere erroris & falsitatis originem, & Cartesium hucusque Spinozæ faciem prætulisse.

Caput III.

SUMMARIUM.

A rationibus probabilibus fit transitus ad argumenta demonstrativa. I. Præmittitur tamen adhuc quædam velitatio. II. Cartesius unam duntaxat veram admisit substantiam, quod e simplice substantiæ definitione, a Cartesio datæ, quam clarissime demonstratur. III. Quod luculentius patet ex nova substantiæ definitione, rebus creatis applicanda, priori prorsus contraria. IV. Quam effinxit & effingere debuit, ne videretur creaturis plane omnem substantiæ notionem denegare. V. Quæ tamen nullius pretii est, nec impedit quo minus cogitatio & extensio habeantur modi. VI. Et Deo, seu subjecto, inesse statuuntur. VII.

I.
A rationibus
probabili-

Gravissimas esse rationes, quæ nobis Cartesium, ob methodum Philosophandi, quam instituit, merito de jactis Spi-

Spi-

Spinozismi fundamentis suspectum reddant, in præcedenti capite quam clarissime ostendi: nunc vero altiora canam, & ideo, secundum ordinem mihi propositum, transeo ad primarias quasdam Cartesii opiniones enucleandas; has pertractando non solum rationes alicujus justæ suspicionis, sed & ipsius Spinozismi, in iis luculenter reperti, actuque extantis, lectori proponam. Seligam itaque duas principes, totius Cartesianismi columnas, nempe cogitationem & extensionem; quas si demonstravero esse mere Spinozisticas, neminem confido adeo repertum iri impudentem, qui dicat, me impudenter Cartesium esse calumniatum.

Agedum! quid hic valeam experiar. Ipse vocabulorum sonus, vid. cogitatio & extensio, ex usu recepto, receptaque significatione, nobis nil nisi conceptum modi alicujus suggerit. An itio, scriptio, locutio, ambulatio, simileque voces, aliquid aliud quam modos significant? An igitur cogitatio & extensio aliud propria significatione nobis quam modos indicabunt? Debetne ille, qui intelligi vult, & alios non in errorem inducere, secundum usum vulgarem & receptum lo-

libus fit
transitus
ad argu-
menta
demon-
strativa.

II.
Præmit-
titur ta-
men ad-
huc quæ-
dam ve-
lilitatio.

lo-

loqui? Non stetit penes solum Cartesium vim & significationem istarum vocum mutare. Recte Cl. Wittichius *Antispin.* pag. 14. *Neque enim licet, quando de rebus, quæ in rerum natura sunt, agitur, per voces, quibus illæ res vulgo exprimi & significari solent, aliquid aliud quam solent omnes homines ratione utentes, intelligere, nisi quis velit censerì inter illos homines, qui non de rebus, quæ sunt in mundo, sed de sui cerebri figmentis suarviter Philosophantur, sive delirant.* Ipse Cartesius dicit *Princip. Part. 1. Artic. x. Atque ubi dixi hanc propositionem, ego cogito, ergo sum, esse omnium primam & certissimam quæ cuilibet ordine philosophanti occurrat, non ideo negavi, quin ante ipsam scire oporteat, quid sit cogitatio.* Utique scivit, omnes per cogitationem & extensionem modos intelligere. Insuper cogitationem & extensionem subjectis inesse, quod omnino modorum est, diserte fatetur. *Resp. ad Object. Secund.* Ulterius vero pergit, & non tantum vocat simpliciter mentem cogitationem & corpus extensionem, sed præterea, cogitationem & extensionem duarum istarum rerum naturam, sive essentiam constituere, affirmat. Sic loquitur *Princip. Part. 1. Art. 53. Nampe ex-*
ten-

tenso in longum, latum & profundum, substantiæ corporeæ naturam constituit; & cogitatio constituit naturam substantiæ cogitantis. Ergo substantia cogitans nil habet substantiæ præter cogitationem; & substantia extensa nihil habet substantiæ præter extensionem: quo enim essentia constituantur eo solo constant. Præterea cogitatio & extensio ipsi sunt attributa, sive proprietates; & iterum attributa, quoad rem ipsam, ei sunt modi, ut diserte loquitur *Artic. 56.* ergo modi constituunt essentiam substantiæ. Egregie profecto! Nunc non notabo, quam parum accurate hic Philosophetur, quando dicit, attributum, quod semper natura essentia posterius est, ejus naturam constituere; sed tantum ad id velim ut lector attendat, illum idem prorsus cum Spinoza sentire de attributo, quandoquidem Spinoza attributum definit. *Ethic. Part. 1. per attributum intelligo id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejus naturam constituens.* Ejusmodi igitur attributa erunt substantialia, & quamvis modi sint, ubi usu venerit, supplere poterunt vices substantiæ, ejusque munere fungi. Probavi itaque per cogitationem & extensionem nil,
nisi

nisi modos nativa vocis significatione intelligi posse.

III.
Carte-
sius u-
nam
dunta-
xat ve-
ram ad-
misit
substan-
tiam,
quod e
simplice
substan-
tiæ defi-
nitione,
a Carte-
sio data,
quam
clarissi-
me de-
monstra-
tur.

Hac velitatione præmissa, progredior ad validiora argumenta; quorum primum ex exegeſi, ſive ſimplici explicatione articuli 51 deſumam. Extra dubitationis aleam poſitum eſt, Cartesium nihil, præter ſubſtantiam & modum, tanquam ſumma rerum genera admittere. In hoc articulo, quid ſit ſubſtantia, quid modus, perquirir. Quare ita inchoat: *quantum autem ad res, quæ tanquam res vel rerum modos ſpectamus, operæ præritum eſt, ut ſingula ſeorſim conſideremus.* In lemmate, margini impreſſo, hæc extant verba: *quid ſit ſubſtantia; & quod illud nomen Deo & creaturis non conveniat u-nivoce.* In eo igitur hic verſatur, ut ſubſtantiam & modum quam accuratiſſime diſcernat. Id autem melius conficere nequivit, quam exponendo utriuſque veram & intimam eſſentiam; quæ iterum melius, facilius, accuratius, quam per utriuſque definitionem, quæ explicatio eſſentiæ eſt, cognosci non potuit. Orditur igitur a re præſtantiore, nempe ſubſtantia, ejuſque, ut rite ejus natura & eſſentia percipiatur, tradit definitionem, & quidem hanc, *per ſubſtantiam nihil aliud*

aliud intelligere poſſumus, quam rem, quæ ita exiſtit, ut nulla alia re indigeat ad exiſtendum. Subſtantia igitur vera, genuina, proprie dicta ei non eſt, quæ nulla re ad exiſtendum ſimpliciter indiget, ſed, quæ aliter concipi nequit, i. e. cujus vera idea & conceptus formalis vel per minimam alicujus rei indigentiam ilico deſtruitur. Sed ubinam in rerum natura talis reperitur res, quæ omnino nulla re ad exiſtendum indigeat? eam monſtrabit Cartesius, nim. Deum. Hinc ita pergit, *& quidem ſubſtantia quæ nulla plane re indigeat, unica tantum poteſt intelligi, nempe Deus.* Deus igitur ſolus eſt, qui plane non indiget re quapiam ad exiſtendum, & ei ſoli veræ, genuinæ, proprie dictæ ſubſtantię definitio tribui poteſt, ac proin ſolus Deus eſt ſubſtantia, & quoad nomen & quoad rem. At tamen & res aliæ vocantur ſubſtantię: id quidem verum eſt, at longe alio ſenſu, & non dicuntur ſubſtantię propter hunc exiſtendi modum, nullius rei indigum, ſed ſimpliciter ob perennem exiſtentiam, in qua perpetuo Dei concurſu conſervantur; illis igitur non quoad rem ipſam, ſed duntaxat nomine tenus hæc competit ſubſtantię definitio. Ita ſe in ſequentibus clare

clare exprimit per particulam adverbati-
vam: *alias vero omnes*, (inquit) *non nisi*
ope concursus Dei existere posse percipimus.
Clarius adhuc per sequelam, hinc elici-
tam, se exprimit. *Atque ideo*, (infit) *no-*
men substantiæ non convenit Deo & illis uni-
voce, ut dici solet in Scholis, hoc est nulla
eius nominis significatio potest distincte intel-
ligi, quæ Deo & creaturis sit communis.
Hæc clara & aperta sunt: concludit e
præmissis, nomen substantiæ Deo & cre-
aturis non convenire *univoce*, i. e. quoad
nomen & definitionem, sive rem ipsam;
sed duntaxat *æquivoce*, i. e. quoad nomen,
ob aliquam similitudinem, uti effigies
hominis dicitur homo hic vel ille, licet
ei nihil humani infit: dicit enim, non,
nomen aliquod posse adhibere commune,
sed, nominis significationem. Clare ita-
que ex simplici hujus articuli explicatio-
ne omnibus, qui cæci esse nolunt, vel
se præjudiciis non occæcarunt, Carte-
sium duntaxat admittere unicam veram,
genuinam, proprie dictam substantiam,
demonstravi; si quis igitur hoc non vi-
deat, ille videtur mihi ultro velle cæcu-
tire

IV. Clarius elucet ex Articulo sequente,
Quod Cartesium omnes res creatas ab hac sub-
luculen stan-

stantiæ definitione secludere, ubi novam *tius pa-*
definitionem, quæ cogitationi & exten- *tet ex*
sioni tribui queat, effinxit. Hanc im- *nova*
præsentiarum, utrum bona sit an mala, *substan-*
non examinabo: id solum urgebo; fide- *tia defi-*
nitio substantiæ, artic. 51 proposita, *initione,*
talitudo sit, ut omni substantiæ, qua sub- *rebus*
stantiæ, conveniat, i. e. ipsius substan- *creatis*
tiæ, in se spectatæ, non hujus aut illius *applican-*
rei singularis, rite naturam exprimat, *da, prio-*
cur necesse habuerit novam definitionem, *ri pror-*
non solum ab hac diversam, sed contra- *sus con-*
riam, quin ei contradictoriam, quæ co- *traria.*
gitationi & extensioni quiret tribui, ef-
fingere? Utique eadem essentia non ad-
mittit definitiones contrarias, vel con-
tradictorias. Et, quod bene animadver-
tendum, quando definitur substantia,
non definitur res singularis, sed aliquod
generale, vel abstractum, i. e. talis for-
matur notio universalis, aut abstracta,
qua quævis substantia rite queat concipi,
tanquam præcise substantia, & nihil præ-
terea. Attamen sic non instituit artic. 51.
Cum igitur videret, istam definitionem
rei cogitanti creatæ & rei extensæ neuti-
quam posse applicari, aliam, videlicet
hanc, substantiam esse rem solo Dei con-
cursu indigentem ad existendum, artic.

52. excogitavit. Luculentissimum sane indicium, quod prior definitio, cujus differentia specifica erat nullius rei ad existendum indigentia, rei cogitanti creatæ & rei extensæ non conveniat: cui vero definitio non convenit, ei neque convenit definitum. Hanc ob causam res creatas, concursu egentes, ab hac prior definitione substantiæ, tanquam nullius rei ad existendum indigæ, necessario excludere debuit, siquidem nulla re indigere ad existendum, & concursu indigere ad existendum, si non plane contradictoria, saltem contraria sunt, & in eodem subjecto non possunt collocari; quod etiam non obscure, quamvis recte, per novam definitionem præstitit, atque eis ita veræ, genuinæ, proprie dictæ substantiæ naturam plane ademit, & solum ejus nomen, ne fraus nimium pelluceret, reliquit superstes. Quis jam non videt, Cartesium unicam duntaxat substantiam, veram, genuinam, proprie dictam, in rerum natura agnovisse, ac proinde, cum præter substantiam omnes res, ipso fatente, modi sint, cogitationem & extensionem nil nisi modos esse. **Q. E. D.**

v.
Quam effinxit, Attamen ad hoc inculcandum admonendum, dum caute erat procedendum, ne, si palam

Iam suam sententiam proposuisset, omnes & effin-
viri honesti ejus Philosophiam fuissent *gere de-*
execrati. Scrutatur itaque naturam sub-*buit, ne*
stantiæ, & qua notione, qua idea ea sit *videre-*
concipienda: quam non, nisi rei, nulla re *tur crea-*
ad existendum indigentis, conceptu, in-*turis pla-*
telligi posse declarat. Hinc vi istius defi-*ne om-*
nitionis, si verba in emphasi, prout fo-*stantiæ*
nant, accipiantur, inferre conatur, uni-*notio-*
cam tantum esse rem, quæ plane nulla *nem de-*
re ad existendum indiget, ac proinde u-*negare.*
nicam tantum posse esse substantiam. E-
tenim, si eo non collineavisset, cur non
dedisset aliam substantiæ definitionem,
quæ simul & Deo, & creaturis tuto tri-
bui quiret? Sic v. c. substantia est res,
quæ nullo subjecto ad existendum indi-
get; vel substantia est res, cui tantum est
realitatis, ut existat sine subjecto: nam
hoc denuo inculco, hic non considerari
res, ceu magis aut minus perfectas, sed
solum earum (liceat mihi ad mentem me-
lius exprimendum vocabulum fingere)
substantialitatem, & an substantiæ dici
mereantur; nihil præterea; & an unius
præ alterius perfectione essentiali major
vel minor sit perfectio, hic non venit in
censum. Utique Spiritus res est corpore
multo nobilior, nemo tamen unquam
C 2 dixit

dixerit, plus esse in Spiritu substantiæ quam in corpore. Sed callidus impostor unius substantiæ fatagens, ejusmodi exhibet ejus definitionem, qua sponte ducamur ad unam tantum statuendam. Ne tamen reliquas omnes e mundo eliminare videatur, solum nomen retinet, illudque quibusdam rebus largiter impertit: cum vero videat, ne quidem nomen, secundum datam definitionem, illis tribui posse, aliam art. 52 excogitat definitionem, sub qua, ceu umbone, illa denominatio tuto delitescat; & sic ex quovis facit quodvis.

VI. Quæ tamē nullius præstii est, nec impedit quo minus cogitatio & extensio habeantur modi.

Habemus hic jam duas substantiæ definitiones sibi invicem plane adversas, quin contradicentes: nam unadicat, substantiam esse illam rem, quæ quadam re, videlicet concursu Divino, eget ad existendum; altera, illam rem esse substantiam, quæ nulla re indiget ad existendum; quam harum eligemus, & pro vera veræ substantiæ habebimus definitione? An contradictoria simul possunt esse vera? Estne unum contradictoriorum semper verum, alterum falsum? Si itaque una vera sit, altera ut sit falsa, necesse erit. Respondebitur forte, sunt res diversæ plane naturæ. Esto! Quæritur de

de his rebus utrum sint substantiæ, nec ne; unde dignoscam? Debetne mihi dari certa nota, certum aliquod signum, unde id mihi innotescat? Quæ est, secundum Cartesium, nota veræ substantiæ, hæc, quod nulla re indigeat ad existendum, nonne? An duæ notæ diversissimæ naturæ unius ejusdemque substantiæ, vel potius substantialitatis, in genere vel abstracto consideratæ, dari possunt? Definitionem generis, pluribus speciebus communis, mutare pro diversa & contraria natura cujuscunque speciei, plane ridiculum & ab omni ratione alienum est. Definiendum mihi sit ens, tanquam genus commune substantiæ, accidentibus, & modis: an ita instituam, per ens nihil aliud intelligi potest quam id, quod per se existit, ut ita soli substantiæ conveniat & accidenti & modo adversetur? Possentne omnes inde certo concludere, me accidentia & modos prorsus entium catalogo expungere? Si vero postea, ob quasdam rationes, aliam definitionem priori prorsus oppositam cuderem, diceremque, entia illa, accidentia & modi, sub communi conceptu, quod substantiæ insint, possunt comprehendi, an mihi non potius inter maniacos, quam Philosophos, ver-

sari conveniret? Illico enim mihi id opponeretur, tu vocas entia, quibus per tuam definitionem nomen entis competere non potest. Et si ejusdem rei liceat oppositas formare definitiones, nihil in Philosophia erit certum, tutum, distinctum; sed cuncta incerta, periculosa, confusa. Hæc vero ultima substantiæ definitio Spinozæ errores minime refellit, sed quam amicissime cum iis concordat; quoniam Spinozæ res cogitantes nec non extensas Divinæ essentia modificationes statuit, quæ, se exerente illa essentia, & ita concurrente, existunt & conservantur: &, si non in sua impietate propaganda magis candide & generose egisset quam Cartesius, commode hoc sensu eas substantiæ nomine insignivisset; sed scapham scapham vocare voluit, quod etiamnum ejus sectatores & fautores vehementer dolent. Demonstravi itaque satis superque, secundum veram significationem, nomen veræ substantiæ ejusque definitionem rei cogitanti & extensæ non competere; cui rei vero non convenit veræ substantiæ vera definitio ea res quoque non est vera substantia. Atqui rei cogitanti & extensæ non convenit veræ substantiæ vera definitio. Ergo res cogitans & extensa non
est

est vera substantia. Vel si quis malit in secunda figura. Omni veræ substantiæ convenit veræ substantiæ vera definitio. Atqui rei cogitanti & extensæ non convenit veræ substantiæ vera definitio. Ergo res cogitans & extensa non est vera substantia. Major certa est hoc canone Logico, *cui convenit definitio ei convenit definitum*, & vicissim. Minorem abunde probatam dedi; stat igitur firma & inconcussa conclusio. Si autem non sunt substantiæ, ergo modi tantum. Q. E. D.

Quid jam ex hisce illatis & demonstratis necessario sequitur? Hoc nimirum, cogitationem & extensionem necessario Deo inesse: sunt enim, ut abunde probavi, quamvis eas suo sensu substantias
VII.
Et Deo, seu sub-
jecto, in-
esse statu-
antur.

appellet Cartesius, non veræ & proprie dictæ substantiæ, ideoque tantum modi, quia substantia non recipit magis & minus: modi vero est substantiæ inesse tanquam subjecto; nullumque præter Deum assignari potest subjectum. Unumquemque jam rogatum velim, quantum hæc Philosophia, vi & indole principiorum suorum, distet a Spinoza? Hi fructus sunt immensæ istius arrogantia, qua non Deum e creaturis, præeuntibus tamen hac methodo nobis Prophetis,

Apostolis, quin Deo ipso, sed creaturas e Deo, seu effectus per causam, demonstrare ausus fuit: hac de re vero postea.

Caput I V.

SUMMARIUM.

Quæ hæcenus de cogitatione & extensione dicta sunt conjunctim, nunc singula seorsum tractanda erunt. I. Mentis definitio examinatur. II. Et inde apodictice infertur, mentem esse aliquod mere passivum. III. Huic non obstat quod mens etiam velit; quia voluntas eatenus tantum perhibetur agere, quatenus ad ejus præsentiam aliquid fit. IV. Clare id patet ex penitus inspecta voluntatis definitione, a Cartesio proposita. V. E collatione quorundam Cartesii satis innotescit, quid ipsi sit activum; qui fraudulenter, & sensu, a vulgari vocum propria significatione alieno, loquatur. VI. Quod variis instantiis uberius ostenditur. VII. Nulla cogitatio actione transeunte activa esse

esse potest. VIII. Quidam Cartesiani eo ipso, quia essentia mentis consistit in cogitatione, negant mentis activitatem aperte. IX.

HActenus de cogitatione & extensione, ut probarem e definitione de vera substantia data, eas non esse veras substantias, egi conjunctim? nunc illas singulas tractabo seorsum, & ostendam, de utraque harum ita sentire Cartesium, ut inde Spinozæ magnam materiæ copiam, ex qua suam erroneam Philosophiam extruere potuit, suppeditaverit. Primum a cogitatione, re nobiliore, exordiar; quæ, quid sit, non aliunde quam ex ipsa Cartesii definitione, qua ejus essentiam exprimit, melius intelligetur. Sic Part. I. Princ. Artic. 9. Cogitationis nomine, intelligo illa omnia, quæ nobis consciis in nobis fiunt; quatenus in nobis eorum conscientia est. Et ab hac non abludit altera ejus definitio, proposita Resp. 2. Def. 1. Cogitationis nomine complector illud omne quod sic in nobis est ut ejus immediate conscii sumus. Cogitatio igitur nihil aliud erit, quam res varios subiens modos, eosque percipiens, & sciens, se illos percipere: intimum igitur & præcipuum cogitationis

nis erit conscientia. Id ex ipso Cartesio clarum est, ut patet ex Artic. 9. allegato: *Sed si intelligam de ipso sensu, sive conscientia videndi aut ambulandi, quia tunc refertur ad mentem, quæ sola sentit, sive cogitat &c.* Illa vero conscientia, sive cogitatio menti non inest, tanquam subiecto; illud diserte negat Cartesius in *Not ad Program. ad Art. 2. Sed non dixi*, (sermo ei fuerat de cogitatione & extensione) *attributa illa iis inesse tanquam subiectis a se diversis: cavendumque est, ne per attributum nihil hic aliud intelligamus quam modum: nam quicquid alicui rei a natura tributum esse cognoscimus, sive sit modus qui possit mutari, sive ipsamet istius rei plane immutabilis essentia, id vocamus ejus attributum.* Sit attributum, forsan medium aliquod inter substantiam & modum: Cogitatio igitur sola, sive conscientia, totam absolvit mentis essentiam, & præter cogitationem, quæ in mente est ipsa mentis substantia, omnis essentialis perfectio, modorum adventitiorum subiectum, & omnia, nihil in mente, quod ad ejus essentiam pertinet, reperitur.

III.
Et inde
apodicti-
ce infer-

Ex data hac mentis definitione certissima consequentia elicio, in mente nihil esse activi, nec esse posse: ctenim sensus, per-

perceptio, conscientia a Cartesio promiscue sumuntur; sensumque ac perceptionem esse illi mere aliquid passivi, unicuique, qui scripta ejus legit, notum est; conscientia autem ad intellectum pertinet, quin est ipse intellectus, quia intellectus nihil aliud est quam rerum oblatarum perceptio, quæ nequit esse rationalis perceptio, quin per suam naturam sui sit conscia & percipiat se percipere. Quid vero opus est verbis, ubi ipsius authoris adest testimonium. Ita ille deserte *Part. Epist. I. Epist. 115. Nullam aliam differentiam statuo inter animam & ejus ideas, quam inter frustum ceræ & diversas figuras quarum frustum illud capax est: & quemadmodum diversas figuras recipere, non est in cera actio proprie, sed passio; ita mihi videtur passio etiam esse in anima, quod hanc, vel illam ideam recipiat, & N. B. præter volitiones nullas esse ipsius actiones existimo.* Quibus vero fiduculis ex mera cogitatione, quæ, & ipso fatente, merum est aliquod passivum (nam præter volitiones nullas in anima agnoscit actiones) eliciet voluntatem. An in re, cujus essentia sola constat cogitatione, i. e. conscientia, potest locum habere activa facultas se pro-beneplacito determinandi?

Uti-

Utique omnes facultates sequuntur naturam sui subjecti: neque activa facultas commodius in subjecto passivo, quam ignis in aqua hospitari potest. Ipsa cogitatio, quoad essentiam, passiva est; unde & qua vi se ad agendum evehet? Propria sua natura? nequit, passiva est, & omni agendi facultate caret. Quam autem egregie hunc nodum solverit ipse Cartesius operæ pretium erit videre. *Epist. 110. Part. 1.* ita scribit: *Quod vero infers, si natura hominis tota consistat in cogitando; ergo illum non habere voluntatem; consequentiam non bene assequor; etenim velle, intelligere, imaginari, sentire &c. Sunt tantum diversi modi cogitandi, qui omnes ad animam pertinent.* Quis non videt hic Cartesio hæere aquam, atque illum turpiter principium petendo vim consequentiæ dissimulare. Illi objectum erat, si natura mentis consistat in cogitando, eam non habere voluntatem. Quid respondet, an ostendit, id omnino e natura cogitationis sequi, vel ei non adversari? Minime gentium: solummodo dicit, velle, intelligere, imaginari, sentire &c. sunt tantum diversi modi cogitandi, qui omnes ad animam pertinent. Ille non erat controversiæ status, sed hic, utrum res, cu-

cujus tota essentia sola cogitatione circumscribitur, velle queat. Id debuisset ostendi, non simpliciter absque ulla addita ratione affirmari; quænam non possent statui & defendi, si solum dixisse sufficeret? Sic autem sæpius solitus est efficacissima argumenta, quibus solvendis par non erat, quodam quasi contemptu præterire. Faciam igitur ut consequentia, & quidem certissima, appareat, quapropter ita instituo: Omnis res mere passiva non potest ex se producere aliquod activum, i. e. non potest velle. Atqui res, cujus essentia in sola cogitatione consistit, est mere passiva. Ergo res, cujus essentia in sola cogitatione consistit, nequit ex se producere aliquod activum, i. e. non potest velle. Major tam certa & evidens est, ut ne quidem ipsa impudentia eam negare ausit: eo enim in casu effectus sua causa foret major & præstantior. Minor igitur probanda erit, quod hoc præstabo syllogismo. Omnis res, cujus essentia consistit in sola conscientia, illa est mere passiva. Atqui res, cujus essentia consistit in sola cogitatione, consistit in sola conscientia. Ergo res, cujus essentia consistit in sola cogitatione, est mere passiva. Majorem hujus ita confirmo.

mo. Quodcunque consistit in mere passivo, id ipsum est mere passivum. Quod consistit in conscientia sola, id consistit in mere passivo. Ergo quod consistit in sola conscientia, est mere passivum. Major hic extra controversiam est; ad minorem aliquid dicendum erit, videlicet quod illa res, cujus essentia consistit in sola conscientia, consistat in quodam mere passivo; quod facile patet, quia conscientium esse, percipere, sentire unum & idem sunt. Et quid multis opus est, ipse Cartesius hic mihi testis erit, *Part. 1. de Passion. Artic. 19. Et quamvis respectu nostræ animæ sit actio aliquid velle, potest etiam in illa dici esse passionem percipere quod velit. Attamen quia hæc perceptio & hæc voluntas revera idem sunt; denominatio semper fit ab eo quod nobilius est; & sic non solet appellari passio, sed solummodo actio.* Hic dicit totidem verbis, perceptionem, si-
ve conscientiam, esse passionem, & ipsam voluntatem non esse absque passione, quia ei adest perceptio. Plura ad hæc verba notanda sunt, de quibus mox: sufficit mihi impræsentiarum ex ipso Cartesio ostendisse, conscientiam esse meram passionem, ac proinde, quod consistit in sola conscientia, consistere in quo-

quodam mere passivo: nunc restat probanda adhuc minor præcedentis syllogismi, quæ hæc fuit; res, quæ, si-
ve cujus essentia, consistit in sola cogitatione, consistit in sola conscientia, quam ita adstruo: Quod per conscientiam definitur, in sola consistit conscientia. Atqui cogitatio per conscientiam definitur. Ergo cogitatio consistit in sola conscientia. Major certa est, quoniam definitio est explicatio essentia. Minor patet ex ipsa cogitationis definitione. Et quid, obsecro, secundum Cartesium in mente fixum, stabile & perenne reperitur, præter solam conscientiam? Quicquid præterea in mente existit fluxum est & transitorium; modo intelligit, modo vult, imaginatur, sentit; hi tantum adventitii modi sunt, quorum unus alterum excipit; conscientia vero manet eadem & sibi similis.

Sed in hoc articulo videtur Cartesius cum se ipso committendus: dicit enim, hanc perceptionem & hanc voluntatem esse revera idem; An igitur inter perceptionem & voluntatem nullum plane existit discrimen? Quod si statuatur, aperte in castra Spinozæ transit. Ita ille *Ethic. Part. 11. Coroll. Propos. 49. Voluntas, & intellectus unum & idem sunt*: Quod ita demonstrat: *Voluntas, & in-*

IV.
Huic
non ob-
stat quod
mens etiam
velit,
quia voluntas
eatenus
tantum
& in-

perhibetur agere, quatenus ad ejus præsentiam aliquid fit.

Et intellectus nihil præter ipsas singulares volitiones, & ideas sunt (per Propos. 48. hujus & ejusdem Schol.) *At singularis idea, & volitio* (per Propos. præced.) *unum, & idem sunt.* Dixerat tamen Cartesius *Princip. Part. I. Artic. 64.* cogitandi modos ab ipsa substantia, cujus modi sunt, modaliter distingui; hæc ejus verba sunt: *Cogitatio & extensio, sumi etiam possunt pro modis substantiæ; quatenus scilicet una & eadem mens plures diversas cogitationes habere potest; ----- Tuncque modaliter a substantia distinguuntur, & non minus clare ac distincte quam ipsa possunt intelligi.* Si cogitationes ab ipso subjecto, cui insunt, modaliter distingui queant, multo magis a se invicem, siquidem una absque altera clare & distincte concipi, quin existere, possit, & tunc inter illas intercedit distinctio realis. An singulæ ideæ per propriam formam non sunt distinctæ? An actio & passio sunt unum & idem? Voluntas & perceptio an prorsus idem mentis modus? Et hic non agitur de ipsa re intelligente & volente, sed de modis, quibus illa res se exerit. An discrimen inter voluntatem & perceptionem a solo penderet considerandi modo? Sic fraterne Spinozæ dextram porrigeret. Et profecto

fecto solum considerandi modo vario eandem cogitationem, quicquid etiam alibi contrarium docuerit, vel docuisse visus fuerit, modo activam, sive voluntatem, modo passivam, sive perceptionem nuncupari, ad hunc articulum recte attendenti clarum erit: nempe quatenus una eademque cogitatio erit occasio, vel causa sine qua non, ut aliquid fiat, erit activa & voluntas; & quatenus sui conscia est, erit perceptio & passiva. Quod ut in aperta ponatur luce, inspiciamus Epistolam Part. I. 86. in qua ita diserte scribit: *Quæ ais de actione & passione nullam mihi videntur habere difficultatem, modo illa nomina recte intelligantur: nempe, in rebus corporeis omnis actio & passio in solo motu locali consistunt, & quidem actio vocatur, cum motus ille consideratur in movente, passio vero cum consideratur in moto. Unde sequitur etiam, cum illa nomina ad res immateriales extenduntur, aliquid etiam motui analogum in illis esse considerandum; & actionem dicendam esse, quæ se habet ex parte motoris, qualis est volitio in mente; passionem vero ex parte moti, ut intellectio & visio in eadem mente.* Nimirum, quatenus corpus per motum aliud afficit, dicitur agere; sed quatenus ipsum per motum

D affe-

affectum est, dicitur pati: Sic quoque quotiescunque mentierit cogitatio, qua, vel potius cujus occasione, aliquid fit, vocabitur voluntas: at quando mens spectatur ipsa ista cogitatione affecta, sive ejus conscia, perceptio erit.

v. Littus itaque forsitan hæcenus aravi, cum magno molimine demonstrare conatus fui, cogitationem Cartesianam voluntatis non esse capacem, quoniam ille & ego per illud vocabulum non intelligimus rem eandem. Profecto nihil magis ad fallendum compositum est, quam per eandem vocem intelligere aliud quid, quam illa vulgo & ex usu recepto significat. Ego per voluntatem intelligo veram mentis, se ipsam ex insita potestate determinantis, actionem: Illi videtur voluntatis nomine venire ejusmodi cogitandi modum, cujus occasione aliquid fit, quamvis veram & proprie dictam mentis actionem non supponat. Et hoc respectu recte respondit Viro objicienti, *si hominis natura consistat in cogitando, illum non habere voluntatem*, se consequentiam non recte assequi; quandoquidem velle, intelligere, imaginari, sentire &c. diversi tantum sunt modi cogitandi, (vel potius, ut ex ante allegato Passio. Part. I. Ar-

Articulo 19. colligi potest, idem, quod diversis modis potest considerari) qui omnes ad animam pertinent. Quod ut melius pateat, operæ pretium erit penitus examinare jejunam istam, nullamque veram efficaciam activitatemque redolentem definitionem, quam de voluntate Med. 4. proponit. Grandia & magnifica ibi præfatus erat de voluntate, fere ac si de altero Deo esset acturus; parturiverunt vero montes & natus fuit ridiculus mus, totaque illa formosa mulier in piscem desiit: *Tantum* (nim. voluntas) *in eo consistit* (inquit) *quod idem vel facere, vel non facere (hoc est affirmare vel negare, prosequi vel fugere) possimus, vel potius in eo tantum quod ad id quod nobis ab intellectu proponitur affirmandum vel negandum, sive prosequendum vel fugiendum, ita feramur, ut a nulla vi externa nos ad id determinari sentiamus.* Et, quod hic notandum, hic quidem ipsius Dei voluntas, ut ex orationis filo clarum est, exprimitur; saltem omnis voluntas, & quæ Deo, & quæ creaturis competit, simul sub hac definitione, comprehenditur. Quid autem est in hac voluntatis definitione, quod non prorsus in rem suam vertat Spinoza? Audiamus quoque illum

Part. I. Defin. 7. Eares libera dicitur, quæ ex sola suæ naturæ necessitate existit, & a se sola ad agendum determinatur. Negabit Cartesius, qui ab hac phrasi, quod Deus posset dici causa sui, non abhorret, cum sola suæ naturæ necessitate existere? Quod fertur ad affirmandum vel negandum, quod ab intellectu proponitur, ut a nulla vi externa se ad id determinari sentiat, næ! id a se solo ad agendum determinatur. Sed aggredior ipsam definitionem. Primum vela dederat, eaque quodammodo expanderat, quando dixit, quod idem facere vel non facere possimus. Nullius tamen facultatis activæ hic mentio; & jam nimium erat largitus; vela erant igitur parum contrahenda propiore istius dicti explicatione: hoc est affirmare vel negare, prosequi vel fugere. Quoad affirmationem & negationem non dissentit Spinoza. Ethic. Part. II. Prop. 49. In mente nulla datur volitio, sive affirmatio, & negatio, præter illam, quam idea, quatenus idea est, involvit. Sed & hoc nimium fuit Cartesio; vela erant retrorsum danda, & ac si eminus adventantem procellam conspexisset, penitus contrahenda. Vel potius in eo tantum quod ad id quod nobis ab intellectu proponitur affirmandum vel negandum, sive

sive prosequendum vel fugiendum, ita feramur, ut a nulla vi externa nos ad id determinari sentiamus. Agmen tandem claudit passivum illud ferri, & absentia sensus determinationis externæ. En egregiam voluntatem! Potestas activa se determinandi pro lubitu, vel agendi, quod lubet, arctissimis passivæ lationis, vel absentia sensus determinationis externæ plane circumscribitur cancellis. Quanta Spinozisticæ fraudis mysteria sub hac definitione non quirent latere. Audiamus ipsum Spinozam hac de re differentem Epist. 62. Cum præterea addit, quod causæ, cur animus ad scribendum applicuerit, ipsum quidem ad scribendum impulerint, non vero coegerint, nihil aliud significat, (si rem æquo pondere examinare velis) quam quod ipsius animus ita tunc erat constitutus, ut causæ, quæ ipsum alias; cum scilicet magno aliquo affectu conflictatur, non potuissent, nunc facile potuerunt inflectere, hoc est, causæ, quæ ipsum alias non potuerunt cogere, coegerunt jam non ut invitatus scriberet, sed ut necessario scribendi esset cupidus. Ecce! hicaliquis ultro impellitur ad scribendum, i. e. fertur, nec tamen sentit, se ab ulla causa externa ad scribendum determinari; (est enim scribendi cupidus) cum tamen fati

necessitate ad scribendum adigatur. Hæc duo, nimirum ferri, & non sentire vim externam determinantem, & inevitabili necessitate simul impelli, quin cogi, si Spinozæ fides habenda sit, una consistere queunt; neque video, quid Cartesius Spinozam ex sua definitione voluntatis, libertatisque redarguere aut refutare quiret. Sed necdum finis; magis adhuc decurtanda voluntas; ingruit tempestas; non solum vela retrorsum danda & contrahenda sunt, sed & ipse malus est amputandus. Etenim hæc verba subjungit: *Neque enim opus est ut in utramque partem ferri possim ut sim liber &c.* Hisce voluntati & libertati adimit indifferentiam. Quomodo hæc ultima conveniunt primis? Ibi dixerat, in eo consistere naturam voluntatis ut idem possimus facere & non facere; hic aperte negat, id ad naturam voluntatis pertinere; & sic prorsus evertit, quod ante posuerat: nam idem posse facere & non facere, an non ponit indifferentiam, & ferri posse in utramque partem? Dicit indifferentiam esse infimum libertatis gradum; ego e contra dico, esse summum, & quo quid est magis indifferens, eo magis esse sui juris. Et revera radix omnis libertatis & voluntatis est indifferentia; licet

licet ea, se per rationem, ad certa objecta, certaque circumstantias relata, in suo exercitio necessario ad aliquod determinet. Considero hic voluntatem in se, non voluntatem humanam, ad Dei decretum relata; quamvis nec illud radicalem ejus tollat indifferentiam; sed duntaxat ejus exercitium modo ei conveniente ita dirigit & gubernat, ut necessario juxta Dei propositum agat, eique nunquam adversari possit. Sane, tale quid non est commendandum, quo longius a perniciosa Pelagianorum, Jesuitarum & Remonstrantium sententia recedere videamur, & eo ipso tamen Spinozæ cassibus irretiamur inscii & incauti.

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

Quanta igitur alibi de voluntate prædicet, quantopere eam celebret, nullius momenti sunt: nam vel sibi aperte contradicit, vel verba adhibet, per quæ non intelligit, quod ex usu vulgari significant: quid enim in ejus definitione, de voluntate data, continetur, quod non commode ad instinctum aliquem naturalem creaturæ rationalis trahi posset? Certo, cum investiganda est alicujus Autho-

ris sententia, non tam ad verba ejus, hic & alibi extantia, quam quidem ad definitionem, qua ex professo rei essentia explicatur, & ad quam, ceu demonstrationis Principium recurritur, attendendum.

v. i. Ecollatione quorundam Cartesii satis innotescit, quid ipsi sit activum & quid frigidulenter, & sensu a vulgari vocum propria significatione alieno, loquatur.

Hæc abunde sufficerent ad demonstrandum qualem, & quo sensu, tribuat cogitationi activitatem. Haud tamen committere possum, quin e duorum locorum collatione ostendam, qualem, & quo sensu, cogitationi tribuat activitatem, & simul, quomodo loquatur cum multis & sentiat cum paucis, ejusque loquendi modus ad fallendum sit compositus. Ne quis me mutilati, vel detruncati sensus accudenter, set, loca integra exhibebo. Ita scribit Part. I. Pass. Artic. 17. *Postquam consideravimus omnes functiones quæ pertinent ad solum corpus, facile est cognoscere nihil in nobis restare quod debeamus tribuere animæ nostræ, exceptis nostris cogitationibus, quæ præcipue dictum, sunt generum; quædam enim sunt Actiones animæ, aliæ ejus passionnes sive Affectus. Quas ejus Actiones voco, sunt omnes nostræ voluntates, quia experimur eas directe venire ab anima nostra, & videntur ab illa sola pendere. Sicut e contrario possunt in genere vocari ejus Passiones,*

omnes species perceptionum sive cogitationum quæ in nobis reperiuntur; quia sæpe accidit ut anima nostra eas tales non faciat quales sunt, & eas semper recipiat ex rebus per illas repræsentatis. Cum hoc loco nunc conferam ea, quæ habet in Notis ad Programma ad ejus Articulum 13. Ibi sic. Egregiam vero consequentiam in articulo 13. ex præcedenti deducit; Ideo, inquit (quod mens, scilicet, non indigeat ideis innatis, sed sola facultas cogitandi ei sufficiat) omnes communes notiones menti insculptæ ex rerum observatione, vel traditione originem ducunt: tanquam, si facultas cogitandi nihil posset per se præstare, nihilque unquam percipiat vel cogitet, nisi quod accipit a rerum observatione vel traditione, hoc est, a sensibus. Quod adeo falsum est, ut e contra, quisquis recte advertit, quousque sensus nostri se extendant, & quidnam sit præcise, quod ab illis ad nostram cogitandi facultatem potest pervenire, debeat fateri, nullarum rerum ideas, quales eas cogitatione formamus, nobis ab illis exhiberi: adeo ut nihil sit in nostris ideis, quod menti sive cogitandi facultati, non fuerit innatum, solis iis circumstantiis exceptis, quæ ad experientiam spectant, nempe quod judicemus, has vel illas ideas, quas nunc habemus cogitationi nostræ præsentis, ad res quas-

D 5

quasdam extra nos positas referri, non, quia istæ, res illas ipsas nostræ menti per organa sensuum immiserunt; sed, quia tamen aliquid immiserunt, quod ei dedit occasionem ad ipsas, per innatam sibi facultatem, hoc tempore potius, quam alio, efformandas. Quippe nihil ab objectis externis ad mentem nostram per organa sensuum accedit, præter motus quosdam corporeos, ut ipsemet auctor noster in art. 19. ex meis principiis affirmat; sed ne quidem ipsi motus, nec figuræ ex iis ortæ, a nobis concipiuntur, quales in organis sensuum fiunt, ut fuse in Dioptrica explicui; unde sequitur, ipsas motuum & figurarum ideas nobis esse innatas. Ac tanto magis innatæ esse debent idæ doloris, colorum, sonorum, & similibus, ut mens nostra possit occasione quorundam motuum corporeorum, sibi eas exhibere: nullam enim similitudinem cum motibus corporeis habent.

VII.
*Quod
variis
instanti-
is uberi-
us essen-
ditur.*

Notabo hic sequentia. 1. Cartesium dicere in Notis ad Programma, *nihil esse in ideis nostris, quod menti non sit innatum;* & tamen in Articulo 17. Part. 1. Pass. sæpe accidere ut anima nostra eas tales non faciat, quales sunt, & semper eas recipere ex rebus per illas representatis. Quomodo hæc coherent, nihil esse in nostris ideis, quod menti non sit innatum, & tamen ani-

animam eas, quales sunt, recipere ex rebus, i. e. objectis externis, per illas representatis? Inprimis si attendamus ad hæc verba, *nihil ab objectis externis ad mentem nostram per organa sensuum accedere, præter motus quosdam corporeos; imo nequidem motus corporeos, nec figuras ex iis ortas, a nobis tales concipi, quales in organis sensuum fiunt; indeque sequi ipsas motuum & figurarum ideas nobis esse innatas.* Quid vero per ideas innatas intelligat, in Articulo 12. in Notis ad Programma declarat; nim. tale quid, *quod non ab objectis externis, nec a voluntatis determinatione, sed a sola cogitandi facultate (aliquod sponte ortum) procedit.* 2. Mera illum verba dedisse, distinguendo ideas in innatas, adventitias & factas; cum revera cunctæ sint innatæ; illamque duntaxat esse inter innatas & adventitias differentiam, quod ad contemplationem innatarum non requiratur occasio quædam extrinsecus accedens; quæ vero, facta ejusmodi occasione, ob nexum aliquem (qui qualis sit, optime Spinoza explicabit) a naturæ auctore constitutum, tum demum sponte in theatrum profiliunt (forte cum impetu quodam) seseque menti conspiciendas exhibent, vocantur adventitiæ. An unquam

quam ullus e tremula fanaticorum familia somniavit infaniora? 3. Ipsum plane ludere in vocibus, earumque vero & genuino abuti significatu, quando dicit mentem formare cogitando ideas, quæ vox proprie activum aliquod sonat; cum tamen ideas omnes reapse statuatur innatas; & cogitare, secundum definitionem cogitationis ab eo datam, non sit ideas formare, sed existentium esse conscium; quæ duo multum differunt. 4. Discrimen Actionis & Passionis in eo consistere, quod actio sit talis cogitandi modus, qui directe ab anima procedit sine occasionis externæ indigentia: e contra passio est ejusmodi cogitandi modus, qui ut secundum naturæ ordinem existat, requirit occasionem externam. Solus itaque diversus oriendi modus actionem distinguet a passione. Sed ne sim nimis præceps, clarius se exponet *Articulo 18. Pass. Rursus* (inquit ibi) *nostræ voluntates sunt duplices. Nam quædam sunt actiones animæ, quæ in ipsa anima terminantur; sicuti cum volumus Deum amare, aut in genere applicare cogitationem alicui objecto quod non est materiale: Aliæ sunt actiones quæ terminantur ad ipsum corpus; ut cum ex eo solo quod habemus ambulandi voluntatem, fit ut*

nostra crura moveantur & progrediamur. Hic igitur secundum Cartesium genuinam habemus rationem, ob quam voluntas activa sit habenda; videlicet quia post eam aliquod sequitur, & existere incipit; & sic ea coincidit cum illa, quam Part. 1. Epist. 86. proposuit, ad quam ante late respondi: neque ipse, nec ullus genuinus Cartesianus unquam confitebitur, motus corporeos esse proprie dictum voluntatis effectum ab ea vera activitate, effectum suum physice attingente, productum; sed tantum existere vi nexus a Deo inter voluntatem motusque corporeos constituti. Non illud ideo meretur proprie vocari activum, & vera causa efficiens, ad cujus præsentiam aliud quid sequitur, vel ad alicujus productionem requiritur; ast istud, quod propria virtute, veraque activitate aliquid producit: ostendatur, Cartesium eo significatu cogitationem suorum cogitandi modorum nuncupavisse causam efficientem. Equidem scio, hodie causæ efficientis notionem, utpote eorum sensu, & principium, & instrumentum, & conditionem sine qua non, & causam moralem, similiaque sub se comprehendentem, tam late extendi & ultra nativæ significationis vires expandi,

di, ut vim aliquid veri & certi significandi prorsus amiserit. Mera igitur fraus & fallacia est aliquid vocare activum, causam efficientem, nisi prius istam notionem in integrum restituerit, eique solum suum genuinum significatum reddiderit atque vendicaverit.

VIII. Si cum cogitatione in una sede non moretur vera & activa voluntas, ut quam luculentissime demonstravi, multo minus ei congruet actio transiens: cui enim minus non competit, ei neque competit majus. Quid vero hisce immorarer, quandoquidem omnes genuini Cartesiani id ultro concedunt, & omnes motus corporeos, non ab animæ quadam virtute, vere corpora afficiente, sed a solo nexu a Deo inter voluntatem & motus immutabiliter constituto, arcessunt, & ego hisce meis auribus insignem Cartesianum hæc dicentem audiui, animæ nostræ per se & ex sua natura plus potestatis non esse in suum corpus quam in Solem. Quam lubentissime tamen retinent nomen actionis mentis in corpus, ne videantur quotidianæ experientiæ, sensuique communi contradicere, ægerimeque ferunt sibi exprobrari, quod eorum sententia omnimoda animæ sequatur

tur inefficacia. Mera vero impostura est alicui nomen tribuere, cui rem significatam eo nomine denegas, & ea uti locutione, qua per ejus receptam significationem loquens in audiente excitat plane diversum de re conceptum ab eo, quem ipse de ea habet: & si vocasse sufficiat, nihil mali de ipso Spinoza erit suspicandum, qui etiam nomen causæ efficientis non reformidat. Videant interea illi, qui magni & tremendi Numinis essentiam hac jejuna, tenui & frigida perfectissimæ cogitationis notione circumscribere non verentur, ne in infinitam ejus perfectionem sint injurii: quasi illud perfectissimum, quod cogitationi addunt, infinitam & omnimodam in Deo ponat perfectionem, & non ad suum subiectum (cogitationem) sit restringendum, & ullum prædicatum subiecti sui naturam excedere queat. Ea est cogitatio perfectissima, quæ omnium in se existentium simul unico actu conscia est; nullas alias præterea infert perfectiones. Quare serio, imo serio, tales hortor & moneo, ne tali modo pro vero Deo incauti invehant in orbem chimæram aliquam Spinozisticam inertem & omni actioni transeunti inhabilem: ultro enim fa-

ten-

tentur, mentem per se ad actionem transeuntem esse impotentem, nullamque per ejus voluntatem futuram, nisi Deus talem eam inter & motus corporeos fecisset nexum. Mens igitur sua natura ad omnem actionem transeuntem inepta. Ecquid? Quia cogitatio est: ergo ad-versatur naturæ cogitationis agere actione transeunte. Sit Deus cogitatio infinita; illa infinitas ultra cogitationem non est extendenda, neque naturam sui subjecti (cogitationis) mutat, (i. e. id non potest præstare, ut ea, quæ cogitatio, qua cogitatio, natura sua respuit, ei congruere & convenire queant) sed tantum ampliat, i. e. id efficit ut quæcunque alicujus cogitationis objecta esse possunt, ad istam cogitationem pertineant, eorumque ea sit conscia; præterea nihil quicquam. Cartesius statuit extensionem infinitam, num illa infinitas tribuit extensioni facultatem cogitandi? Non potest dices, quia ipsa natura extensionis, eo ipso, quia extensa est, cogitationis nullius capax est. Viden' infinitum non posse subjecti sui naturam mutare, sed duntaxat id, quod ad istius naturam, qua talem, pertinet, reddere quam amplissimum. Sic itaque ego in sto; nul-

nulla cogitatio, eo ipso, quia cogitatio est, potest agere actione transeunte: ergo nec infinita; quia infinitas cogitationis naturam non aufert aut mutat, sed duntaxat quam amplissimam reddit. Et si per naturam cogitationis infinitæ liceret circa cuncta agere actione transeunte, quidni possibile esset cogitationi finitæ & limitatæ circa quædam, vel paucissima, vel unum, agere transeunte actione? quænam hic difficultas, quænam absurditas? Inviçtis itaque argumentis, ex illa sententia, quam Cartesius de mente sola cogitatione fovet, necessario sequi, quod illi, neque veræ actiones immanentes, neque transeuntes, tribui queant, demonstravi: & ex hisce, num talia docuerit, quæ Spinoza commode in rem suam vertere queat, & ejusmodi jecerit fundamenta, quibus errores suos superstruat; unusquisque, extra partes constitutus, judicet.

Coronidis loco addam, quod jam a multis annis Viri Docti, Cordati, Perspicaces præfagiverint, Cartesianismum tandem in Quietismum evasurum: quod vero non falsi fuerint haruspices, ipsa comprobavit experientia; cum non pauci ex ista Secta Viri, & quidem sagaciores,

IX.
*Quidam
Carte-
siani eo
ipso, quia
essentia
mentis
consistit*

in cogitatione, negant mentis acti vilitatem aperte.

res, alii apertius, alii tectius, ad istum errorem delapsi sint, atque propagare fatagant. Animadversione dignum est, quod narrat Cl. Guffetius *Causarum Primæ & Secundarum &c.* de Doctissimo Forgio insigni & erudito Cartesiano; videlicet, illum propter cogitationem ipsam mentem ei denegasse potentiam transeundi ab una cogitatione ad aliam, atque necesse esse ut agens a mente differens ei novam cogitationem sistat præsentem. Sic in lemmate ad §.7. *In eo negat ille potentiam in hærentem menti ad novas cogitationes formandas, argumento ducto ex ipsa definitione mentis, scil. rei cogitantis.* Et quamvis hic Vir causam Cartesianam agat, non tamen acquiescit in voce cogitationis, utpote ambigua & errandi ansam præbente, ut clare indicat §.26. *Videlicet sic se res habet. Legitime ac ordine evolvendo attributa Mentis nobis cognita, unum quoddam primum ipso actu percipimus, quod cogitationis nomine vocavit Cartesius, idque ambigue, ut ipse confitetur & admonet, penuria commodioris. Ego vero lubens, æquivocationem vitaturus, ei finxerim nomen Cogitantix deductum a cogitando &c.* Ubinam hoc Cartesii monitum extet, se ob penuriam commodioris vocabuli mentem

tem cogitationis nomine insignivisse, non memini; hoc scio, ipsum fateri consulto factum. *Resp. ad Object. 3. Fateor autem ultro me ad rem, sive substantiam, quam volebam exuere omnibus iis quæ ad ipsam non pertinent, significandam, usum fuisse verbis quam maxime potui abstractis.* Non adeo spolianda est omnibus substantia ut dignosci nequeat, neque abstrahenda nativa facies ut sub modi specie compareat. Hoc igitur patet, Virum, cæteroquin Cartesianum, mentis per cogitationem definitione offendi, eamque mutatam optare: expertus enim est, multos ea ad gravissimos errores esse adductos. Finem hisce imponam ejusdem Viri verbis, notatu dignissimis §.59. *At interea tamen id commune est omnibus, ut concordēs retineant hæc tanquam necessaria creditu, (1.) duas esse causas reales, primam & secundam (2.) quæ concurrant, & (3.) Deum esse primam illarum. Utraque vel tria hæc Theologis & Metaphysicis Christianis inviolabilia huc usque fuerant. At Cartesiani posthumi (quidquid verbis aliquando assimulent) eadem evertunt opinione sua, & radicitus revellunt.*

Caput V.

SUMMARIUM.

Cartesii sententia de extensione quoque Spinozæ favet. I. Quæ propriis ejus verbis proponitur. II. Et absurditatum plena est. III. Conceptus Cartesii de spatio infert necessario, illud esse increatum. IV. Atque æternum. V. Nec non infinitum. VI. Quod clare probatur. VII. Etiam ipsius Cartesii verbis. VIII. Hinc validissime infertur, mundum esse Deum, vel saltem ad Dei essentiam pertinere. IX. Tollitur hæc exceptio, quod corpus tantum respectu extensionis dicatur infinitum. X. Corpus quoque immutabile, quia infinitum. XI. Corpus, quia corpus, i. e. spatium, est, prorsus est indivisibile. XII. Quod manifestum est e distinctione Cartesii inter corpus in genere, & corpus singulare XII.

^{I.}
^{Senten-}
^{tia Car-} **L**ustravi huc usque cogitationem, atque ex ea non pauca, quæ in rem suam

suam vertat Spinoza, erui posse, clare ^{tesii de} demonstravi. Nunc transeo ad extensionem, in cujus descriptione non minus ^{extensio-} Cartesium Spinozæ præluxisse aperta consequentia ostendam. Ne vero quis me iterum fraudis, vel doli, vel sophisticationis infimulet, e re mea crit ipsa Cartesii verba exhibuisse.

Ita hac de re mentem suam aperit Princip. Part. 2. Articul. 10. *Non enim in re differunt spatium, sive locus internus & substantia corporea in eo contenta, sed tantum in modo, quo a nobis concipi solent. Revera extensio in longum, latum & profundum, quæ spatium constituit, eadem plane est cum illa, quæ constituit corpus. Sed in hoc differentia est, quod ipsam in corpore ut singularem consideremus, & putemus semper mutari quoties mutatur corpus; in spatio vero unitatem tantum genericam, ipsi tribuamus, adeo ut mutato corpore quod spatium implet, non tamen extensio spatii mutari censeatur, sed remanente una & eadem, quamdiu manet ejusdem magnitudinis & figuræ, servatque eundem situm inter externa corpora quædam, per quæ illud spatium determinamus.* Pergit Artic. 11. *Et quidem facile agnoscimus, eandem esse extensionem, quæ naturam corporis & naturam spatii constituit, nec*

magis hæc duo a semetuo differre, quam natura generis aut speciei differt a natura individui; si attendentes ad ideam, quam habemus alicujus corporis, exempli causa lapidis, rejiciamus ab illa id omne, quod ad corporis naturam non requiri cognoscimus: nempe rejiciamus primo duritiem, quia si lapis liquescat, aut in pulvisculos quam minutissimos dividatur, illam amittet, neque tamen ideo desinet esse corpus; rejiciamus etiam colorem, quia vidimus sæpe lapides adeo pellucidos, ut nullus in iis esset color; rejiciamus gravitatem, quia quamvis ignis sit levissimus, non ideo minus putatur esse corpus; ac denique rejiciamus frigus & calorem, aliasque omnes qualitates, quia vel non considerantur in lapide, vel iis mutatis, non ideo lapis corporis naturam amisisse existimatur. Ita enim advertemus, nihil plane in ejus idea remanere, præterquam quod sit quid extensum in latum, longum & profundum; quod idem continetur in idea spatii, non modo corporibus pleni, sed ejus etiam, quod vacuum appellatur. Qui plura desiderat inspiciat Artic. 12. 13. 14. 15. Solum hisce duntaxat addam Artic. 16. Vacuum autem Philosophico more sumptum, hoc est, in quo nulla plane sit substantia, dari non posse manifestum est, ex eo quod extensio spatii, vel loci

loci interni, non differat ab extensione corporis. Nam cum ex hoc solo, quod corpus sit extensum in longum, latum & profundum recte concludamus illud esse substantiam; quia omnino repugnat ut nihili sit aliqua extensio, idem etiam de spatio, quod vacuum supponitur, est concludendum, quod nempe cum in eo sit extensio, necessario in ipso sit substantia.

Ex hisce omnibus manifestum est, Cartesium loco veri corporis mundo obtrufisse meram aliquam chimæram, universale aliquod, quod nullibi, nisi in mente fingentis, cum omnis veritas & realitas, in solis singularibus, consistat, existit. Hæc vero in transitu. In præsens id tantum animadvertam, quod scopo meo inservit, & quoque in hisce Cartesii cum Spinoza consensum luculenter ostendit. Quapropter hæc sequentia notabo. 1. Ex mente Cartesii omnem intercapedinem inter duo corpora esse veram substantiam corpoream. 2. Eam esse necessario increatam. 3. Ac proinde æternam. 4. Infinitam. 5. Immutabilem. 6. Indivisibilem. 7. Omnium corporum singularium, quæ nihil aliud quam istius universalis extensionis modi sunt, subjectum & fundamentum.

Cartesium quamvis intercapedinem, five

III.
Et ab-
surdita-
tum ple-
na est.

IV.
Conce-

ptusCart- five quodvis spatium, pro vera substantia
 tesi de corporea habere, ex ejus scriptis ma-
 spatio in- nifestum est. Sic ipsum loquentem audi-
 fert ne- vimus in Artic. 16. paulo ante a me alle-
 cessario, gato: *Vacuum autem Philosophico more*
 illud esse sumptum, hoc est, in quo nulla plane sit
 increa- substantia, dari non posse manifestum est,
 tum. ex eo quod extensio spatii, vel loci interni,
 non differat ab extensione corporis. Nam cum
 ex eo solo, quod corpus sit extensum in lon-
 gum, latum & profundum, recte concluda-
 mus illud esse substantiam; quia omnino re-
 pugnat ut nihili sit, aliqua extensio, idem
 etiam de spatio, quod vacuum supponitur,
 est concludendum, quod nempe cum in eo sit ex-
 tensio, necessario in ipso sit substantia. Pro-
 posita quoque ei a Moro erat hæc diffi-
 cultas *Epist. Part. I. 68. Si quis hujus*
mundi finibus prope assideret, quæro an pos-
sit gladium per mundi latera ad capulum us-
que transmittere, ita ut totus fere gladius
extra mundi mœnia emereret. Quod enim ni-
hil extra mundum sit, quod resistat, vide-
tur factu facile, quod autem nihil extensum
sit extra mundum quod recipiat, videtur ex
ea parte impossibile. Huic ita respondet
Epist. 69. Imaginando gladium trajici ultra
mundi fines, ostendis te etiam non concipere
mundum finitum, omnem enim locum ad quem
 gla-

gladius pertingit, revera concipis ut mundi
partem, quanvis illud quod concipis va-
cuum voces. Ex hisce luce meridiana cla-
 rius evincam, Cartesium necessario ex-
 tensionem statuere increatam ac æter-
 nam. Quod ut rite procedat peto hæc
 postulata, quæ nullus recta ratione u-
 tens, multo minus Christianus, negabit,
 mihi concedi. 1. Ante mundum conditum
 prorsus nihil rei corporeæ extitisse.
 2. Deum esse agens liberrimum. 3. Posse
 ideo talia, tot & tanta corpora creare, pro-
 ut ei visum fuerit. 4. Creationem proprie
 dictam esse productionem rei plane novæ &
 ratione materiæ & ratione formæ, i. e. res,
 quæ creatur, nequaquam producitur e quo-
 dam præexistenti. 5. Simplicem crea-
 tionem rei unius ad meram existentiam,
 & non ad ordinem aliquem constituen-
 dum, non inferre creationem plurium.
 Ponam igitur casum: creaverit Deus duo
 corpora solida, quorum figura sit exacte
 rotunda, & duo illa corpora tantum;
 junxerit illa ita, ut se invicem immédia-
 te tangant: ob figuram exacte rotun-
 dam se mutuo duntaxat immédiate con-
 tingent in puncto quodam, aut in exi-
 gua superficiæ parte, de eo jam di-
 sputare nolo. Quid hinc jam eveniet,
 E 5 crit-

eritne utrinque inter peripheriæ partes, a puncto contactus prominentes, quædam intercapedo, sive spatium? Sed quidnam Cartesio erit hoc spatium? Haud dubie substantia (ut ait) corporea, quippe quæ extensa sit, cujus quantitas æstimari queat, & sub certa & determinata figura concipiatur. Est tamen hæc extensio a Deo non creata: sola enim ex hypothesi duo corpora rotunda creata sunt, neque creatio unius ad simplicem existentiam per se infert creationem alterius, nisi quis somnare vellet de quadam lege naturæ, Deo superiore, ob quam Deus teneretur, quando ejusmodi corpora rotunda jungere vellet, aliquid creare, quod eorum interstitia replet, quod Dei libertatem funditus everteret. Nec prætendat aliquis, si Deus velit ut partes circumferentiæ globorum a se invicem distent, id necessario fieri debere per veram aliquam extensionem interpositam; quod falsissimum est, cum globorum partes a puncto contactus recedentes, necessario vi propriæ figuræ distent. Est igitur hic spatium, (mihi verum & merum nihil, quod a nobis ob corpus possibile, quod interponi posset, ad instar extensionis realis concipitur,)

Car-

Cartesio vera substantia corporea, istic a Deo non creata, ac proinde increata, atque æterna. Ejuret igitur suam de spatio falsam & perniciosissimam opinionem, vel sit Atheus.

Sententia illa, quam de spatio fovet Cartesius, illud necessario facit æternum. Audiamus quid Moro respondeat *v. Atque æternum.* *Epist. 69. Part. 1. Repugnat (inquit) conceptui meo, sive, quod idem est, puto implicare contradictionem, ut mundus sit finitus vel terminatus, quia non possum non concipere spatium ultra quoslibet præsuppositos mundi fines; tale autem spatium apud me est verum corpus.* Sic eodem modo institutam: implicat contradictionem, ut mundum concipiam aliquando non fuisse, vel habere terminum suæ durationis; quia quotiescunque cogitatione mea principium mundi præsuppositum anteverto, toties concipere cogor aliquod spatium, in quo hic mundus existeret: tale autem spatium est apud me verum corpus. Quænam ratio dari poterit, qua ostendatur, quod mea ratiocinatio non æquerite procedat ac illius. Etenim, si spatium adeo vastum, adeo immensum sit, ut omnes omnino terminos respuat, quæ durationis admittet? Si a Deo, tanquam liber-
rimo

rimo agente productum sit, potuitne ad certum modum, certamque mensuram creari? An res creanda creatori legem præscribet quanta & qualis esse velit? Si Deus hunc mundum, i.e. secundum Cartesium, spatii modos (in ipsum enim spatium Deo nullam concedit potestatem) destrueret, an non ipsum spatium maneret superstes? Cum igitur ipsum spatium annihilari nequeat, eo ipso creari non potest: ergo est increatum & æternum. Epicurus voluit, hunc mundum consistere corpore & inani, five loco; quare Physica Cartesii nihil aliud quam politior quædam Epicuri est.

VI. *Nec non infinitum.* Hanc extensionem Cartesium statuuisse infinitam, ex ejus scriptis manifestum est. Hac de re quidem dubitanter & simulate loquutus est, non, quod dubitaret, sed ut declinaret offensam, & ne in censuram Ecclesiæ Romanæ incurreret. Idcirco tam anxie e Merfeno percunctatus fuit, quænam hic esset sententia Ecclesiæ, uti apparet ex *Epist. 105. Part. II.* *Quæso rescribe mihi, an de extensione mundi quicquam fuerit in fide definitum, utrum nempe sit finitus, an vero potius infinitus, atque utrum spatia illa, quæ vocantur imaginaria, sint corpora creata & vera;*
nam

nam licet non erat animus hanc questionem movere, tamen puto mihi invito tractandum fore. Quid ipsius intererat, si nil monstri penes se aleret, scire, quid de mundi extensione ab Ecclesia esset definitum. Utique noverat, eam esse omnibus Christianis sententiam, quod mundus sit finitus, ideoque, se nihil mali perpetraturum, si illi subscriberet. Sed aliud quid moliebatur, videlicet renovare impiam Epicuri de hujus universi infinitate sententiam, quam non sine quadam animi sollicitudine palam profiteri audebat: non enim ignorabat, Epicurum, ob hunc aliosque errores, pro homine impurissimo, & parum ab Atheismo distante, fuisse habitum; præterea, si Ecclesia Romana contra hanc sententiam aliquid decrevisset, non tutum ipsi erat illam divulgare, nisi eam actutum rejectam & condemnatam vellet. Astutia igitur ei opus fuit, qua in Deum injuriam sententiam molliore, sed deceptrice, voce tegeret, & pro infinito ponere nugax illud indefinitum, per quod lectoribus suis fucum facere voluit, & ita suam de mundi infinitate sententiam tutius commendare.

Ut id omnibus clare appareat operæ præ-
VII. *Quod*

ilare
proba-
tur.

78 CARTESIUS VERUS

pretium erit quædam describere, quæ de hac materia habet in *Epist. 36. Part. 1.* ibi sic: *Primo memini Cardinalem Cusanum, Doctoresque alios plurimos supposuisse mundum infinitum, neque tamen propterea ab Ecclesia fuisse correptos.* Hic aditum parat suæ opinioni, ostenditque tolerari posse & debere: quod enim aliis licuit, cur ipsi non liceret, & quod Ecclesia in aliis toleravit absque reprehensione, quænam foret iusta ratio, quod ob omnino idem illum corripere. Ut magis suam commendat, Cusani sententiam non obscure laudat. *Contra (inquit) videtur ad Dei cultum pertinere ut ejus opera amplissima censeantur.* Maxime itaque existimat Deum celebrari per mundum infinitum; durius tamen vocabulum est, quam ut omnes illud sine quadam animi ægritudine admittant: igitur paulo aliter loquendum est, ut hæc de mundi infinitate sententia facilius recipiatur. Pergit itaque: *Meaque sententia, commodius admitti potest, quam illorum sententia, quia non dico mundum esse infinitum, sed tantum indefinitum. Quæ quidem duo haud parum inter se differunt: ad hoc enim ut quis dicat infinitum quid esse, ratione aliqua niti debet, quaprobet rem ita se habere, quod de Deo tantum pro-*

SPINOZISMI ARCHITECTUS. 79

probari potest; sed ad hoc ut dicam esse quid indefinitum, satis est si nulla sit ratio, quæ probari possit id esse finitum. Mihi autem videtur probari non posse, imo neque concipi, allos esse fines materiæ ex qua constat universus orbis. Primum, uti videtur, procedit negative, & non vult extensionem finitam pronunciare, quia nihil finiti in ea ipsi occurrit. Sed mera verba sunt, mera fraus, merus dolus, ad impietatem, quam animo conceperat, occultandum. An omnes homines præter se fungos existimavit arrogans ille impostor? Præviditne facile aliis posse subolere, quid machinaretur? Enunciationem indefinitam agnosco, rem nullam; cum ipsa rei idea me doceat, utrum tanquam infinita, vel finita sit concipienda: nam quia infinitas soli Creatori competit, hinc quam clarissime cognosco, omnem rem creatam ab infinitate excludi; & quamvis nesciam ubinam præcise sint rei creatæ termini, scio tamen alicubi esse; & ideo, licet extensionis determinatam quantitatem ignorem, scio tamen eam debere esse finitam. Utique finitum & infinitum, sive non finitum, contradictoria sunt, & unum contradictoriorum semper verum est, semper falsum alterum, neque con-

contradictoria ullum admittunt medium. Apage igitur nugacissimum illud & fictum Cartesii *indefinitum*, summæ improbitatis & Atheismi tegumentum! Sed jam modestiæ Cartesianæ satis; opinionem, ad quam propenderet, diutius celare nequivit, ideoque a ratione negativa transit ad positivam, qua adstruat, mundum non posse concipi finitum, & esse in ipsa extensionis idea certissimas ac firmissimas rationes, ob quas finita concipi nequeat; quare sequuntur hæc verba. *Cum enim materiæ hujus naturam perscrutor, invenio positam esse totam in eo, quod extensa sit secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem; ita ut quicquid præditum est tribus hisce dimensionibus, sit materiæ hujus pars. Neque vero potest spatium ullum dari omnino vacuum, hoc est, quod nullam contineat materiam, quia tale spatium concipere nequimus, quin tres hasce in illo dimensiones, & proinde materiam concipiamus. Mundum autem finitum supponendo, concipiuntur ultra ejus fines spatia quædam tribus hisce dimensionibus prædita, & proinde non pure imaginaria, quæ Philosophi vocant, sed continentia in se materiam; quæ cum alibi esse nequeat, quam in mundo, liquet mundum extra fines ipsi præscriptos extendi. Cum*

ergo

ergo rationem nullam noverim, qua probem, imo neque concipere queam, mundi fines ullos esse, illum indefinitum voco. Propius jam accedit, & mentem suam de extensione infinita plenius & planius aperit, ut lectores pedetentim rationibus positivis, e natura extensionis & spatii desumptis, ad suam sententiam pelliciat: quinimo tacitam proponit contradictionem, si quis hunc mundum statuatur finitum; quia ex hypothesei mundus habetur finitus, & tamen ultra istius mundi finiti terminos spatium semper aliquod in infinitum concipiendum est; quod cum pertineat ad mundum, iste simul finitus & non finitus deberet concipi, quæ plane contradictoria sunt: conatur itaque efficacissimo modo demonstrare extensionis infinitatem. Sed jam nimium dixerat; quandoquidem ex dictis profana ejus sententia unicuique attendenti satis innotescere poterat; voluit igitur se sub hoc, quoad speciem modesto, sed reapse ridiculo, epilogo recondere: *Sed negare tamen nequeo illius forsan fines aliquos Deo esse notos, licet illis comprehendendis impar sim; quare non dico absolute esse infinitum.* Itane Cartesi, dixisti te id percipere ex ipsa extensionis natura necessario sequi, ut illa

omni termino careat; quod omni termino caret, seseque in infinitum extendit, est ne illud positive infinitum? Conceptisti infinitum spatium, & illud verum corpus, & istius naturæ esse, ut necessario omnem terminum respuat: Quod clare & distincte percipis, estne verum? Et jam nescis utrum forsan Deo quidam ejus fines noti sint. An Deo id notum de re esse potest, quod falsum est, quod ob naturam ipsius rei, neque est, neque esse potest? Sed putasli forsan, cuique datum non esse habere nasum, teque fucata tua contradictione lectores tuos illusurum, virumque tuum, quotiescunque e re tua foret, tecturum, evasurumque.

VIII. *Etiam ipsius Cartesii verbis.* Quid vero diutius eruendæ ejus de infinitate extensionis sententiæ incumbo, cum ipse in ea palam confitenda subinde nullatatur circuitione. Sic loquitur *Part. Princ. II. Art. 21. Cognoscimus præterea hunc mundum, sive substantiæ corporeæ universitatem, nullos suæ extensionis fines habere.* Id cognoscit, i. e. certo scit, & unde, nimir. ex idea spatii, quæ necessario, ut si quis spatium, sive puro intellectu, sive imaginatione, terminare conetur, sibi ipsi turpiter contradicat. Ita se declarat *Epist. 69. Part. I. repugnat con-*

conceptui meo, sive, quod idem est, puto implicare contradictionem, ut mundus sit finitus vel terminatus, quia non possum non concipere spatium ultra quoslibet præsuppositos mundi fines; tale autem spatium apud me est verum corpus. Valida itaque ei ratio fuit, ob quam spatium, nullo modo terminatum, concipere potuit; ergo ceu infinitum; quia non finitum & infinitum reapse idem sunt. Rursus *Part. I. Epist. 7. Post agnitam ita Dei bonitatem, animarum nostrarum immortalitatem, universi immensitatem &c.* Quod immensum, utique infinitum. Ponit itaque cum Spinoza extensum aliquod infinitum, quod necessario vel ipse Deus, vel saltem naturæ Divinæ pars esse debet; quod nunc ulterius demonstrabo.

IX. *Hinc quam validissime inferitur, mundum esse Deum, vel saltem ad Dei essentiam pertinere.* Omnis extensio est verum corpus, siquidem in ea corporis essentia consistit; quin, uti Cartesius vocat, substantia est: ubi igitur extensio est, ibi vera est realitas, & ubi extensio infinita, ibi est realitas infinita: realitas vero infinita talis est, in qua summa est realitatis plenitudo: si enim realitati vel minimum deesset, non foret infinita; quia ubi aliquis esset realitatis defectus, ibi terminaretur, quod in ideam infiniti plane arietat. Sed realitas cujuscunque perfectionis est fundamentum,

tum, & quo plus est in re quadam realitatis, eo perfectior est: res igitur infinitæ realitatis, est infinitæ perfectionis, ac proinde ens infinite perfectum, quæ est ipsa Dei definitio. Hanc ob rationem nihil potest esse infinitum, quin sit Deus, vel saltem ad Divinam essentiam pertineat; quod demonstrandum in me susceperam.

x.
*Tollitur
hæc ex-
ceptio,
quod cor-
pus tan-
tum re-
spectu
extensio-
nis dica-
tur infi-
nitum.*

Miserrimum haud moror effugium, quod corpus duntaxat respectu extensionis, non aliarum perfectionum, infinitum sit. Etenim. 1. Nullum prædicatum aut attributum essentiale sua essentia latius esse potest, neque essentia finita recipere quit attributum infinitum, quod esset absurdissimum & omni rationi prorsus contrarium. 2. Extensio est ipsa essentia corporis; quapropter minime dici poterit, corpus est quidem infinitum ratione extensionis, non aliarum perfectionum: nam quod respectu extensionis infinitum est, id respectu totius suæ essentiæ infinitum, & possidet essentiam infinitam, in cujus infinitate omnes omnino perfectiones involvuntur. Aliud quid est, utrum meræ cogitationi & extensioni jure tribuatur infinitas, quod nego & pernego; quia sic duo contraria uniunter inter se, quod impossibile est; duo dico jungi con-

tra-

traria quia subjecto per se limitato & imperfecto tribuitur aliquod non limitatum & perfectissimum, & sic illa res simul limitata & infinita, imperfecta & perfectissima statuitur, quæ aperta contradictio est. Eo tamen posito, quod aliquis statuat extensionem infinitam, eo ipso statuit essentiam perfectissimam, & si in re quadam infinitas esse queat, in ea quoque erit summa perfectio. 3. Quod quodam respectu, & præsertim essentiæ, infinitum est, id etiam quocunque respectu erit infinitum; quia nihil simul ex finito & infinito, inter quæ nulla est proportio, constare potest. Clarissime itaque demonstravi, infinitam extensionem esse essentiam infinitam, ac proinde infinite perfectam, qualem omnes Deum vocant; quousque igitur hæc Cartesiana infinita extensio a Deitate differat, videant, quorum interest. Hoc mihi certum est, hanc sententiam cum Spinozæ opinione de infinita extensione arctissimo societatis vinculo esse conjunctam: En igitur *Philosophum ορθοδοξοτατον! Philosophiam sanam, veram, unicam, utilissimam, & ad salvandam Religionem necessariam!*

Ex extensionis infinitate sequitur necessario, eam esse immutabilem; quia, quod

xi.
Corpus

quoque
immutabile,
quia in-
finitum.

quod semper eodem modo manet, id immutabile est: extensionis modi quidem subeunt mutationes; sed ipsa extensio semper est eadem. Audiamus ipsum Cartesium *Prine. Pat. 11. Artic. 12.* Est autem (inquit) differentia in modo concipiendi; nam sublato lapide ex spatio vel loco in quo est, putamus etiam ejus extensionem esse sublata, utpote quam ut singularem & ab ipso inseparabilem spectamus: sed interim extensionem loci, in quo erat lapis, remanere arbitramur, eandemque esse, quamvis jam ille locus lapidis a ligno, vel aqua, vel aere, vel alio quovis corpore occupetur, vel etiam vacuus credatur. Quia ibi consideratur extensio in genere, censeturque eadem esse lapidis, ligni, aquæ, aeris, aliorumque corporum, vel etiam ipsius vacui, si quod detur, modo tantum sit ejusdem magnitudinis ac figuræ, servetque eundem situm inter corpora externa, quæ spatium illud determinant. Hic diserte loquentem audimus Cartesium, licet unum corpus in eodem loco alteri succedat, vel nullum esset corpus singulare, extensionem in genere prorsus manere eandem, i. e. esse immutabilem. Conferamus cum hisce, quæ habet Spinoza post *Propos. 13. Part. 11. Lem. 1.* Corpora ratione motus & quietis,

tis, celeritatis, & tarditatis, non ratione substantiæ ab invicem distinguuntur. Et clarius in Scholio ad *Propos. 15. Part. 1.* Præcipue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem est, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus, unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, & non realiter. Ex. gr. aquam, quatenus aqua est, dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari; at non quatenus substantia corporea est; eatenus enim neque separatur, neque dividitur. An majorem volumus convenientiam? Statuit uterque, corpora singularia mutationes subire, sed corpus in genere, quod uterque substantiam vocat, omnino remanere unum & idem.

Præterea ex idea extensionis, five spatii, sequitur, spatium esse indivisibile: quippe quod natura sua sit aliquod continuum, & omnis separationis impatiens. Etenim quodcunque divisibile est, potest ab alia quadam parte recedere; & quod ab alio quodam recedit, inter illa duo aliquid est interpositum, a separatis diversum; sed cum spatio ita ex mente Cartesii comparatum est, ut, quodvis corpus etiam interponatur, spatium sem-

XII.
Corpus,
quæ cor-
pus, i. e.
spatium,
est, prorsus
est indivisibile.

per maneat idem, etsi nullum corpus singulare, ac ita, uti quidam volunt, ibi esset vacuum, ut ex præcedenti articulo 12. intelleximus. Neque unum spatium ab alio ita sejungi quit, ut nihil prorsus extensionis interjaceret, quia tunc necessario ibi esset revera vacuum, cujus solius conceptus Cartesio horrorem incutit. Idem de extensione docet Spinoza. *Corol. Prop. 13. Part. 1. Ex his sequitur, nullam substantiam, & consequenter nullam substantiam corpoream, quatenus substantia est, esse divisibilem.* Clarius in Scholio ad *Propos. 15. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione est, quod sæpe, & facilius a nobis fit, reperietur finita, divisibilis, & ex partibus conflata; si autem ad ipsam, prout in intellectu est, attendimus, & eam, quatenus substantia est, concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam satis demonstravimus infinita, unica, & indivisibilis reperietur. Quæ omnibus qui inter imaginationem, & intellectum distinguere sciverint, satis manifestum erit: Præcipue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem est, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus, unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, non au-*

autem realiter. Ex. gr. aquam, quatenus aqua est, dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari; at non quatenus substantia est corporea; eatenus enim neque separatur, neque dividitur. Hic unusquisque satis videre poterit; quam belle hic nobis Spinoza pandat extensionis infinitæ, unicæ, indivisibilis mysteria, & quo sensu dici queat finita, multiplex, divisibilis, & rursus infinita, unica, & indivisibilis; eodem autem tramite procedunt ea, quæ Cartesius docet de extensione in genere ab omni corpore singulari abstracta, ut jam ostendi & jamjam clarius demonstrabo.

Cartesium distinxisse inter extensionem universalem, sive in genere, & singularem, ex iis, quæ passim de extensione philosophatus est, quam clarissimum evadit. Per extensionem universalem intelligit talem, quæ nulla alia corporea qualitate aut proprietate prædita est; quæ non est dura, vel mollis, vel sicca, vel humida, quæ per se nullum nostrorum sensuum afficit. Hæc extensio est infinita, unica, utpote aliquod continuum nullibi interruptum, & indivisibilis, & omnium corporum singularium commune existit subjectum, & se habet

xiii.
Quod manifestum est e distinctione Cartesii inter corpus in genere, & corpus singulare.

ad illa uti species se habet ad sua individua: hæc extensio varios subit modos, & ita modificata corpora singularia constituit: si enim ponatur extensionem esse substantiam corpoream, & corpora singularia esse veras substantias, a se invicem distinctas, tunc inde sequitur absurdissimum illud consequens, unum corpus esse in alio, & ita dari dimensionum penetrationem. Quod etiam confirmat ejus de vacui impossibilitate sententia; quoniam audacter affirmat, ibi, quamvis nullum existat corpus singulare, ubicunque extensio est, verum quoque esse corpus. Quapropter ex hisce principiis admodum recte argumentatur Spinoza in Scholio Propos. 15. *Et profecto, non minus absurdum est ponere, quod substantia corporea ex corporibus, sive partibus componatur, quam quod corpus ex superficiebus, superficies ex lineis, lineæ denique ex punctis componantur. Atque hoc omnes, qui claram rationem infallibilem esse sciunt, fateri debent, & imprimis ii, qui negant dari vacuum. Nam, si substantia corporea ita posset dividi, ut ejus partes realiter distinctæ essent; cur ergo una pars non posset annihilari, manentibus reliquis, ut ante, inter se connexis? Cur omnes ita aptari debent, ne de-*

detur vacuum? Sane rerum, quæ realiter ab invicem distinctæ sunt, una sine alia esse, & in suo statu manere potest. Cum igitur vacuum in natura non detur, (de quo alias) sed omnes partes ita concurrere debeant, ne detur vacuum; sequitur hinc etiam, easdem non posse realiter distingui, hoc est, substantiam corpoream, quatenus substantia est, non posse dividi. Rectissime ostendit Spinoza juxta hæc principia, nulla corpora singularia, ceu veras distinctas substantias posse admitti: quamobrem hoc universum non constat variis corporibus substantialibus inter se unitis, sed unius corporis diversis modificationibus. Et profecto si mundi Cartesiani consideremus fabricam, non varias substantias, sed duntaxat unius extensionis variosprehendemus modos: statuit enim, fuisse materiam uniformem solidam (unde extensio in genere ad soliditatem pervenerit, nescio; nisi forte per dationem soliditatis intelligat materiæ creationem) illi a Deo inditum fuisse motum, partes materiæ varios subivisse modos per solum istum motum tandem adeptas fuisse varias figuras, & ita hæc vel illa facta fuisse corpora; an hoc aliud quid est, quam quod ista extensio universalis, quatenus varie

varie modificata est, nobis varias exhibeat corporis species? Clara est hac in parte sententia Cartesii *Princip. Part. II. Artic. 10. 11.* quorum articulorum verba, quia ea exhibui in principio hujus Capituli, denuo non describam; sufficit in præsens attendere ad hoc, quod velit inter corpus & spatium nullam esse differentiam quam in modo considerandi, & tum demum extensionem vocari corpus, quando spectatur tanquam singularis, i. e. cum peculiari modificatione est affecta & determinata: nam quia extensio, sive spatium, quæspatium, omnem veram & realem divisionem respuit, aliter, quam per varias modificationes, ad quædam singularia determinari nequit. Sed hæc est ipsissima Spinozæ opinio, & in eo hic solum differt a Spinoza Cartesius, quod hanc extensionem Deo non tribuat: ubinam vero rem, cui vera substantiæ definitio non competit, commodius collocare queat, ipse viderit. Ex his quam clarissimum est, quantus, quoad naturam corporis, inter Cartesium & Spinozam sit consensus, & quam planam, qua suos teterrimos errores ad complementum proveheret, viam unus alteri straverit: Q. E. D.

Ca-

Caput VI.

SUMMARIUM.

Proponuntur denuo argumenta, quibus antehac consensus inter Cartesium & Spinozam demonstratus est. 1. Quorum primum desumptum fuit ab unica substantia tantum a Cartesio admissa. II. Cujus vis pressius ostenditur. III. Cl. Antagonistæ ad illud responsio. IV. Quæ in omnibus deficit. V. Id primum Cl. Antagonista ostendit, quando eam definitionem substantiæ explicat & supplet. VI. Eo igitur nomine, quod explicatione non egeat, Peripateticorum substantiæ definitioni non est præferenda. VII. Neque indicat modum, quo Deus sit substantia; sed omnem veram substantiæ notionem ad solum Deum restringit. VIII. Non enim removet subjectum inhesionis, sed causam efficientem & conservantem. IX. Neque substantia

tia Dei, quatenus substantia abstracto conceptu intelligitur, alia est, quam rerum creaturarum, licet essentia alia sit; inter quam, & merum substantiæ conceptum, maximum est discrimen. x. Adverbium PLANE Viro Cl. nequaquam prodest, ad Cartesium excusandum. xi. Concessit quoque nimium Vir Cl. quando dicit, substantiæ definitionem Deo & creaturis tribui æquivoce. xii. Quandoquidem genus æquivocum uni speciei, quoad rem, alteri duntaxat nomine tenus competit. xiii. Unicam tantum esse substantiam, ingenuè quidam agnoscunt Cartesiani; & denuo ostenditur, id necessario sequi e definitione Cartesiana. xiv. Hic loquendi modus, quod res creatæ solo Dei concursu existant, propter gravissimas rationes valde est suspectus. xv. Tertia substantiæ definitio, a Cartesio Resp. 2. Definit. 5. proposita, Cl. Antagonistam nihil juvat, sed ei quam maxime obest.

est. xvi. Merito quoque Cartesium de Spinozismo suspectum reddit nota distinctionis realis. xvii. Scrupulus, qui e locutione Cartesii de creatis substantiis posset suboriri, removetur. xviii. Tandem, unicam tantum posse agnoscere, Mathematicè demonstratur. xix.

ORdo, quem mihi constitui, exigit
ut ea argumenta, quæ in Scripto
vernaculo, Cartesio Spinozæ Prælucente,
ad demonstrandum, quoad fundamen-
tum, inter Cartesium & Spinozam con-
sensum, & in quæ, ad ea enervanda,
insurrexit Vir Cl., denuo proponam, ut
æquo lectori pateat, utrum directe ad ea
responderit, difficultates sustulerit, eo-
rum vim infregerit Vir Cl.; an vero
ictum tantum declinaverit, & pro ratio-
nibus verba, ne dicam diſtertia, dederit:
quod ut clarius evadat, meam ratiocina-
tionem, qua e Cartesio evincere conatus
fui, illum duntaxat unicam admittere
substantiam, verbotenus ex *Metaphysica*
mea Repurg. describam, nec non bona
fide Responsiones & Exceptiones Viri
Cl. integras proponam. Repeto ex Me-
taphy-

I. Propo-
nuatur
denuo
argu-
menta,
quibus
ante hac
consensus
inter
Cartesi-
um & Spino-
zam de-
monstra-
tus est.

taphysica & non e Scripto vernaculo ; tum, quia sensus fere eodem redit, & ex ea facilius ipsa verba proponere possum; tum, quia ipse Vir Cl. quædam ex ea allegavit, & impugnavit.

II. Postquam Cartesii definitionem, quæ extat Princip. Part. I. Articul. 51. proposueram, sic institui: Proponit hic, ut multi impostores solent, sub specioso pietatis prætextu, ac si Deum extollere, & omnes creaturas deprimere vellet, perniciosissimam suam sententiam. Hanc ob causam ab iis, qui adeo eum depereunt, ut ne quidem illis ipsa ejus merda factorem redoleat, hic non culpatur, neque excusatur, sed summopere laudatur, ac si supra alios Divinam essentiam celebrasset, cum ipso facto velit, cuncta esse Deum.

Quod ut patefiat, enucleanda sunt ejus verba, & ad singula, nec non ad ejus propositum, diligenter est attendendum. Scopus ejus est ostendere, quid discriminis sit inter res & earum modos: quapropter primum contemplationem substantiæ, seu rei principalis, aggreditur, docetque in quo ejus essentia consistat. Haud igitur obiter & perfunctorie hanc materiam tractat, ast ex professo. Quapropter hic pretendi nequit, Cartesio aliquid excidisse, quod non satis erat meditatus.

Tran-

Transit igitur, ut doceat, quid substantiasit, ad ejus definitionem, quam talem exhibet: Per substantiam nihil aliud intelligere possumus, quam rem, quæ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum. Non solum dicit per Substantiam intelligo talem rem, sed non possumus intelligere aliud, quo ostendit, id e diametro repugnare ideæ substantiæ, eamque prorsus evertere, si quis concipiat substantiam ulla alia re ad existendum indigentem; quod fortius adhuc astringit, dum adhibet enunciationem universalem qua neget, id posse tanquam substantiam concipi, quod vel ullare ad existendum indiget. Hinc concludo, quod ulla alia re indiget ad existendum non est substantia. Atqui omnes res creatæ quadam re indigent ad existendum. Ergo illæ non sunt substantiæ. Vel ita; substantia nullare indiget ad existendum. Res creatæ quadam re indigent ad existendum. Ergo res creatæ non sunt substantiæ.

Conferatur hæc definitio cum definitione Spinozæ, (præsertim cum sensu ejus Athei: nam quoad externam speciem illa longe tolerabilior est definitione Cartesiana) quæ hæc est: Per substantiam intelligo id, quod in se est, & per se concipitur; per quod in se esse ille impostor, ut ex eventu patet, intelligit quod a se est, ac proin nulla alia re

G

indi-

indiget ad existendum, & quam facillime deprehendetur, ovum ovo non esse similis.

Uterius pergit Cartesius & e data substantiæ definitione hanc colligit consequentiam: & quidem substantia, quæ plane nulla re indigeat ad existendum, unica tantum potest intelligi, nempe Deus. Vult itaque, hanc suam definitionem, quia nulla alia res occurrit præter solum Deum, quin quadam alia re indigeat ad existendum, soli Deo posse applicari, ac proinde unam tantum esse rem, quæ vere & proprie Substantia dici mereatur.

Quid tandem statuendum erit de cunctis aliis rebus? Alias vero omnes, respondet, non nisi ope concursus Dei existere posse percipimus. Mira Profecto phrasis, substantias existere ope concursus Divini, cum concursus, quæ actus Dei, nunquam a Philosophis vel Theologis ad rerum essentias, sed ad earum operationes referatur; quod ipsum, utpote modorum loquendi satis peritum, latere non potuit. Ea vero Philosophis concurrere, ratione alicujus essentiae, dicuntur, quæ una conveniunt & requiruntur ad constituendam aliquam essentiam; idcirco hujus phraseos genuinus sensus optime hic haberi posset, quod essentia Dei, tanquam radix & fundamentum omnis, venia sit verbo, substantian-

stantialitatis rerum aliarum sit concipienda, easque non instar substantiarum concipi posse, nisi quatenus illi uni substantiæ insunt, & ea concurrat ad earum essentiae constitutionem. Quicquid sit, id certum est, Cartesium hic omnes res, respectu substantialitatis, sive naturæ substantialis, Deo opponere (utitur enim enunciatione adversativa) & concludere, inter illas & Deum nullam esse convenientiam, i. e. eas non esse veras substantias.

Quod etiam tandem aperte fatori non veretur: dicit enim, hinc novam consequentiam inferens: Atque ideo nomen substantiæ non convenit Deo & illis univoce, ut dici solet in Scholis, hoc est, nulla ejus nominis significatio potest distincte intelligi, quæ Deo & creaturis sit communis. Nihil hic utitur circuitione, rotundisque verbis negat, nomen substantiæ de Deo & creaturis univoce posse pronunciari. Ut itaque recte intelligatur, quis his verbis sensus subsit, scire oportet, tres esse a Philosophis receptos prædicandi modos, videlicet univocum, æquivocum, & analogicum. Prædicatio æquivoca est, quando eadem essentia rebus non competit, at ob externam similitudinem aliquam eodem nomine appellantur, ut. v. c. effigies hominis vocatur homo pictus, quam-

vis isti nihil vere humani insit. Hinc patet, per prædicationem æquivocam nihilum essentialiale tribui. Analogica est, cum aliquid perfectionis, quæ gradus recipit, quæ est in una re, alteri quoque assignatur; ita de Deo & hominibus dicitur, quod sapiant: nam licet in Deo sit longe excellentior & infinita sapientia, est tamen in homine etiam aliquid perfectionis istius; & nunquam adhibetur prædicatio analogica respectu essentialium, nisi quatenus consideratur quædam earum perfectio, quæ vel major vel minor esse potest. Hic vero illa prædicatio nullum potest habere locum, quia substantia, ut ajunt, non recipit majus & minus. Notandum porro, nihil posse dici analogice de contradictoriis, quorum unum alteri non tantum aliquid detrahit, sed & prorsus tollit atque destruit. Res vero, quæ nulla alia re, i. e. prorsus nihil præter se indiget ad existendum, & res, quæ Dei concursu indiget ad existendum, utpote quodam indigens, sunt contradictoria: utique res, rei cujusdam ad existendum indiga, est in existendo dependens, res vero, nullius rei ad existendum indiga, est in existendo non dependens: enunciatio enim universalis negans per particularem affirmantem evertitur, & vice versa; & in omni vera contradictione universalis neganti particularem affirmantem

mantem esse opponendam, Logici docent. Cum itaque secundum Cartesium ratio formalis, sive id, quod substantiam facit, consistat in indigentia nullius rei ad existendum, per se claret, indigentiam alicujus ad existendum totam tollere rationem formalem substantiæ, & in tali re non tantum esse minus substantialitatis, sed prorsus nihil, ac proinde nullam hic posse esse prædicationem analogicam. Univoce de rebus dicitur id, quod utrique, & secundum nomen, & secundum definitionem, ex æquo tribuitur; sic. v. c. de Petro & Paulo, quod sint ambo homines, neque uni magis quam alteri humana natura competat. Cum igitur inficiaseat Cartesius, Substantiam de Deo & creaturis posse dici univoce, eo ipso negat, substantiæ definitionem competere creaturis: sed cui, sic ajunt Logici, non competit definitio, ei neque definitum competit. Ex his omnibus Sole meridiano clarius est, Cartesium duntaxat statuere unicam substantiam, eamque esse Deum. Q. D. E.

Ita tunc temporis fui argumentatus; quibus impræsentiarum nihil addam; tantum paucis meorum argumentorum fedes, ut eorum vis melius percipiatur, sum ostensurus. 1. Argumentum desumptum ex ipsa definitione substantiæ, quæ clara est.

III.
Cujus
vis præ-
sentis o-
stenditur.

2. Ab universalitate enunciationis negantis, quæ vel minimum excludit: quare, si res quædam quadam re quovis etiam respectu indigeat ad existendum, ea substantiæ nomine indignaerit. 3. A loquendi modo, quam efficacissime definitionis veritatem affirmante: dicit enim impossibile esse sine nullius rei indigentia substantiam concipere. Quî potuisset loqui clarius, quî efficacius? 4. A re producta, (Deo) cui vere hæc definitio tribui potest & quidem soli: nam frustra ejusmodi substantiæ definitio data fuisset, nisi res quædam extitisset, cui conveniret. 5. Ab oppositione facta inter Deum & res creatas. 6. A definitione hac omnibus aliis rebus præter Deum prorsus negata. In his sita fuit vis mei argumenti; quæ omnia Vir Cl. præterit, itaque se gerit, ac si omnes meæ rationes essent plane enerves, & sibi cum velite quodam, vel homine ignavo reseffet, quem torvo aspectu detertere & prorsus fugare posset: sed si id sibi persuadere studeat, maxime hallucinatur, neque dimittam ipsum, donec mihi plene fuerit satisfactum; quod an ullo modo, aut ulla specie ab ipso præstitum sit, ex ejus ad hæc mea responsionibus, quas
nunc

nunc subjiciam, cordatus lector judicet.

Operæ pretium erit (ita satur Vir Cl. in ^{IV.}
Apologia pro vera & faniore Philosophia Cl. An-
§. 20.) heic observare Cartesium revera tagoni-
substantiæ definitionem omnium optimam stæ ad il-
proposuisse. Cum enim alii Logici & Meta- lud ref-
physici debuerint explicare, quid sit per se ponsio.
existere, sive subsistere, (quæ verba in
definitione ponunt,) scilicet alii rei non in-
hærere, nec inesse ut subjecto, acciden-
tium enim esse est inesse, sive inhærere;
Cartesius ea verba in ipsa definitione posuit,
quæ explicatione non egent. Laudari vero
maxime meretur, quod distincte ostendat,
quo sensu Deus, & quo sensu omnes aliæ res
sint substantiæ. Addit enim, substantia,
quæ NULLA PLANE RE indigeat, u-
nica tantum potest intelligi, nempe De-
us. Alias vero omnes, non nisi ope con-
curfus Dei existere posse percipimus.
Atque ideo nomen substantiæ non con-
venit Deo & illis univoce, ut dici solet
in Scholis, hoc est, nulla ejus nominis
significatio distincte potest intelligi, quæ
Deo & creaturis sit communis. Deus uti-
que solus est Jehova, ׁוֹיָוָה. Eo sensu nulla
creatura est. Deus solus est substantia, quæ
nulla PLANE re indiget ad existendum.

*Alius recte scripsit, Substantiæ increatæ præ creata ingens hæc est prærogativa, quod illa omni modo per se sine subiecto & causa conservante existat; hæc vero causa conservante indigeat sed non subiecto, cui inhæreat. Sive priora dicantur, sive posteriora; idem est. Nec ullus scrupulus contra Cartesii definitionem moveri potest, qui non eodem jure contra communem aliorum pariter moveri posset. Si dicatur, substantia est res per se existens, vel subsistens, æque callide regeri potest, secundum hanc definitionem creaturas non esse substantias: adeoque unam esse substantiam. Nugæ. Heereboord notat Cap. 4. Lib. I. Quæst. I. §. 8. Clarius potest definiri substantia res seu ens reale, quod nullius creaturæ eget opera ut existat, atque in illa sit. Vel sic, substantia est res seu ens reale, quod nulli rei creatæ inhæret, ut subiecto inhæ-
sionis. Si quis nugari & impudenter calumniari vellet, iterum fingi posset, dolose dici non inhærere rei creatæ ut subiecto, ejus opera non indigere, ac si tacite statueretur unam esse substantiam, cui ut subiecto omnes res ut modi inessent: Et quis tandem proferret verba, quæ non male interpretando possent depravari? Gratulor interim Cartesio, quod non adhibuerit Burgerfdicii defini-*
tio-

tionem, ejus enim hoc est additamentum, subsistans accidentibus; quod tantum competit finitis substantiis; minime infinitæ, Deo. Secundum hanc Burgerfdicii definitionem Deus non esset substantia, nam non subsistat accidentibus. Quæ hic non fuisset speciosa accusandi causa, si Cartesii hæc esset definitio? Tum certe fuisset Atheus. Burgerfdicius fatetur, hanc definitionem finitis tantum substantiis competere. Heereboord ibid. §. 7. notat, hoc additamentum ad definitionem substantiæ non pertinere. Cartesius vero prudenter ea verba in definitione posuit, quæ in emphasi & simpliciter conveniunt Deo, perfectissimæ utique substantiæ, sed in minore emphasi etiam omnibus creatis substantiis.

XXI. Heereboord scribit §. 3. Quæ-
runt Philosophi, quale genus sit ens,
an univocum, an analogum, respectu
substantiæ & accidentis? Univocum vo-
catur, quod æqualiter convenit suis spe-
ciebus; analogum, quod inæqualiter:
Scotistæ tenent prius, Thomistæ poste-
rius, & hoc quidem videtur probabilius.
Et Burgerfdicii & Heereboordii hæc se-
cunda substantiarum est nota, Substantiæ
dicuntur de aliis synonymos, hoc est
quoad nomen & definitionem; quam in-

telligunt de secundis substantiis non de primis, E. Gr. homo de Petro, Paulo, Johanne &c. Sic format Philosophus aliquem communem conceptum, sub quo mens, sive substantia cogitans creata, & substantia corporea intelligi possent; sive respectu cujus nomen substantiæ utrique univocè conveniat; nimirum, quod sint res, quæ solo Dei concursu egent ad existendum. Sed negat, nomen substantiæ Deo & omnibus aliis substantiis convenire univocè. Quod ex præcedentibus jam abunde intelligitur, & est ὁμοδοξία.

XXII. *Si quæras, cur Philosophus usus sit voce concursus, & non potius conservationis, cum agat de rerum existentia, quam spectat conservatio? facilis est responsio, Philosophum solere sæpius loqui de concursu ut conservationem complectente, quatenus simul respicit ad modos creaturarum, maximeque ad ipsarum actiones; & vice versa. Hinc scribit Art. 36. Part 2. Deum materiam simul cum motu & quiete in principio creasse, jamque per solum suum concursum ordinarium tantundem motus & quietis in ea tota quantum tunc posuit, conservare. In fine Art. dicit. Deum tantundem motus in materia semper conservare. Sic Art. 39. 42. &c.*

&c. Indifferenter ergo Cartesius his duabus vocibus usus fuit; quemadmodum etiam in Deo est una eademque operatio, vario tamen respectu considerata. Nihil vero minus sanum, minime vero Spinozisticum quid hinc extundi potest. Notandum hic quoque est, vocem univocè minime posse, nec deberi explicari per vocem proprie, ac si Cartesius tantum improprie ceteras res appellasset substantias; nam a Logicis describitur genus synonymum, sive univocum, quod omnibus suis speciebus æqualiter inest, & homonymum quod inæqualiter, uni plus, alteri minus speciebus suis convenit, &c. Nec alia significatio potest verbis Cartesii convenire; nam dicit nomen substantiæ DEO ET CREATURIS non convenire univocè. Imo Cartesius addidit ipsam vocis explanationem; ut, vidimus §. 20. Sed sit ita, si vox univocè significat proprie, tum ergo Cartesius mentes finitas & corpora proprie habet pro substantiis; nam scribit Art. 52. vocem substantiæ menti creatæ & corpori convenire univocè. 3. Notanda etiam est apertissima perfidia dolus & falsitas, quæ ex ipsa definitione substantiæ de Deo adhibita vox maxime emphatica plane omittatur, quæ illam vim & emphasin addit, quæ definitio Dei soli appropriatur. Nugatur ergo

Et sophisticatur, qui ita dicit; Substantia est, quæ alia re indiget.... Quod alia re indiget, non est substantia. Creatura alia re indiget. Ergo non est substantia. Aut sic, Omnis substantia est absolute a se & per se. Creatura non est a se & per se. Ergo non est substantia. Veritas hæc est, Deus solus est substantia, quæ nulla plane re indiget ad existendum, a se, per se. Definitio in hac emphasi accepta est Deo soli propria. Sed æquivoce & in minore emphasi eadem competit etiam omnibus finitis & creatis substantiis, proprie, non tamen univoce illis & Deo, sic dictis; quatenus quidem Dei conservatione sive concursu egent ad existendum; minime vero aliqua re tanquam subjecto, cui insint & inhæreant; qua accidentia indigent.

v.
Quæ in omnibus deficit.

Obtestor cujuscunque lectoris candidi fidem & judicium, an Viri Cl. responsa aliquid ad rationes meas refutandas appositi contineant. Nihil sane in iis, (ubi serio agendum est debeo dicere quod res est) præter eandem cantilenam, verba, rationes male compositas, ignorationes elenchi, crassæ ignorantix specimina, convitia, similiaque reperio: mirum vero non est, illum mihi non pepercisse, qui propriam famam & existimationem rei

rei Cartesianæ defensionis sacrificare non detrectavit. Masculi & cordati disputatoris est rem non solum adstruere, sed & omnes difficultates, contra eam motas, solvere, refellere, remove. Possem ego pari modo agere, & hæc omnia, utpote vim mearum rationum haud tangentia, multo minus infringentia, prætereire. Ne autem, videar aliquid dissimulasse, vel solliciti timoris plenus, cuncta, vel ulla animadversione digna, examini subjiciam, & quam parum causæ Cartesianæ prosint, ostendam.

Non solum, secundum Virum Cl., definitio Cartesii tolerari potest, sed cunctis aliis est præferenda. Sic Vir Cl. ^{VI.} *Id primum* operæ pretium erit heic observare, Cartesium ^{Cl. Antagonista} revera substantiæ definitionem omnium optimam proposuisse. Cur obsecro? Cum enim ^{ostendit, quando} (inquit) alii Logici & Metaphysici debuerint explicare, quid per se existere, sive subsistere sit, scilicet alii rei non inesse, Cartesius ea verba in definitione posuit, quæ ^{finitio-nem sub-} explicatione non egent. Miror & prorsus obstupesco, quod Virum Cl. tam apertæ ^{stantiæ explicat & sup-} non pudeat contradictionis: meminerit quid ipse paucissimis lineis ante exaraverit §. 19. ubi ita loquitur: Cartesius hoc modo substantiam, definit Princ. Part. I. Art.

IIO CARTESIUS VERUS

Art. 51. Per substantiam nihil aliud intelligere possumus, quam rem quæ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum nimirum ut subiecto, cui inest; eundemque in finem adhuc allegat aliam substantiæ definitionem, quæ extat *Def. 5. Resp. 2.* Si Cartesii verba nulla egent expositione, cur adhibet ipse Vir Cl. ad ea explicanda tot molimina? Nescitne se ita instituendo magno probro afficeretur Cartesium, quando ipse id definitioni Cartesianæ furripit, cujus folius nomine, vel ipso teste & iudice, cæteris omnibus substantiæ definitionibus palmam præripit? Ecce itaque laudem definitioni Cartesianæ tributam ab ipso laudatore iterum ei ademptam.

VII. Neque hoc nomine definitio Cartesii huic Peripateticorum, *substantia est res per se existens, vel subsistens*, est præferenda; quoniam hæc non magis requirit explicationem, quam Cartesianæ. Quinimo Philosophiæ Peripateticæ periti sensum huius absque ulla explicatione satis commode & sine ullo erroris periculo intelligunt: notandum enim, præpositionem *per* non semper æquipollere præpositioni *a* vel *ab*, causam efficientem denotanti, sed eam significare aliquod essen-

SPINOZISMI ARCHITECTUS. III

sentiale, per quod ista essentia existat *non est consummata*: sic res illis dicitur *per se* formam esse, quod est; non quod a forma tanquam a causa efficiente producta sit, vel conservetur, sed per eam habeat suæ essentiae statum consummatum. Sic homo per corpus organicum & animam ei unitam est homo. Quapropter omnes res, siue increata, siue creata, modo jam habeat plenam perfectionem essentialem, i. e. tali essentiae constituendæ sufficientem, qua ab omni alia re distincta sit, per illam, i. e. per suam essentiam consummatam talis existit, qualis est, & non existit talis per aliud a se diversum, sed per se ipsam; & talis res vocatur substantia, quæ modis opponitur, quandoquidem substantia necessario ad constituendam modorum entitatem concurrere concipitur, & modus nihil aliud est quam ipsa substantia determinata. Quænam igitur est definitionis Cartesianæ præ Peripateticorum prærogativa? Malo tamen, imprimis hisce temporibus, quia omnes eorum verborum sensum, non recte percipiunt, hac phrasi *per se subsistere* abstinere, ne imperiti malevoli inde cavillandi occasionem arripiant. Solum ostendere volui, hanc phrasin, bene perceptam,

ceptam, esse innocuam, nullaque egere explicatione, eique immerito præferri Cartesianam; nisi ab iis, qui ineptias Cartesii laudando, propriæ famæ atque existimationis velint esse prodigi.

viii. *Neque indicat modum, quo Deus sit substantia; sed omnem veram substantiæ notionem ad solum Deum restringit.* Possem hic nunc ulterius ostendere, hanc definitionem, quam Vir Cl. tantopere, ceu optimam, laudat & celebrat, a legibus, ad bonam definitionem requisitis, valde esse alienam, & multis modis in illas impingere: id vero vix operæ pretium erit, cum res majoris momenti tractandæ restent. Transeo ad aliam rationem examinandam, qua Vir Cl. hanc definitionem Cartesianam commendare nititur. *Laudari vero (inquit) maxime meretur, quod distincte ostendat, quo sensu Deus, & quo sensu omnes aliæ res sint substantiæ &c.* Persuadere conatur Vir Cl. lectoribus, quod illa verba *nulla re indigere ad existendum* duplicem fundant sensum, & respectu Dei absentiam causæ & subjecti, respectu vero creaturarum solius subjecti inhæſionis absentiam significant. Nescio vero qua fronte istam definitionem hoc nomine commendare atque laudare audeat, cum unusquisque, vel mediocriter attendens ad verba & nexum, longe aliam hic Cartesio fuisse men-

mentem, clare perspiciat: nempe voluit Cartesius vi suæ definitionis evincere, nullam creaturam vere posse appellari substantiam. Utinam Vir Cl. memor esset severæ hujus comminationis! *væ illis! qui bonum malum nuncupant, & malum bonum, qui tenebras in lucem convertunt, & lumen in tenebras.* Quem Cartesii scopum, si ipse videre nolit, faciam ut videant alii, imo omnes, qui volentes cæci non sunt.

ix. *Non enim remouet substantiam in-
habitionis, sed causam efficientem
conservantem.* Extra controversiam est, Cartesium in rerum natura duntaxat admittere duo summa rerum genera, videlicet, substantiam & modum. Extra dubitationis aleam quoque est, non dari inter hæc duo aliquod medium, quod neque substantia sit, neque modus. Constat, illum hic inquirere in utriusque naturam, qua in re illa consistat. Certum etiam est, & consilium hic initium facere a substantia; cuius natura ut ritè concipiatur, ejus proponit definitionem, dicitque, id necessario ad genuinum substantiæ conceptum pertinere, ut *nulla re indigeat ad existendum.* Per hæc verba non respicit subjectum inhæſionis, sed causam efficientem, & conservantem; quod ostendit, quando digito quasi monstrat istam rem, cui

cui omnino ista definitio tribui potest, nempe Deum, utpote causa efficiente & conservante carentem. Nam, quod hic probe observandum, ratio formalis substantiæ, secundum Cartesium, in hoc solo, seu in hac perfectione sita est, ut *nulla* re ad existendum indigeat. Vana autem hæc fuisset substantiæ definitio, si nulla res extitisset, cui assignari potuisset: ejuscemodi ergo rem ostendit Cartesius, quæ plane vel omnino nulla re indiget ad existendum, nempe Deum. Quod magis adhuc confirmat oppositione per particulam adversativam *vero* facta inter Deum & creaturas. Tandem ob istam rationem concludit, nomen substantiæ Deo & creaturis non convenire *univoce*. Quis clarius, quis apertius mentem suam exprimere potuisset? Nam, si per hæc verba *nulla re indigere ad existendum* subjectum inhæſionis intellexisset, cur creaturas hoc nomine Deo opposuisset, cum illæ non magis, quam ipse Deus, ejusmodi subjecto indigeant? Cur dixisset, nomen substantiæ Deo & creaturis non convenire *univoce*; siquidem creaturæ æque ac Deus subjecti inhæſionis immunes sunt? Cur postea novam substantiæ definitionem finxisset, secundum

quam,

quam, ne palam Atheus audiret, res creatas etiam substantias vocare posset? Sane nihil est in illa definitione, quod nobis vel minimam desubjecto inhæſionis cogitandi suppeditet occasionem. Sed liberalis sim! dem! ipsum per hæc verba *nulla alia re indigere ad existendum* simul & causam efficientem ac conservantem & subjectum inhæſionis intellexisse; quid tum? An non utrumque simul, videlicet absentia causæ conservantis & subjecti inhæſionis, ad naturam veræ substantiæ pertinebit? Si igitur alterutrum absit, res illa, quæ alterutra parte definitionis caret, non erit vera substantia, & sic reapse dabitur naturæ monstrum, nempe res quædam, modo major, & tamen vera substantia minor. Ita nugetur, cui volupe est.

Eo quoque nomine commendat & laudat definitionem Cartesii Vir Cl., quia distincte ostendit, quo sensu Deus, & quo sensu creaturæ sint substantia. Nemo ambigit, quin essentia Divina, quatenus Divina est, & infinitas perfectiones involvit, creaturarum essentias infinitis modis præcellat. Attamen substantia Dei, quatenus abstracto conceptu ab essentia sejungitur, non alio modo con-

x.
Neque
substan-
tia Dei,
quatenus
substan-
tia ab-
stracto
conceptu
intelligi-
tur, alia
est quam

*rerum
creata-
rum; li-
cet essen-
tia alia
sit; inter
quam,
& me-
rum sub-
stantia
concept-
tum,
maxi-
mum est
discrimi-
nen.*

cupienda est, quam substantia creatura-
rum. Etenim notandum est, in mero con-
ceptu substantiæ nullam involvi essentia
perfectionem, vel imperfectionem; sed
tantum realem existentiam, in qua tan-
tum realitatis est, ut per illam separatim
ob omni alia re existat, & non requirat
conjunctionem alterius existentia ad per-
fectionem suæ; sive jam illa existentia
infinita sit, sive finita sit, nihil refert.
Illud quidem verum est, res creatas in-
digere divina conservatione: non tamen
ut parte quadam essentiali, qua earum
essentia consummetur, sed tanquam cau-
sa externa; qua earum essentia in exi-
stendo perseveret, & tunc non simplici-
ter spectantur tanquam substantiæ, sed
cum quodam additamento imperfectioni-
nis, videlicet tanquam creatæ & finitæ.
Quando igitur id præcise percunctor, utrumne res substantia sit vel modus, id
duntaxat considero an sine subjecto exi-
stere queat nec ne; quod si possit, suffi-
ciens mihi ratio est rem illam substantiam
pronunciandi. Et revera magnum discrimi-
nen intercedit inter conceptum essentia
& substantia; quia essentia concipitur,
quatenus res est certo modo determinata,
ad hoc vel illud agendum vel patiendum
apta,

apta, substantia minime; quare plus in-
volvitur in conceptu essentia, quam
substantia; hujus simplicior est; illius
magis compositus; ideo rerum majores vel
minores perfectiones ipsius substantia ne-
quaquam mutant conceptum. Sic res spi-
ritualis multo perfectior est re corporea;
nullus tamen Philosophus dixerit, ipsam
substantiam spiritus substantia corporis
esse meliorem, sed essentias esse diversas,
quin & contrarias. Ubi igitur præcise de
substantia agitur, de Deo non est ea oc-
casione agendum, neque talis definitio
substantia proponenda, quæ solam es-
sentiam divinam exprimit; & cunctas res
alias prorsus secludit: quod cum Carte-
sius præstitit, veram substantia notio-
nem soli Deo vindicavit, resque omnes
alias ea indignas declaravit; quo nomine
quam maxime culpari & reprehendi me-
retur.

Aliud vero Viro Cl. est effugium, quod ^{xi.} *Adver-*
quærit in adverbio *plane*, quod ideo ma- ^{bium}
jusculis literis exaravit, & ob illud in *PLANE*
syllogismis meis omissum me perfidia, *Viro Cl.*
doli & falsitatis inculcat. Ohe! grande ^{nequa-}
revera crimen, quod stultus videri no- ^{quam}
luerim. Excluditne enunciatio universa- ^{prodest}
lis negans omnia, ita ut nihil prorsus re- ^{ad Car-}
tesium ^{tesium}

excusandum.

stet? Quod ni faciat, non est universalis. Si dixerim v.c. Petrus per integram septimanam nullo usus est cibo, vel nullo plane cibo usus est, an non eodem redit? An nullo, seu nihilo, potest dari minus. An nullum gradus admittit, nimirum comparativum & superlativum, & dicere possumus nullum, nullius, nullissimum? Quænam hæc sunt nugæ, quæ ineptiæ? Fateor, adverbium plane additum enunciationi universali esse notam majoris asseverationis, & excitare fidem & attentionem audientis vel legentis; ipsius vero enunciationis universalitatem neque extendit, neque coarctat. Invaserit strages oppidum aliquod, vel pagum, qua omnia animalia perierunt; qui hanc calamitatem alteri narrat dicit, nullum animal evasit. Regerit alter, an nullum animal evasit? Respondet narrator, nullo plane animal evasit; non, ut suam enunciationem magis reddat universalem, sed ut majorem mereatur fidem, & enunciationis suæ asserat universalitatem. Profecto indoles enunciationis universalis negantis consistit in cujuscunque, de quo sermo est, remotione; quapropter, si vel minimum excipiat, vel supersit, illa erit falsa; & quod talis per enunciationem

tionem particularem, aut singularem prorsus evertatur, omnibus, qui vel a limine Logicam salutarunt, notum est. Idcirco, cum Cartesius substantiam definivit per rem nulla re ad existendum indigentem, idem est ac si dixisset, substantia est res, quæ nulla plane re indiget ad existendum; quod vero hæc verba subjungat: *Et quidem substantia, quæ nulla plane re indigeat, unica tantum potest intelligi, nempe Deus*, factum fuit ut magis asseveraret, unam tantum esse rem, in quam data substantiæ definitio quadraret, & eam ad illam unicam esse restringendam: & prorsus idem est ac si dixisset, & profecto substantia, quæ omnino nulla re indiget, unica tantum concipi potest. (Etenim rogari potuisset, utrum talis res quidem detur, quæ hoc sensu substantia esset nuncupanda? Immo vero, inquit, est res, quæ plane nulla re indiget ad existendum; sed illa duntaxat unica est, nempe Deus. Quapropter *plane* hic accuratorem definitionis asseverat, & simul ejusmodi rem, cui tribuenda sit, commonstrat.) Quod adhuc clarius patet, quando immediate res omnes alias huic opponit, & hanc definitionem ipsis non convenire ostendit.

Quid vero stultius excogitari potuisset, quam ejusmodi proponere definitionem, qua res plurimæ concipiendæ sunt, & ejus ratio formalis tantum in una re reperitur, sed ejus oppositum in cunctis aliis. Idem profecto esset ac si vellem dare definitionem Planetarum, & hoc modo instituerem; per planetam nihil aliud intelligere possum quam stellam propria luce terram illuminantem. Et quidem planeta, quæ propria plane luce tellurem illuminat, unicus tantum concipipotest, nempe Sol; cæteri vero omnes non nisi ope lucis solaris terram illuminare posse percipimus. An non sibilo, risu, cachinno dignus forem, nisi id egissem, ut vi istius definitionis reliquos planetas e planetarum catalogo expungerem? Nihil igitur Viro Cl. præsidii, in adverbio hoc *plane*, nulla in hoc emphasis, nisi ad probandam substantiæ unitatem, esseque revera talem rem, quæ nulla plane re ad existendum indiget: quare dubitavi an & ego, cum mihi plus faveat quam Viro Cl., illud *plane* majusculis literis, ut majore cum pompa prodiret, lectori exhiberem; sed omittam; quandoquidem sine eo rem meam fatis conficere possum.

XII.
Conces-

Nimium vero Vir Cl. causam Cartesia-

fianam, quam tantopere tueri conatus sit quod fuit, prodit, quando §. 22. ita scribit: *que nimum V. Cl. quando dicit, substantiæ definitionem Deo & creaturis tribui æquivoce.* Nam a Logicis describitur genus synonymum, sive univocum, quod omnibus suis speciebus æqualiter inest; & homonymum quod inæqualiter, uni plus, alteri minus, speciebus suis convenit, &c. Nec alia significatio potest verbis Cartesii convenire. Et paulo post: *Definitio in hac emphasi accepta est soli Deo propria. Sed æquivoce & in minore emphasi competit etiam eadem omnibus finitis & creatis substantiis, proprie, non tamen univoce illis & Deo, sic dictis.* Si Vir Cl. probe noverit, quid hic concedat, lis nostra finita erit; quia reapse ultro fatetur, solum Deum esse veram & proprie dictam substantiam, res vero creatas duntaxat nomine tenus. Intelligamus ex Cl. Burgeridicio & Heereboord, quid sit genus æquivocum, sive homonymum, & quid sit dici æquivoce. Ita prior Cap. 26. *Instit. Log. Libr. 1. Homonyma dicuntur, quorum nomen solum commune est, & ratio essentiae communi nomini accommodata. . . . Ex gr. animal est nomen commune homini & bestiae, nec tamen est homonymum. Et si enim alia sit hominis, alia bestiae definitio, quatenus nominibus discrepant: in una tamen definitione conveniunt, quæ communi nomini*

H 5

ani-

animalis respondet. At si animal referatur ad vivum & pictum, homonymum est, quia nulla definitio vivo animali & picto communis est communi nomini animalis accommodata. Posterior in Quæst. 2. & Notis ad idem Caput. Ibi rogatur, quid est vox homonyma, sive æquivoca? Et respondetur, quæ res significat, quibus ratio essentiæ, sive definitio, communi nomini accommodata, est diversa. Conveniunt vox synonyma & homonyma in eo, quod utrobique una vox significet res plures: differunt in eo, quod sub voce synonyma detur quoque una definitio, communis pluribus rebus significatis: at in voce homonyma non item: sed ibi totuplex datur definitio, quotuplex est unius vocis homonymæ significatio: ita alia est definitio cancri, prout hæc vox significat morbum: alia, prout animal: alia prout sidus &c. Hæc præsentis applicemus negotio. Cartesius & Deum & res creatas communi nomine vocat substantias. Quæ vero, univoce, i. e. ut eadem substantiæ definitio conveniat Deo & creaturis? Minime gentium: nam aliter definit substantiam respectu Dei; quæ ipsi tunc est res, quæ nulla plane re indiget ad existendum: aliter respectu rerum creatarum, quæ ipsi tunc est res, quæ solo Dei concursu indiget ad existendum.

Hic

Hic sunt duæ substantiæ definitiones, non solum diversæ, sed plane sibi mutuo oppositæ. Dixerat tamen quando in genere in naturam substantiæ inquirebat, *nos per substantiam nihil aliud posse intelligere, quam rem, quæ nulla alia re ad existendum indiget.* Hæc tamen secundum ipsum est genuina veræ substantiæ, in genere considerata, definitio; hanc soli Deo tribuit; alteram rebus creatis, quas quoque vocat substantias, non quod illis genuina veræ substantiæ, in genere considerata, definitio tribui queat; (illis enim ceu spuris, aliam prorsus supposuit definitionem) sed ob aliquam apparentem similitudinem, vel ne nimis ab usu recepto recederet, & ita in multorum offensam & indignationem incurreret. An igitur, quia Cartesius *æquivoce* res creatas substantias appellavit, cogitandum erit, illum eas pro veris substantiis habuisse? Profecto non magis, quam, si quis sidus aliquod æquivoce canem vocat, existimandum est, illum illud sidus pro vero cane habere.

Instabit tamen Vir Cl. dicendo, genus æquivocum esse, quod inæqualiter speciebus suis convenit. Fateor, ita definirî; sed pessime: nam genus nobis suppetat

xiii.
*Quæ-
doqui-
dem ge-
nus æqui-*

vocum
uni spe-
ciei, quo-
ad rem,
alteri
duntax-
at nomi-
ne tenuis
compe-
tit.

ditat conceptum alicujus essentiae; essen-
tia tamen consistit in indivisibili: qua-
propter impossibile est ut per partes, vel
gradus, speciebus suis tribuatur: quod
enim prorsus indivisibile est, vel totum,
vel omnino non, alteri tribuendum. Præ-
terea pro canone habent Logici, totam
naturam generis esse in specie, quod fal-
sum esset, si genus suis speciebus inesset
inæqualiter. Hanc ob causam ipse Cl.
Heereboord, qui notas scripsit in Logi-
cam Cl. Burgeridicii, ex qua hoc genus
æquivocum habet Vir Cl., hanc generis
divisionem plane, tanquam ineptam,
prætermisit; & ipse Cl. Burgeridicius
hanc divisionem in suo commentario cor-
rigit, ubi sic scribit: *genus æquivocum im-*
perfecto modo genus est, & ab Aristotele
Libr. 3. Metaph. Cap. 2. quod respectum ha-
bet ad unum, & ad unam aliquam naturam.
Quod quamvis non sit univocum, negat ta-
men Aristoteles, illud penitus esse æquivo-
cum. Hæc vero generis distributio in uni-
vocum & analogum, non æquivocum,
quod nihil generis significat, introducta
fuit ob diversam substantiæ & accidentis
naturam; & quod notandum, illi Philo-
sophi, qui hanc divisionem propugnant,
fere veram negant accidentium entita-
tem,

tem, & dicunt non esse entia, sed aliquid
entis; ipse Aristoteles fere semper acci-
dentia vocat *ὄντος ὄντα*, entis entia. Refe-
rente Anton. Le Grand. *Instit. Phil. Cap.*
vi. modi vocantur a moderno quodam
Philosopho *entis appendicula*. Ipse *Part. 4.*
Cap. 8. *Sic existimandum est, substantiam*
solum proprie ens esse, cætera autem analo-
gice tantum & prout ad illam referuntur.
Attendat Vir Cl. quam immanis sit inter
species generis analogi differentia; quan-
ta igitur non erit inter species generis æ-
quivoci, cujus una species ipsam rem,
altera solum tantum nomen possidebit:
si igitur substantia respectu Dei & rerum
creatarum sit genus æquivocum, solus
Deus erit substantia, creaturæ vero nihil
aliud quam istius substantiæ volitantes
umbræ. Quid vero renititur Vir Cl.;
cedat suo Cartesio, diserte hæc verba
scribenti, *nullam substantiæ nominis signifi-*
cationem distincte posse intelligi, quæ Deo &
creaturis sit communis. Si ne quidem vero
sensu & proprie veræ substantiæ nomen
rebus creatis tribui queat, multo minus
res ipsa. Hinc patet quoque quam accurate
loquatur Vir Cl., quando dicit, rebus crea-
tis æquivoce tribui substantiæ nomen, &
tamen proprie; hæc captum meum supe-
rant.

xiv. *Unicam tantum esse substantiam, ingenue quidam agnoscunt Cartesiani, & denuo ostenditur, id necessario sequi e definitione Cartesiana.*

Licet vero Vir Cl. sententiam genuinam Cartesii agnoscere nolit, sunt tamen inter Cartesianos Viri perspicaces & eruditi, qui id palam confiteri non erubescunt. Fuit mihi præterita ætate sermo cum quodam Reverendo V. D. Ministro, Viro erudito, partibus Cartesii addicto, qui olim Cl. de Volder usus erat Præceptore; inter alia dixi, Cl. de Volder multis de Spinozismo fuisse suspectum, quod admodum ægre tulit Vir venerandus, mihi que succensuit. Tum ego; dic mihi bona fide docuitne te Cl. de Volder e Cartesio, unicam tantum esse substantiam? Regessit ille quadamcum vehementia, quid aliud docuisset? unica tantum est substantia & esse potest, illudque tanquam certum aliquod, evidens, & notum magna cum fiducia asseruit. Hoc antehac quam luculentissime demonstraveram, & etiamnum contra omnes Viri Cl. exceptiones, interpretationes, & distinctiones clarissime demonstro: nihil hic moror, quæ hic ob ipsius rei conditionem admitti nequit, inanem emphasin, multorum ad incitatas redactorum hodie refugium. Concludo, me summa injuria vocari impudentem calumniatorem, perfidum, dolosum, fraudulentum, ob hunc syllogismum: Substantia

tia nulla re indiget ad existendum. Res creatæ re quadam indigent ad existendum. Ergo res creatæ non sunt substantiæ. Si in hoc syllogismo non acquiescat Vir Cl. & urgeat ut addam vocem maxime emphaticam *plane*, reformabo syllogismum, (ma-
lo enim stolidus videri, quam perfidus & dolosus) & jam ita argumentabor. Quodcunque vere substantia dici potest, nulla plane re indiget ad existendum. Res creatæ omnino re quadam indigent ad existendum. Ergo res creatæ non sunt substantia. Major est ipsius substantiæ definitio, a Cartesio data, cui jure addo *plane*; quia dicit non aliter posse concipi substantiam, quam rem nulla alia re ad existendum indigentem: si *nulla alia* re indigeat, ergo nulla plane re; hæc coincidunt. Majorem nunc ex ipso Cartesio confirmavi. Minor ex ipsius Cartesii verbis non minus certa: nam res creatæ egent concursu divino, & concursus est haud dubie aliquid; ergo egent re quadam. Omnia hic sunt plana, candida, aperta, bona fide posita. Ubinam perfidia? ubi fraus? ubi dolus? ubi falsitas? horum vel minimum ostendat. Ubi nungor? ubi sophisticor? An debui *plane* ponere in definitione substantiæ, quod ad-
ver-

verbum ibi ipse, quamvis verba æquipollentia adhibeat, omisit Cartesius? An vel minimum in ipsius verbis mutavi? Haud quoque detorsi sensum Cartesii, quando dixi, illum in hac definitione spectasse solam causam efficientem & conservantem, quod liquido apparet, & ex oppositione, quam instituit Deum inter & res creatas, & e ratione quam reddit, cur nomen substantiæ Deo & creaturis non conveniat univoce; nempe ratio formalis istius definitionis, nulla alia re, i. e. causa efficiente & conservante, indigere ad existendum soli Deo competit; creaturis prorsus contrarium; ideoque, quia ista definitio soli Deo tribuenda est, rebus creatis non item, ideo quoque nomen substantiæ Deo & rebus creatis non convenit univoce, imo, ut posteriora ejus verba satis innuunt, nequaquam. An hic ulla subjecti inhæfionis est mentio, vel quicquam hic occurrit, quod nobis de eo cogitandi ansam suggerat? Ne hilum quidem. Sed cum Vir Cl. nihil solidi haberet, quod regeret, indignabundus in me convitia evomere voluit, quibus lectorum, imperitorum saltem, oculis nebulas obduceret, ne, quid rei sit, clare cernerent. Hisce autem

tem non commoveor, sed inflo, urgeo, postulo, ut hoc argumentum rite solvar, vel manus det. Concludo, ex his omnibus patere, quod Cartesius tantum unicam agnoverit substantiam. Q. D. E.

Animadverteram quoque in hunc Cartesii loquendi modum, *quod res creatæ ope concursus Dei existant*: fateor novantium phrales, ubi ab usu recepto abscedunt, mihi semper esse suspectas, imprimis si virus Spinozisticum commode sub istis occultari potest. Quapropter Metaph. Repurg. Cap. v. §. 8. hunc in modum fatus sum. *Mira profecto phrasis, substantias existere ope concursus Divini, cum concursus, qua actus Dei, nunquam a Theologis vel Philosophis ad rerum essentias, sed ad earum operationes referatur; quod ipsum, utpote modorum loquendi satis peritum, latere non potuit. Ea vero Philosophis concurrere ratione essentiae alicujus dicuntur, quæ una conveniunt & requiruntur ad constituendam aliquam essentiam; idcirco hujus phraeos genuinus sensus optime hic haberi posset, quod essentia Dei, tanquam radix & fundamentum omnis, venia sit verbo, substantialitatis rerum aliarum sit concipienda, easque non instar substantiarum concipi posse, nisi quatenus illi uni substantiæ insunt, &*

xv.
Hic loquendi
modus,
quod res
creatæ
solo Dei
concursu
existant,
propter
gravissimas
rationes,
valde est
suspectus.

ea concurrat ad earum essentiae constitutionem. Quid ad hæc responderit Vir Cl. ex iis, quæ paulo ante §. 17. integra exhibui, videri potest. Ordo nunc exigit ut ea per partes penitius examinentur, lectorque videat utrum satisfaciant nec ne. §. 22. Si quæras, (infit) *cur Philosophus usus sit voce concursus, & non potius conservationis, cum agat de rerum existentia, quam spectat conservatio? facilis est responsio, Philosophum solere sapius loqui de concursu ut conservationem complectente, quatenus simul respicit ad modos creaturarum, maximeque ad earum actiones; & vice versa.* Hic non quæritur quî loqui soleat Cartesius, sed quî debeat: qui sentit cum aliis, etiam cum iis loquatur; & plerunque verum est, illum, qui aliter loquitur, etiam aliter sentire. Sed loquitur de concursu ut conservationem complectente, ait Vir Cl. Dico vero, quod natura est posterius, non potest id complecti, quod est natura prius; neque actus, pro modo nostro concipiendi, & respectu effectus, transitorius sub se comprehendere potest actum perennem & permanentem: cæteroquin minus complecteretur majus, quod absurdissimum esset. Nunc allegat e Cartesio loca, quibus probet, illum

has

has voces promiscue usurpare. *Hinc scribit (ait) Art. 36. Part. 2. Deum materiam simul cum motu & quiete in principio creasse, jamque per solum suum concursum ordinarium tantundem motus & quietis in ea tota quantum tunc posuit conservare. In fine Art. dicit; Deum tantundem motus in materia semper conservare. Sic Art. 39. 42. &c. Indifferentem ergo Cartesius his duabus vocibus usus fuit; quemadmodum in Deo etiam est una eademque operatio, vario tamen respectu considerata.* Si scire aves lector, quid Cartesius per concursum ordinarium tantundem motus conservantem intelligat, inspicere *Epist. 72. Part. 1. & ibi hæc verba invenies: Vis autem movens potest esse ipse Dei conservantis tantundem translationis in materia, quantum a primo creationis momento in ea posuit: vel etiam substantiæ creatæ, ut mentis nostræ, vel cujuscvis alterius rei, cui vim dederit corpus movendi, & quidem illa vis in substantia creata est ejus modus, non autem in Deo; quod, quia non ita facile potest intelligi, nolui de istare in scriptis meis agere ne viderer eorum favere sententiæ, qui Deum, tanquam animam mundi materiæ unitam, considerant.* Hic habemus mysterium Cartesiani concursus, quod non ausus fuit revelare, sed

fere ad mortem pectore pressit: nam de-
 mum post mortem ejus hæc epistola in-
 ter ejus manuscripta fuit reperta. Usus
 fuerit indifferenter vocibus concursus &
 conservationis, iis perperam ita usus est
 & in malum finem. Sit a parte Dei ea-
 dem operatio, est tamen variæ denomi-
 nationis certa ratio, quam si nobis pro-
 lubitu mutare liceat, quidvis potest vo-
 cari quodvis. Tam facilem, qualem se
 hic erga Cartesium præbet, ego, quan-
 do pro præcurso conservationem posue-
 ram, Virum Cl. non fui expertus, sed,
 si potuisset, ut inter heterodoxos com-
 paruisset nomen meum effecisset. Tan-
 dem rogat, quid minus sani, quid Spi-
 nozistici hinc queam extundere? Tun-
 dendo me non fatigabo, at levissima o-
 pera hinc aliquid Spinozistici eliciam.
 Notum est, Spinozam statuere divinam
 essentiam per attributa sese exerentem,
 atque per istam operationem illa attributa
 recipere modos, quatenus jam per istas
 modificationes operatur, eatenus cum
 istis concurrat, & sic per istum concur-
 sum modi existunt. Vide jam Vir Cl.
 quam occasionem male de Cartesio sus-
 picandi vox concursus, pro voce recep-
 ta conservationis posita, præbeat: nam
 si

si voce conservationis usus fuisset, ma-
 gis fuisset visus res ab essentia divina
 distinctas agnoscere; ast cum adhibet vo-
 cem concursus, facilius potest tueri ope-
 rationem Dei circa suorum attributorum
 modos, per quos aliquid fit; qua opera-
 tione simul maneant in eodem statu; &
 ita conservatio erit effectus concursus,
 & eo posterior. Et id aperte profitetur,
 quando in Articulo 36. a Viro Cl. allega-
 to scribit, Deum per ordinarium suum
 concursum tantundem motus, quantum
 a principio in ea posuit, in materia con-
 servare.

Ferne oblitus fuisset examinis alte-
 rius definitionis, quam de substantia pro-
 posuit Cartesius *Resp. 2. Def. 5.* ex qua
 Vir Cl. supplere fategit defectum primæ
 definitionis, sed prorsus incassum; e
 contra eo mihi gladium ipse suppeditat, *Resp. 2. Defin. 5.*
 quo ipsum jugulem, cum Cartesius ibi
 declaret, se pro substantia habere omne
 reale, quod alicujus proprietatis, quali-
 tatis, attributive est subjectum. Inspi-
 ciamus verba: *Omnis res cui inest imme-*
diata, ut in subjecto, sive per quam existit
aliquid quod percipimus, hoc est, aliqua pro-
prietas, sive qualitas, sive attributum, cu-
jus realis idea in nobis est, vocatur substan-
tia.

XVI.
 Tertia
 substan-
 tiæ defi-
 nitio a
 Cartesio
 Resp. 2.
 Defin. 5.
 proposita
 Cl. An-
 tagoni-
 stam ni-
 hil ju-
 vat, sed
 ei quam
 maxime
 obest.

tia. *Neque enim ipsius substantiae præcise sumptæ aliam habemus ideam quam quod sit res, in qua formaliter, vel eminenter existit illud aliquid quod percipimus, sive quod est objective in aliqua ex nostris ideis; quia naturali lumine notum est nullum posse esse nihili reale attributum.* Itane? an omne illud substantia est, quod alicujus proprietatis, qualitatis, attributive immediatum est subjectum? Sic non minus quadrabit hæc definitio in accidentia & modos, qui etiam quorundam attributorum, proprietatum, qualitatumque subjecta sunt, quam in veram substantiam. Consideremus motum, qui est vel tardus, vel velox, rectilineus, vel circularis, reflexus aut refractus; estne motus harum qualitatum, proprietatumve, nempe velocitatis, tarditatis, refractionis, reflexionis, &c. immediatum subjectum? Ergo juxta hanc definitionem motus erit substantia. Imo tam late patet hæc substantiæ definitio, ut omne, quod prorsus nihil non est, substantia vocari queat, ut patet ex ratione. subjuncta, quia ratione naturali, sive lumine naturali notum est, *nullum nihili posse esse reale attributum.* Excogitavit igitur iterum hanc substantiæ definitionem, ut illas definitiones,

nes, ad declinandam offensam, ubi e re sua foret, veræ posset substituere: sunt enim ipsi substantialitatis, i. e. rationis, ob quam aliquod substantia dici mereatur, tria fundamenta, & sic introduxit triplicis ordinis substantias. Primi ordinis est, *quod nulla re indiget ad existendum.* Secundi, *quod solo concursu Dei ad existendum eget.* Terti, *quod immediatum est subjectum alicujus proprietatis, qualitatis, attributive.* Vide, quam circa conceptum substantiæ titubet atque vacillet. Animadversione quoque dignum est, quod hoc nomine mentem & corpus vocet substantias, ut patet e definitione 6. & 7. huic immediate subjunctis. Commode etiam Spinoza cogitationem & extensionem secundum hanc definitionem Cartesianam substantias appellare potuisset: sunt enim subjecta diversorum attributorum, qualitatum, proprietatumve; sed, licet impie & profane egerit, tamen hac in parte quam Cartesius egit magis candide & prout sensit locutus fuit. Si Vir Cl. cum quibusdam Cartesianis dicere vellet, res creatas non esse simpliciter, sed secundum quid substantias; regerem ego, istum loquendi modum, utpote quo res creatæ quam facillime in attributa & mo-

dos degenerare quirent, mihi valde esse suspectum. Si dicat, Deum esse perfectiorem substantiam substantiis creatis; respondeo, istam phrasin esse ambiguam; id verum esse, si sub nomine substantiæ comprehendatur ipsa essentia; non, si sola substantia in abstracto spectatur: quare si hic scrupulus quidam remaneret, quamvis, quia hic nulla essentialis perfectionis aut imperfectionis habetur ratio, sed solius notionis substantiæ in se & abstracto considerata, nullus revera sit, multo satius & tutius foret Deum, ut quidam Peripatetici faciunt; quia (ut ajunt) finiti ad infinitum nulla est proportio, sub categoria substantiæ non comprehendere, vel illum cum Dyoniso supersubstantiam nominare, quam fingere notionem substantiæ soli Deo convenientem, cujus vi omnes res creatæ necessario veræ substantiæ natura excludantur & priventur. Id tamen non præstitit Cartesius: nam perquirens, quid esset tale quid, quod mereretur substantiæ nomen, non consideravit rem aliquam singularem, sed in genere, vel abstracto, fatente & commonente ipso Cl. Viro, attendit ad lumen naturæ qualem id genuinæ substantiæ notionem fug-

gereret, eamque deprehendit talem, quod substantia necessario talis res esse debeat, quæ nulla alia re ad existendum indiget: hac vero substantiæ notione reperta, circumspicit, utrum talis res uspiam existat, cui hæc tribui posset, qualem nuspiam inter res creatas reperit, sed tandem solum Deum ea dignum esse diserte asserit: neque hic jejunæ & frigida emphasi ullus locus, ac si ratio formalis substantiæ foret divisibilis, gradusque, contra omnem Philosophantium communem consensum, ipsiusque rationis dictamen, admitteret; quandoquidem ipse Cartesius id expresse cavet excogitando dandoque rebus creatis aliam substantiæ notionem, a priore quam maxime alienam, quam effingere nec debuisset, nec potuisset, si adeo fuisset stolidus, ut putavisset aut docuisset, priorem simul Deo convenire & creaturis, Deo quidem in plena, creaturis vero in minori emphasi: cui enim bono multiplicare substantiæ definitiones, quando una sola, sed vario sensu considerata, totum negotium commode quit confici? Et ipsum Virum Cl. rogatum velim, num cogitatio, in se spectata, quatenus solum spectatur illud formale cogitationis, quod

138 **CARTESIUS VERUS**

cogitationem proprie constituit, num (inquam) illa æque creaturis sit tribuenda ac Deo, & an Deus in maiore emphasi hac ratione vocetur cogitatio, quam mens? Verum quidem est, quando cogitatio, ceu genus, distribuitur in species, quod tunc ratione utriusque speciei aliquid addatur, quod se habet per modum partis Metaphysicæ, per quod species una plane quid diversi ab altera evadat; sed id nequaquam quid mutat in natura ipsius generis, per quod id, uni speciei minus, alteri magis, competeret. Sic ex. gr. Deus definitur cogitatio perfectissima, aut infinita: mens cogitatio finita. Illud quidem infinitum modum cogitandi extendit atque extollit; finitum vero restringit & deprimit cogitandi modum: sed nihil in ipsa cogitatione, præcise qua tali spectata, mutat, nihil ei addit, nihil adimit. Una species quidem ab alia multum differt; non vero per genus, quod idem est, sed per differentiam specificam, quæ generi addita aliam speciem, aliam prorsus essentiam constituit, quæ ob additam differentiam specificam maior vel minor, perfectior, vel imperfectior est. Hoc non latuit Cartesium quando nostram libertatem pronunciavit

tan-

SPINOZISMI ARCHITECTUS. 139

tantam, quanta est ipsius Dei; non, inquit, respectu omnimodæ perfectionis, sed solum rationis formalis libertatis, quæ in eo consistit ut idem facere vel non facere possimus, & id (infit) æque in nobis ac in Deo reperitur. Cum itaque Cartesius videret, definitionem substantiæ realis neutiquam ad res creatas pertingere posse, effinxit definitionem substantiæ nominalis, quæ cogitationi & extensioni esset communis. Hinc infero; qui ejusmodi substantiæ definitionem, quam ipsum naturæ lumen dictavit, soli Deo tribuere debuit, cunctis vero rebus creatis illam denegare coactus fuit, &, ut nomine tenus substantiæ appellarentur, alias substantiæ definitiones debuit excogitare, ille tantum agnovit unicam veram & genuinam substantiam. Id fecit Cartesius. Ergo unicam veram & genuinam tantum agnovit substantiam. Q. D. E.

Notaveram in Tractatu meo vernaculo, notam distinctionis realis, quam posuit Cartesius in eo, quod unam rem absque altera clare & distincte percipere possumus, etiam apprimè inservire Spinozæ erroribus, & ostenderam exemplo figuræ & motus, cujus unum sine alio clare & distincte, quamvis ejusdem corporis

XVII.
Merito quoque Cartesium de Spinozismo suspectum

reddat
nota dis-
tinctio-
nis realis.

ris modi sint, percipi possunt. Respondet §. 39. Vir Cl. *Ineptum esse heic objicere, motum etiam sine figura rotunda concipi posse; inter quos idcirco intercedere distinctionem modalem Philosophus doceat.* Utrum distinctio, quæ intercedit inter duos unius substantiæ modos, vocanda sit realis, an vero modalis, hic non anxie perquiram: mihi videtur ea omnino realis; quia intercedit inter duas res distinctas, & non solum una sine altera clare & distincte percipi potest, sed & esse. Hæc autem in præsens missa facio: eo duntaxat collineo, anne sub hac nota distinctionis realis Spinozistica fraus commode latere queat? Voluerit v. c. Cartesius cogitationem & extensionem ad eandem illam unicam substantiam pertinere, vi hujus notæ semper dicere potuit, eas res esse realiter distinctas, quia earum una absque altera clare & distincte percipi potest, sed non esse; siquidem unius substantiæ sint attributa, aut modi naturales. Et hanc distinctionem realem duntaxat extendit ad res singulares, quod facillime quoque conceder Spinoza: (hoc enim respectu una non solum sine altera concipi, sed & esse poterit,) nusquam, saltem quod memini, ad cogitationem &

ex-

extensionem in genere; si vero diceret, cogitationem in genere posse esse sine extensione in genere, tunc quodammodo satisfaceret; sed quoniam unicam duntaxat ponit veram substantiam, ubinam tandem istis tenerrimis, sic dictis, substantiis collocandis extra unicam istam substantiam locum sit reperturus, plane ignoreo.

Unicus restat lectori scrupulus eximendus: nimir. quæ possem Cartesium istius criminis accusare, quod unicam tantum statuatur substantiam, cum mox Art. § 2. loquatur de substantiis creatis. Sed respondeo. 1. Vocem substantiæ sæpe latissime sumi, & quidem ita late ut ipsa accidentia ipsique modi hoc nomine insigniantur. Id notat Cl. Wittichius *Antispin. pag. 21. Res enim aliqua vel vere est per se, uti Deus, Mens, Corpus, vel nostro tantum considerandi modo, ut figura quadrata, motus &c., quatenus habent aliquam certam formam, rationem, naturam, essentiam, quæ equipollent substantiæ late acceptæ, adeo ut substantia late accepta idem sit quod rei alicujus essentia, sicut Aristoteles dixit, forma, natura. Atque hac ratione una eademque res potest substantia dici, potest etiam accidens appellari.* Et si attendamus ad hunc

XVIII.
Scrpu-
lus, qui
e locutio-
ne Car-
tesii de
creatis
substan-
tiis posset
in con-
trariam
suboriri,
remove-
tur.

Ar-

Articulum 52. deprehendemus, nomen substantiæ a Cartesio sumi in latissimo significato, & per substantiam & rem existentem illum prorsus idem intelligere. 2. Sed majori jure sensu Spinozistico res singulares substantias & quidem creatas, vocare potest. Etenim illæ sunt Attributi cogitantis & extensi certæ modificationes; Attributa illa sunt substantialia, & aliquid substantiæ continent: nam, ut Spinoza statuit, *Ethic. Part. 1. Propos. x. Unumquodque substantiæ unius attributum per se concipi debet.* Et in *Scholio*, *unumquodque realitatem, sive esse substantiæ exprimit.* Sic ipse Cl. Wittichius *Antispin. pag. 16. Habent autem hæc realia attributa hoc iterum commune, quod ratione sui subjecti semper aliquam notionem substantiæ involvant.* Cum itaque singularia istorum attributorum modificationes sint, & eo ipso attributa involvant, ea ratione commode substantiæ appellari possunt, & quoniam istæ modificationes initium habuerunt, &, cum non essent, factæ sunt, substantiæ creatæ nuncupantur. Et hæc egent concursu unicæ istius substantiæ, sine qua ne momentum quidem existere queunt.

XIX. Satis superque evici, Cartesium unicam duntaxat posse statuere substantiam. Tandem

Ne

Ne tamen quis ulterius ogganniat, & frivolis exceptionibus lectores a veritatis perceptione avertere conerur, id, ut unusquisque, sive volens, sive nolens, agnoscere teneatur hanc veritatem, mathematicè demonstrabo.

Axiomata.

I.

Quodcunque aliquam realitatem habet, vel eam habet a se, vel ab alio.

2.

Contradictoria, respectu ejusdem tertii, una consistere nequeunt.

3.

Quod omnem realitatem habet a se, eamque possidet, unicum tantum esse potest.

Definitio.

Substantia est, quæ nulla re indiget ad existendum.

Postulata.

I.

Independens nullam realitatem ab alio accipere potest; & vicissim.

2. Nul-

unicam tantum posse agnoscere Cartesium, Mathematicè demonstratur.

Nulla re indigere ad existendum, & sibi ad existendum sufficere, plane idem est.

Propositio I.

Substantia est independens.

Demonstratio.

Substantia nulla re indiget ad existendum (per Definit. I.) sibi itaque ad existendum sufficit. (per Postul. 2.) Quod sibi ad existendum sufficit ab alio, quia hæc contradictoria sunt, nihil ad existendum accipit. (per Axiom. 2.) Quod ab alio nihil, sive nullam realitatem, ad existendum accipit, id est independens. (per Postul. 1.) Ergo substantia est independens. Q. E. D.

Propositio. II.

Substantia tantum unica esse potest.

Demonstratio.

Substantia est independens. (per præced. Propos.) Quod est independens nullam habet realitatem ab alio (per Postul. 1.) Habet ergo eam a se (per Axiom. 1.) Quod omnem realitatem habet a se unicum tantum esse potest. (per Axiom.

iom. 3.) Ergo substantia tantum unica esse potest. Q. E. D.

Caput VII.

SUMMARIUM.

Cartesius etiam in Deo statuit agendi, ratione actionis transeuntis, necessitatem. I. Quod patere videtur ex eo, quod hanc questionem parvi faciat, & ex ipsa voluntatis definitione. II. Clarius adhuc e quibusdam ejus verbis certissima consequentia id elicitur. III. Hunc in finem ea ad summa quædam capita reducuntur. IV. An Deus juxta Cartesium vera hujus mundi causa efficiens dici queat? inquiritur. V. Leges naturæ, quas statuit Cartesius, quoque Dei actionem necessariam reddunt. VII. Inprimis, quia eæ e Dei perfectionibus derivantur. VII. Ac proin ei sunt naturales. VIII. Quod Cartesium velle, demonstratur. IX. Quamobrem etiam vult, Deum in operando ab iis recedere non posse. X. Secundum
hanc

hanc hypothesin Deo eripitur ipsa contradictionis libertas. XI. Ex ea quoque sequitur cuncta ad Deum pertinere XII. Responsio Cl. Antagonistæ ad hæc. XIII. Quia Cartesius pluribus in locis contrarium docet, & protestatio facta contraria nulla est, ideo non satisfacit hæc responsio. XIV. Leges naturæ, a Cartesio inventæ, omnino faciunt Deum agens necessarium. XV. Quod non eluditur dissimilibus exemplis, a Cl. Antagonistæ allatis, contrarium vero demonstratur. XVI. Sententia Cl. Wittichii, seu vera Cartesiana, asseritur. XVII. Exceptioni occurritur, & ostenditur, quamvis in aliud extremum abire videatur Cartesius, idem tamen, salvis quoque his principiis, statuere potuisse. XVIII. Neque error ejus adstruit orthodoxiam. XIX.

i. Cartesius etiam in Deo flatuit agendi,

Primam, qua nituntur nefandi Spinozæ errores, columnam, nempe unicam tantum posse esse substantiam proprie dictam, a Cartesio fuisse suppeditatam, satis solide, fuse, & luculenter demonstr-

monstravi, eaque, quibus Vir Cl. meorum argumentorum vim eludere conatus fuit, omnia penitus sustuli atque removi, novisque instantiis sententiæ meæ, non solum probabilitatem, sed & necessariam veritatem quam clarissime ostendi. Nunc transeo ad alteram Spinozismi columnam, nimirum, Deum esse agens necessarium, eamque etiam in Cartesio inveniri, certis & infallibilibus consequentiis ex ejus scriptis demonstraveram; quod argumentum, cum Viro Cl. visum fuerit quoque illud arrodere, in integrum restituiam, fortius astringam atque urgebo.

Pedetentim ad istud probandum fueram progressus. Primo, admodum esse probabile, jam addo plus quam probabile. Cartesium in istam sententiam propendere, ostenderam ex Epist. 54. Part. 2. quod ubi hæc ejus verba extant: *Ex eo quod scripsi indifferentiam in nobis potius defectum esse, quam libertatis perfectionem, non sequitur rem eodem modo se in Deo habere; neque tamen novi esse de fide, quod Deus sit indifferentis.* Defendit se hic contra istam accusationem, quod ex eo, quod de libertate erat Philosophatus, necessario deberet sequi, Deum quoque non esse

ratione actionis transcurrentis, necessitatem.

II. Quod patere videtur ex eo, quod hanc questionem parvis faciat, & ex ipsa limitatione.

indifferentem; quæ tamen sequela ex ejus de libertate doctrina necessario sequitur: nam scripserat *Med. 4.* quod nostra libertas, quæ quoad rationem suam formalem tanta est, quanta ipsius Dei, in eo tantum consistat, *quod ad id, quod nobis ab intellectu proponitur affirmandum vel negandum, prosequendum vel fugiendum, ita feramur, ut a nulla vi externa nos ad id determinari sentiamus.* Si itaque natura libertatis in eo tantum consistat, ut in id, quod nobis ab intellectu proponitur, prout illud objectum exegerit, sponte feramur, nulla unquam erit in voluntate indifferentia, & prorsus hæc opinio cum Spinozæ sententia coincidet; nimirum, affirmationem & negationem, appetitum & fugam in ipsius rei idea contineri. Sic admodum convenienter scripsit Cl. Wittichius, Deum non aliter potuisse velle, quam voluit; quia semper debet velle optimum. Negat Cartesius quidem consequentiam, sed non ipsum consequens, quod tanquam verum aliquod, licet ex eo antecedenti non flueret, concedere potuit. Tandem rem totam parvi facit, & parum dicit referre, utrum Deo tribuat indifferentiam nec ne. *Neque tamen* (ait) *novi esse de fide, quod Deus sit in-*

indifferens. Itane, novitne statuere Theologos, omnes actiones Dei transeuntes esse indifferenter liberas, non solum libertate contrarietatis, sed & contradictionis? Quin ipse Dei decernendi actus liber est libertate contrarietatis. Novitne igitur, esse de fide, quod Deus sit indifferens? Sed hic ad fidem non est recurrendum: ipsa ratio dicat, essentiam summe perfectam necessario esse suarum actionum dominam; quæ, cum a nullo pendeat, & nihil præter se respicere debeat, absolute independenter & indifferenter operetur. Et nostra dependentia in causa est, quod sæpe, ut quidem absolute vellemus, ac proin indifferenter, agere nequeamus. Quare, quod dependentia minor, eo indifferentia major, & ubi omnimoda independentia, ibi perfectissima erit indifferentia. Acute & Orthodoxe Cl. de Vries, olim præceptor meus honoratissimus, *Exercit. Ration. 19.* *Quid? quod sit perfectio inter alias quasvis facile prima, dominum esse suarum actionum per supremam quandam ἀντεξέτασιν, quam qui in Deo non concipit, non jam is Numen concipit, sed brutum prorsus idolum.*

Ut clarius mentem Cartesii detegerem, quædam ex ejus *Dissertatione de Me-*

III.
Clarius
tho-

adhuc e-
quibus-
dam ejus
verbis
certissi-
ma con-
sequen-
tia id e-
licitur.

thodo allegaveram, in qua pag. 27. hæc
habet verba: *Præterea quænam essent na-
turæ leges ostendi; nulloque alio assumpto
principio quo rationes meas stabilirem, præ-
ter infinitam Dei perfectionem, illas omnes
demonstrare studui, de quibus dubitatio ali-
qua oboriri posset; probareque eas tales esse,
ut etiam si Deus plures mundos creasset, nul-
lus tamen esse posset in quo non accurate ob-
servarentur.* Et iterum pag. 39. *Primum
conatus sum generatim invenire principia,
seu primas causas omnium quæ sunt aut pos-
sunt esse in mundo; ad Deum solum qui ip-
sum creavit attendendo, easque aliunde non
educendo quam ex quibusdam veritatis semi-
nibus, animis nostris a natura inditis.* His
adjiciam ea, quæ habet Part. 3. Princ.
Art. 47. postquam dixerat, eandem mun-
di constitutionem etiam ex Chao potuisse
provenire, hæc verba subjungit: *Atque
omnino parum refert, quid hoc pacto suppo-
natur, quia postea juxta leges naturæ est
mutandum. Et vix aliquid supponi potest,
ex quo non idem effectus (quamquam fortasse
operosius,) per easdem naturæ leges deduci
possit: Cum enim illarum ope materia formas
omnes quarum est capax, successive assumat,
si formas istas ordine consideremus, tandem
ad illam quæ est hujus mundi poterimus de-
veni.*

*venire: adeo ut hic nihil erroris ex falsa sup-
positione sit metuendum.* His iterum sub-
jungam quæ extant Part. 2. Princip. Art.
36. 17. *Intelligimas enim perfectionem esse in
Deo, non solum quod in se ipso sit immutabi-
lis, sed etiam quod modo quam maxime con-
stanti & immutabili operetur: Adeo ut.....
nullas alias in ejus operibus supponere debea-
mus, ne qua inde inconstantia in ipso argua-
tur.....* Atque ex hac eadem immutabili-
tate Dei, regulæ quædam sive leges naturæ
cognosci possunt, quæ sunt causæ secundariæ
ac particulares diversorum motuum &c.

Cuncta hæc, quæ e scriptis Cartesii
extraxi, ad capita quædam reducam. iv.
Hunc
in finem
ea ad
summa
quædam
capita
re du-
cuntur.
1. Deus est causa mundi. 2. Mundus
est productus secundum leges quasdam &
regulas necessarias. 3. Illæ leges neces-
sariæ arcessuntur e perfectionibus Dei,
tanquam e fundamento & origine earum.
4. Illæ leges Deo sunt naturales, quia
necessario ex ejus perfectionibus fluunt.
5. Deus itaque quando agit, necessario
secundum istas leges agere debet, quia
non potest non agere suæ naturæ & per-
fectionibus convenienter. Singula hæc
latius jam examinabo. Deum esse mundi
causam ultro conceditur, sed qualem e-
um habuerit, an veram efficientem, an

emanativam, aut immanentem, disquisitione dignum est.

v. *An Deus juxta Cartesium, vera hujus mundi causa efficiens dici queat? inquiritur.* Scio equidem, Cartesianos in me debacchaturus, & impudentis calumniæ accusaturus, quod in illud inquirere ausim; sed paulisper expectent, id de Cartesio suspicandi mihi esse gravissimas rationes, mox ostendam. Si unica duntaxat sit substantia, ut clare & apodictice evici eam esse mentem Cartesii, Deum pro vera causa efficiente aliarum rerum habere non potest, sed dicere tenetur, uti quoque dixit, eas non nisi ope concursus Dei existere. Præterea tam lata, & laxa est hodie apud multos, etiam Cartesii fautores, causæ efficientis significatio, ut nihil minus quam veram causam efficientem denotet: v. c. mentem causam efficientem motuum corporeorum appellant, cum tamen nihil minus juxta eorum sententiam verum sit. Sic ipse Cartesius *Resp. 2. Axiom. 1.* *Nulla res existit de qua non possit queri quænam sit causa cur existat. Hoc enim de ipso Deo queri potest, non quod indigeat ulla causa ut existat, sed quia ipsa ejus naturæ immensitas est causa sive ratio propter quam nulla causa indiget ad existendum.* Ecce rationem cum notione causæ efficientis confusam. Et quando alibi dicit,

Deum

Deum quodammodo idem præstare respectu sui ipsius, quod causa efficiens respectu sui effectus, & non videre cur nomen causæ tantopere sit fugiendum &c. facile, quænam ipsi causæ efficientis fuerit idea, colligere poterimus. Iterum; dicit Deum esse causam motus; quid vero per illam causam intelligat, nempe vim aliquam in materia semper manentem, ut patet ex *Epist. 72. Part. 1.* *Cum autem dixi tantumdem motus in materia semper manere, hoc intellexi de vi ejus partes impellente, quæ vis nunc ad unas partes materiæ, nunc ad alias se applicat.* Hæc non exiguam dubitandi præbent rationem, quid per causam efficientem intellexerit. Vocaverit Deum mundi causam efficientem: vocaverit creatorem; etiam eum ita nuncupat Spinoza *Prop. 25. Part. 1.* *Deus non tantum est causa efficiens rerum existentiae, sed etiam essentiae.* Sic idem sæpe loquitur de rebus productis, creatis, quin creatis substantiis. Non sufficit ut aliquid dicatur; sed quo sensu, & an mentis suæ sensu rotunde eloqui audeat, & an convenienter suis principiis loquatur, disquirendum; quod Cartesium non posse, in præcedentibus satis demonstratum est.

Secundum, quod jam considerandum

K 5

*natura,
quas sta-
tuit Car-
tesius,
quoque
Dei ac-
tionem
necessa-
riam
reddunt.*

erit, est, quod mundus sit productus secundum leges & regulas quasdam necessarias: ex quo sequitur, formam & constructionem hujus mundi necessario talem esse, qualis nunc existit, nec aliam esse posse: per has enim leges necessarias mundus suam accepit formam. Sic differte Cartesius *Art. 47. Part. 3. Cum enim illarum ope materia formas omnes, quarum capax est, successive assumat, si formas istas ordine consideremus, tandem ad illam, quæ est hujus mundi poterimus devenire.* Fuerit igitur materia quovis modo disposita, dummodo accedat motus, propter has leges necessario talis orietur mundus, qualis hic est. Neque solum ex hypothesi mundus talis esse debet qualis est, si juxta has leges crearetur; sed hæ quoque a mundi alicujus productione abesse nequeunt, & observatu necessariae sunt: quapropter ipse Deus nullum mundum nisi juxta has leges creare potest. Quod clare innuit *Method. 27. Eas tales esse (dicit) ut, etiamsi Deus plures mundos creasset, nullus tamen esse posset, in quo non accurate observarentur.* Conferantur cum hisce quæ habet Spinoza *Ethic. Part. 1. Propos. 33. Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productæ sunt.* Mun-

Mundus igitur est opus, quoad formam, absolutæ necessitatis, qui talis esse debeat, nec alius esse possit. En igitur operis certo modo determinati absolutam necessitatem! Sed quis ferat hunc hominem mendacissimum, qui id, quod in *Part. 3. Art. 44.* meram hypothesin, & quidem falsam, vocavit, deinceps in certas & immutabiles, a quibus ipsi Deo recedere non liceat, leges commutavit. Tunc adstringes Deum legibus a te fictis? Illis astringe Deum tuum idealem, naturam (ut confiteris) *amplesse & diffuse potentie*, Deum Spinozisticum, non nostrum, qui in cælis est, & omnia pro liberrimo suo placito operatur.

Tertium est, quod illæ leges necessariae deriventur e perfectionibus Dei, tanquam ex earum fundamento & origine. Sic aperte Cartesius *Method. pag. 27. Præterea quænam essent naturæ leges ostendi; nulloque alio assumpto principio, quorationes meas derivare stabilirem, præter infinitam Dei perfectionem, illas omnes demonstrare studui &c.* Et rursus pag. 39. dicit se invenisse principia, seu primas causas omnium, quæ sunt in mundo, solum attendendo ad Deum, qui ipsum creavit &c. Et *Art. 36. 37. Part. 2.* prefatus declarat, quænam sit illa perfectio Dei,

VII.
*Imprimis, quia
eæ e Dei
perfectionibus
derivantur.*

Dei, ad quam ita attendit, nempe ejus *immutabilitas*, quam honesto insignit nomine, cum reapse ferream & fatalem intelligat necessitatem. Nescio sane quid Divinæ essentia contemplatio istis cogitationibus aditum parare potuerit. Utique Deum contemplantibus occurrit ilico independentia, intellectus, voluntas, summa & indifferens libertas, potentia, similesque perfectiones. Sed etiam (dicet) immutabilitas. Verum id est, sed an Dei immutabilitas est aliud quid, quam ea essentia perfectio, qua semper maneat eadem, non mutet consilium, non transeat a potentia ad actum? Quam relationem habet illa ad opera externa? An nexus est aliquis inter illam & ea opera? Ut illa sarta tecta maneat, an ut ipsa opera non mutantur, Deum oportebit? Quænam hæ sunt nugæ! Deus non operatur, neque operari potest secundum unam perfectionem, nempe immutabilitatem, ut alteram, videlicet libertatem abneget: agit omnibus suis perfectionibus simul convenienter. Quando Deus ita agit, ut suum decretum non mutet, ut non transeat a potentia ad actum, quicquid etiam in ipso opere mutationis contingat, salva est ejus immutabilitas:

nam

nam una eademque immutabili actione innumeras producit in rebus creatis mutationes. Quid, si Deo placuisset mundum successive condere; in principio v. c. cœlum, post annum unum vel alterum solem, dein stellas, tandem terram, & sic porro; quin subinde partem aliquam in nihilum redigere, denuo novam creare, an vel ulla specie inconstantiæ aut mutationis argui posset? mutaretur opus, non ipsa Dei operatio, quia Deus ab æterno immutabiliter voluisset, decrevisset, operatus ita fuisset, ut hæ mutationes in rebus creatis contigissent. Inferat igitur eadem consequentia, Deum fuisse mutatum, quando ubi nihil erat aliquid esse cœpit. Nihil igitur ipsi has leges indicare potuit, quam contemplatio agentis alicujus necessarij, quod natura tenebatur eodem semper tenore materiam ciere: tunc e natura ejusmodi agentis tales leges elicere posset, quod demonstratu oppido facile est. Pone agens necessarium, se æquabiliter in materia infinita exerens; partes motæ ad lineam rectam progredi nequeunt, omnes tamen æquali motu impelluntur; ergo in orbem agi debent &c. Hoc modo, partim e natura moventis, partim e natura

tura

tura rei motæ istæ leges nobis innotescunt; minime vero e cognitione entis liberrime agentis, cui cum re extensa nullum est naturale commercium, e qua prorsus contrarium elicietur.

VIII.
Ac proin
ei sunt
naturales.

Quantum erat, illas leges Deo esse naturales, i. e. eam esse certo determinatam Divinæ essentiae conditionem, secundum quam Deus circa extensionem agere & operari teneatur & ex qua necessario fluat ille corporum status, quo unum ab altero afficitur hoc, & non alio modo. Probe enim notandum, quod futuras naturæ leges in sola Dei perfectione præviderit: nam non dicit simpliciter istas in natura esse, sed ut ibi sint, id flagitare Dei perfectionem; ea igitur fuit tanquam necessarium aliquod exemplar ad cuius similitudinem illæ leges in natura expressæ sunt; & quandoquidem illæ leges sunt certæ, necessariae, & immutabiles, sic quoque ejus exemplar in Deo se habere debet. Quare in *Dissert. de Method.* pag. 26. ita scribit: *sed etiam quasdam leges observasse, ita a Deo in natura constitutas, & quarum ejusmodi in animis nostris notiones impressit, ut postquam ad eas satis attendimus, dubitare nequeamus, quin in omnibus quæ sunt aut fiunt in mundo ac-*
cursæ.

curate observentur. Quando ad istas notiones attendimus, quorsum nos prius ducunt, ad leges istas contemplandas, an ad Deum, an vero res creatas? Non ad res creatas; quippe adhuc secundum istas faciendas & producendas: ergo ad Deum, ceu necessariam earum originem. Sic antehac ex *Epist.* 72. *Part.* 1. intelleximus, vim aliquam Dei semper corpora æqualiter moventem esse ejusdem in mundo motus quantitatis causam. Ita quoque dicit *Princ. Part.* 2. *Art.* 39. immutabilitatem & simplicitatem Divinæ operationis causam esse, quod omnis motus per se tendat ad lineam rectam. Est igitur in Deo aliquod fixum, certum, immutabile & necessarium, propter quod ejusmodi leges naturæ existere debeant.

Et sane satis apparet, quid per leges naturæ ille impostor intellexerit: non relationem aliquam corporum, ita per liberrimam Dei voluntatem creatorum, ad se invicem, qua de re nulla lis est, & quod omnes Philosophi Orthodoxi concedunt; sed aliquam in ipso Deo necessitatem, ob quam illa relatio corporum ad se invicem aliter esse non potuit: quod satis claret ex eo, quod nolit, omnem motum tendere ad lineam rectam ob principii

IX.
Quod
Carte-
sium
velle,
demon-
stratur.

cipii corporci moventis conditionem; sed ob ipsius Dei immutabilitatem, & quod ipse Deus alium mundum creare nequiverit, in quo illæ leges, quæ in hoc mundo existunt, non accurate fuissent observatæ. Et profecto, quamvis Deus plerunque secundum istas leges, liberri-
mo ejus arbitrio in natura constitutas, in hoc mundo operetur, tamen pro plenitudine potestatis ab iis recedere potest, & sæpius recessit, quod qui negat, is necessario Divinam providentiam realem negat, & ipso facto negant, qui dicunt, Deum ab iis non reapse recedere, sed ita nobis videri, quia nos istarum legum naturalium cohærentiam nostro intellectu non satis assequimur. Sed ad rem! dicat mihi Cartesius, an illæ leges, in cujusvis mundi creatione ob Divinam perfectionem accurate observandæ, aliud quid quam necessitatem immutabilem in Deo statuunt? Illa enim necessitas si in ipso non esset creatore, cur ipsa creatura non posset esse alterius conditionis? Utique totam suam a creatore habet essentiam; ea ante creationem nihil erat; per creationem talis facta fuit, qualis est; res igitur creanda creatori nullas leges præscribere potest, quia nihili nullæ sunt affectiones:
ste-

stetit itaque per essentiam ipsius creatoris, quod alias res producere non potuerit, quam quæ jam productæ sunt, i. e. essentix suæ necessitate determinatus fuit ad ita agendum & non aliter, quæ ipsissima est Spinozistica libertas.

Quintum & ultimum, quod mihi, ex ista Cartesii sententia necessario sequi, Deum secundum istas naturæ leges necessario operari, probandum restat, quam luculentissime demonstrabo. Uti-
que illæ leges Dei perfectionibus insunt, & ipsa Dei perfectio est tanquam radix & origo istarum legum; ergo continentur in ipsa Dei essentia; quapropter necesse est ut Deus eas in natura ponat, quia non potest non agere suis perfectionibus convenienter. Et revera quid aliud de Deo sentire potuit Cartesius, qui ex Deo, ceu ex causa, rerum creatarum totam indolem, totumque statum deducere conatus fuit. Sic gloriatur, & tanquam optimam Philosophandi methodum, hoc suum molimen commendat *Princ. Part. I. Art. 24. Jam vero, quia Deus solus omnium, que sunt aut esse possunt, vera est causa; perspicuum est optimam Philosophandi viam nos sequuturos, si ex ipsius Dei cognitione rerum ab eo creatarum ex-*
pli-

x.
*Quam-
obrem
etiam
vult,
Deum
in ope-
rando ab
iis rece-
dere non
posse.*

plicationem deducere conemur, ut ita scientiam perfectissimam, quæ est effectuum per causas, acquiramus. Effetne quid omni vesania majus ex natura causæ efficientis, liberrime agentis, inter quam & ejus effectum nullus prorsus est naturalis nexus, indolem, statum, ordinem, conditionem effectuum certo deducere velle; cum ea omnia non a natura, sed a solo arbitrio istius causæ dependeant? Quis ita stolidus, ut e cognita artificis peritia certum & determinatum machinæ alicujus ab ipso conficiendæ statum concludat? Imo, quo fuerit artifex peritior, eo minus aliquid certi de futuro opere statuere poterit; cum talis ejusmodi rationes agendi sibi proponere valeat, quas nemo intellectu suo facile assequatur. Quanto minus igitur qui potentiam & sapientiam Numinis multiformem, quin infinitam, quam intellectu suo vix attingere, multo minus comprehendere valeat, confitetur, aliquid certi de opere ejus per rationes, ab ejus natura petitas, determinare sustinebit. Certissimum autem est, & ab omnibus concessum, nullam causam posse esse certæ alicujus demonstrationis principium, nisi necessariam: quapropter qui a natura Dei ad natura-

tu-

turam ejus operum argumentatur, ut Deum pro causâ necessaria habeat, necesse erit; cum itaque tali methodo Cartesius fuerit progressus, vel eo ipso, quicquid etiam alibi contradicat, Deum agnovit causam necessariam, vel fuit furioso insanior. Quod ut clare pateat, addam, quæ Cl. Wittichius, Cartesianorum Coryphæus, hisce Cartesianis principiis congruenter, de Deo fuit Philosophatus *Comment. de Deo §. 3.* ubi sic: *31. Constat ex dictis, Deum isto actu æterni voluntatis & intellectu, quem alium esse non potuisse variis confecimus hucusque argumentis, constituisse & ordinem Universi, & quemvis ordinem particularem, qui has vel illas particulares spectat creaturas peculiares. Quod si vero Deus alias potuisset suo intellectu constituere rerum essentias & alias res existentes decernere sua voluntate, quam revera constituit & decrevit, potuisset alius ordo universi, alius ordo particularis rerum quarumvis particularium constitui & ordinari. Sic ergo Deus constituens hunc ordinem sive universalem, sive particularem, qui nunc est, non eum optimum omnium constituisset, cum juxta istam hypothesein alius æque bonus esse posset atque ita Deus non semper faceret id, quod est optimum, nec esset perfectissi-*

L 2

mus

mus Artifex, quo non melior & perfectior concipi posset. Et iterum paulo post, Non ergo Deus ab æterno indifferens fuit ad hoc potius judicandum & volendum, quam aliud, sed sapientissime id judicavit & voluit, nec propterea potuit aliud velle. Vidit nempe Deus infinito suo intellectu omnia possibilea, vidit necessario, non potuit non videre, quin imo hoc ipso suo intellectu ea omnia constituit, vidit necessario omnia quæ sunt optima, quæ eo ipso non potuit non discernere, præsertim cum inter ipsius intellectum & voluntatem summa sit identitas. Arrigite aures Theologi ad hæc verba Theologi Reformati e Principiis Cartesii ita ratiocinantis!

xi. Secun- dum hanc hypothesin Deo eripitur ipsa contradictionis libertas. Rogabit forsitan aliquis, quid hisce vicerim? cum duntaxat hac sententia Deo adimatur libertas contrarietatis, non vero contradictionis. Facile autem me extricabo, videlicet ostendendo eadem ratione, qua infertur Dei in agendo necessitas respectu contrarietatis, eam quoque inferri respectu contradictionis. Concluditur, Deum teneri hunc mundum ita creare, qualis est; quia talis ab ipso intellectu cognitus; quid si Dei intellectui obversatum fuerit, magis conducere gloriæ suæ illustrandæ hunc mundum creare, quam non creare, an non tenetur sequi illud,

illud quod optimum videtur, & an poterit omittere mundi hujus creationem? Quod vero tale quid intellectus Divinus perceperit, juxta hanc hypothesin ex eventu manifestum est; quia Deus, qui ideo aliquid facit, quia optimum percipit, cæteroquin mundum non creasset, nisi scivisset illud esse optimum. Eo quoque prorsus aurigantur, quæ scripsit Cartesius *Epist. 115. Part. 1. Mihi enim videtur certum esse ex magna luce in intellectu, sequi magnam propensionem in voluntate. Ita ut quamdiu clarissime videmus rem aliquam esse nobis convenientem, difficillimum sit, imo ut & credo, impossibile quamdiu in nobis manet ista cogitatio, ut desiderii nostri cursum teneamus.* Certum igitur est, quia Dei libertas & nostra, quoad rationem formalem, fatente Cartesio *Med. 4.*, prorsus eadem est, juxta hanc hypothesin, Deum non fuisse liberum ad hunc mundum, qualis jam est, creandum vel non creandum, & ita omni libertate contradictionis caruisse; quia ab æterno idea hujus mundi, tanquam maxime conveniens illustrandæ ejus gloriæ, ei fuit obversata. En igitur hic agens ab omni parte quam maxime necessarium!

Excipiet autem aliquis, hinc nondum xii.
L 3 sequi *Ex ea*

*quoque
sequitur,
cuncta
ad Deum
pertine-
re.*

sequi sententiam Spinozæ, utpote statuentis, cuncta esse Deum. Huic respondeo, Cartesium docuisse, unicam tantum esse substantiam, quod tam certo a me demonstratum est, ut ne quidem ipsa impudentia contra hanc demonstrationem hiscere audeat; & cum nihil admiserit in rerum natura præter substantiam & modos, quorsum, nisi ad ipsum Deum, cogitatio & extensio erunt referendæ? Præterea ea de extensione tradidit, ut certo concludendum sit, illam nunquam esse creatam, neque in nihilum unquam posse redigi: nam ideo ipsi vacuum impossibile est; quia, quamvis tollatur corpus aliquod singulare, i. e. certa quædam istius spatii modificatio, ipsum tamen spatium semper remanere debet. Insuper negat *Resp.* 2. ullam substantiam, ab eo sic dictam, posse interire. Ex hisce iudicet unusquisque, an ejus Philosophia multum distet a Spinozæ impietate, saltem an non ea jecerit fundamenta, quibus Spinoza suam Philosophiam commode extruere potuerit.

XIII. Videamus nunc, quid Vir Cl. ad defendendum, aut potius excusandum Cartesium, hisce reponat. §. 53. ita fatur. *Cartesium pluribus diversis modis res fieri po-*
tuisse

tuisse statuere, supra ostendimus §. 33. ubi nista ad de causa & prima rerum origine egimus. Nec hæc. quisquam contrarium iis, quæ expressissimis verbis Philosophus scripsit, & identidem clamat & protestatur, per consequentias necessarias evincet. Scil. ac si Cartesius teste Deo necessitatem sic operandi adscriberet, i. e. quia statuit leges naturæ, secundum quas corpora moveantur, & in initio mota necessario hunc mundum produxissent. 2. Quia illas leges naturæ deducit ex immutabilitate operationis Divinæ. 3. Quia necessariam facit eandem motus quantitatem. 4. Quia negat vacuum posse dari, aut ullum corpus posse annihilari. 5. Quia negat plures uno mundos posse dari. Quod vero attinet ad Cl. Wittichium a Cartesio heic maxime dissentientem, ille perperam citatur; contraria enim Wittichii opinio Cartesio non potest adscribi. Sed porro hæc omnia nequidem vel minimam isti calumniæ speciem conciliare possunt. Nam ad primum respondeo, Deum liberrime statuisse creare hunc mundum, & quidem talem, qualis jam est, sed sapientiæ & immutabilitati sue convenienter statuisse & decrevisse certas leges naturæ, secundum quas ab initio Deus voluit ut moverentur corpora, & etiamnum in motu perseverent, motusque suos communicent, ut loqui sole-
mus.

mus. Hinc suppositis plurimis, quæ a libero Dei beneplacito pendent, uti Philosophus scribit Art. 46. & 47. si ope concursus Dei corpora moveantur secundum leges naturæ a Deo statutas, ad eam, quæ est hujus mundi pervenire poterimus; licet Deus eo modo non processerit. &c. Et §. 54. Ad secundum dico, minime sequitur omnimoda in agendo necessitas in Deo, licet leges naturæ Philosophus deducat ex immutabilitate & constantia Dei in operando; imo non magis, quam quando statuimus justiciam vindictivam Deo esse naturalem; Deum non decere creaturam sanctam & immerentem æternis poenis addicere: hominem primum non creare, nisi rectum. Non jam disputandum est, an Philosophus recte eas leges naturæ ex perfectionibus Dei deducat (quod omnino putamus, atque hoc earum verum esse fundamentum, quod plurimi ignorant,) sed an inde sequatur illa, quæ objicitur, Dei omnimoda in agendo necessitas.

XIV.
Quia
Carte-
sius plu-
ribus in
locis con-
trarium
docet, &c.

Ad excusandum itaque Cartesium hoc præmittit Vir Cl., quod ipse Cartesius dixerit, res pluribus diversis modis fieri potuisse. Dixerit; quoties dixit, toties contra propriam conscientiam loquutus est, & ut uno dicam verbo, mentitus fuit. Aliud quid sonant ejus verba Art. 43.

Part. 3.

Part. 3. Et certe si nullis principiis utamur protesta-
nisi evidentissime perspectis, si nihil nisi per tio facto
Mathematicas consequentias ex iis deduca- contra-
mus, & interim illa quæ sic ex illis deduce- ria nulla
mus, cum omnibus naturæ phænomenis accu- est, ideo
rate consentiant, injuriam Deo facere vide- non satū-
remur, si causas rerum hoc pacto a nobis in- responso.
ventas falsas esse suspicaremur, tanquam si
nos tam imperfectos genuisset, ut ratione no-
stra recte utendo fallamur. Et iterum Art.
206. Part. 4. Præterea quædam sunt, e-
tiam in rebus naturalibus, quæ absolute ac
plusquam moraliter certa existimamus, hoc
scilicet innixi Metaphysico fundamento, quod
Deus sit summe bonus & minime fallax, at-
que ideo facultas quam nobis dedit ad verum
a falso dijudicandum, quoties ea recte uti-
mur, & quid ejus ope distincte percipimus,
errare non possit. Tales sunt Mathematicæ
demonstrationes: talis est cognitio quod res
materiales existant: & talia sunt evidentia
omnia ratiocinia, quæ de ipsis fiunt. In quo-
rum numerum (N.B.) fortassis etiam hæc no-
stra recipientur ab iis, qui considerabunt,
quo pacto ex primis & maxime simplicibus
cognitionis humanæ principiis, continua serie
deducta sint. An id alio modo fieri potuit,
quod factum est per & juxta tantæ neces-
sitatis leges, quæ etiam, si Deus plures
L 5 crea-

creavisset mundos, in iis condendis accurate fuissent observatæ? Utique quod fit per leges naturæ easdem, id idem est, atque eodem fit modo; cum causa naturalis semper eodem modo operetur, ac eundem producat effectum; quod ipsum asserit & urget Cartesius *Art. 47. Part. 3.* *Atque omnino parum refert, quid hoc pacto supponatur, quia postea juxta leges naturæ est mutandum. &c.* Vel millies igitur claustranti contrarium nec non protestanti opponam illud Ciceronis, *mendaci homini ne verum quidem credere solemus*; atque istud Jctorum, *protestatio facta contraria nulla est.*

xv. *Leges naturæ a Cartesio inventæ omnino faciunt Deum agens necessarium.* Quod ad leges naturæ attinet dicit Vir Cl., Deum suæ sapientiæ & immutabilitati convenienter ab initio decrevisse certas naturæ leges. Hic igitur hypothesis Cartesianam de mundi origine convertit Vir Cl. in thesin: ego Mosi credo, ex quo patet falso falsius esse ejusmodi leges a Deo esse in principio constitutas, ut juxta illas formam suam mundus nancisceretur. Sed & vellem ut Cl. Vir clarius mentem suam expressisset, declarassetque, quid per hæc verba *sapientiæ & immutabilitati convenienter* intelligat: nam videntur tacite supponere in Deo aliquam ne-

necessitatem, ob quam Deus, si vellet suam ostendere sapientiam & immutabilitatem, eas tales statuere debuerit & non alias. Præterea Vir Cl. (quod cum ejus pace dixerim) non recte percepit Cartesii mentem, vel eam volens detorquet aut dissimulat: non enim loquitur Cartesius de legibus arbitrariis, sed necessariis, non de latis per Dei liberrimam voluntatem, aut de derivatis ex ipsius essentiae quadam perfectione; quia attendendo solum ad Dei perfectionem eas invenit. An adeo clara & adæquata ipsi fuit Dei idea, ut ipsum decretum indagare, vel quid Deum circa mundi productionem statuere deceret, cernere potuerit? Id in Spinozæ Deo cognitu perquam facile est, in vero autem, in quo perfectionis abyssus, abditum prorsus & impervium. Sed dicat mihi Vir Cl. bona fide, quid per leges naturæ, tantopere a Cartesio celebratas, intelligat. Ego ingenue fateor, me per leges naturæ nihil aliud intelligere quam aptum ordinem, concinnam dispositionem, certum corporum situm, determinatam eorum quantitatem, quæ cuncta a Deo in prima creatione, sex dierum spatio peracta, acceperunt, quorum vi, Deo omnia ita con-

fervante, ea eduntur in mundo phænomena, quæ quotidie tanquam divinæ potentiae, sapientiae, & bonitatis luculentissimos testes conspiciamus; & vocantur hæc Metaphorice leges; quia uti lex creaturis rationalibus est agendorum norma, ita quoque hæc omnia effectuum in hoc universo conspicuorum norma simul, & causa sunt: & debent vi istius ordinis omnia ita perpetuo naturaliter successive, prout quotidie fiunt, contingere; nisi Deo pro singulari sua providentia placuerit illum ordinem immutare, ut aliquid præter vel contra illum consuetum ordinem in natura fiat. Ex his igitur manifestum est nullas ante mundi creationem fuisse naturæ leges, per & juxta quas hoc universum suam formam fuit adeptum; sed e contra eas ex accepta forma demum esse ortas. Scio Cartesium comminisci vim aliquam Dei secundum eundem tenorem corpora moventem & se ab una extensionis parte ad aliam applicantem; quod mysterium, tandiu penes se pressum & occultatum, tandem in *Epist.* 72. *Part.* 1. patefecit: quantum vero hæc sententia a Spinozismo distet, judicent prudentiores. Certe hic habemus illas naturæ leges necessarias, ab immutabili &

ne-

neccessario ita agente essentia prodeuntes, per quas materia ita moveatur, ut tandem necessario certas formas acquirat, & si plures possent esse mundi per eandem illam immutabilem istius vis actionem eodem modo se haberent, & sic illæ leges etiam istic accurate observarentur.

Licet hæ leges, inquit Vir Cl., ex immutabilitate Dei deducantur, inde non magis sequitur omnimoda Dei in agendo necessitas, quam quod justitia vindictiva Deo statuatur naturalis, & quod doceatur, Deum non decere creaturam sanctam & immerentem æternis poenis addicere. Sed quis non videt Virum Cl. hic toto cælo aberrare, & adducere simile prorsus dissimile, & a statu quæstionis prorsus alienum. Breviter respondebo. 1. Hic tanquam certum aliquod statuitur, quod apud omnes non est extra controversiam 2. Confunditur regimen Dei morale cum naturali, quæ duo immensum distant. In priori considerantur solæ creaturæ rationales, promissis & minis regendæ; in posteriori omnes etiam brutæ, quatenus sola vi ad certos fines disponuntur 3. Quod ad exempla proposita attinet; justitia vindictiva dicitur Deo naturalis, non, quia natu-

xvi.
Quod
non elu-
ditur dis-
similibus
exem-
plis, a Cl.
Antago-
nista al-
latis:
contra-
rium ve-
ro de-
monstra-
tur.

natura Dei immutabili quadam necessitate per se fertur ad ipsum peccatorem puniendum; sed posito peccato, positaeque divinae comminatione, divinae maiestatis atque veracitatis interesse videtur, ut peccatum puniatur, & poena inflictâ pateat, Deum esse supremum legislatorem & veracem. Quid vero hoc commune habet cum legibus naturæ, e divina perfectione derivatis? Hic est aliquod hypotheticum & relativum, ibi est aliquod absolutum, absolutam in Deo statuens necessitatem, qua mundum hoc modo, & non alio, producere debuit: nam in allegato exemplo Deus consideratur posito peccato; hic vero Deus consideratur ante mundum conditum, & asseritur, si ille plures crearet mundos, easdem deberet observare leges; quod in supremam ac liberrimam Dei potestatem confidenter summe injurium pronuncio. Quod alterum exemplum attinet; dico, Deum nunquam afflicturum æternis cruciatibus creaturam insontem, quia contrarium promisit, & id nobis sufficiat; quid pro summæ potestatis plenitudine quiret, existimo temerarium esse in hoc inquirere: ego in revelatione acquiesco, ne, si quid extra eam de Deo determinem, me forte

te corripiat, & deprehendar mendax. Concludo itaque, e statutis legibus naturæ in Deo necessariis, quam clarissime sequi, Deum esse agens aliquod necessarium, quod sic demonstro. Quodcunque agit e natura ad certum aliquod agendum determinata, agit ex necessitate naturæ, & non actione arbitraria. Quod agit, ut, salva perfectione naturali, aliter agere nequeat, agit e natura ad certum aliquod agendum determinata. Ergo quod agit, ut, salva perfectione naturali, aliter agere nequeat, agit e necessitate naturæ, non actione arbitraria. Q. E. D.

Cl. Wittichii sententiam, tanquam non Cartesianam, rejicit Vir Cl. Sed immerito; quia ipse Cl. Wittichius fatetur, se sua ratiocinia Cartesii principiis superstruxisse. Sic diserte in initio *Commentarii de Deo*: *Resumamus ergo ea, quæ Cartesii feliciter jacta sunt a Cartesio in Meditationibus humanæ cognitionis fundamenta, hisque seriatim superstruentes videamus, quousque possimus mentem nostram clara & distincta Dei cognitione implere.* Insuper hæc sententia principiis Cartesii maxime consentanea est: nam, si voluntas tantum in eo consistat, ut verum & bonum ab intellectu propositum sequatur, necesse quoque erit ut opti-

*XVII.
Sententia Cl.
Wittichii, cum
vera
na, as-*

optimum eligat, & ad id statuendum teneatur; sed hæc est ipsissima Cartesii de voluntate, etiam Dei, sententia, ut ex *Med.* 4. luculenter apparet. Ubi igitur hic Cl. Wittichius a Cartesii principiis in partem contrariam abit? Piget autem Virum Cl. alicubi reperiri Cartesianos, qui verum Cartesii sensum eruunt, & publice proponunt, quo non parum ejus Orthodoxiæ, quam Vir Cl. omni conamine stabilire nititur, detrahitur.

XVIII. *Exceptioni occurrat, & ostenditur, quamvis in aliud extremum abire videatur Cartesius, idem tamen salvis quovis his principiis, statuere potuisse.* Plus speciei habent ad Cartesium excusandum, quæ allegavit Vir Cl. §. 58. ex *Resp. ad Object. Sextas*, ubi videtur Cartesius omnem veritatem & bonitatem a sola Dei voluntate derivare. Objecerat ei Objectionum Sextarum author, per negationem libertatis indifferentis destrui ipsius Dei libertatem. Respondet Cartesius, Dei libertatem ab æterno fuisse indifferentem, quia nullius rei idea fuit in intellectu divino ante determinationem voluntatis. Ad hæc noto I. Si hic Cartesius sincere loquatur, & verba ejus ex usu recepto intelligantur, tum id, quod hic affirmat cum ejus principiis non potest conciliari. Sed id nihil contra me: genuina Cartesii sententia non quærenda adeo est in ejus disputationibus, in quibus

bus non semper idem est, sed in ejus rerum definitionibus, axiomatibus, postulatis, hypothesibus, quæ suæ doctrinæ, seu principia, & fundamentum, subternit. 2. Id, quo res cogitans ad certum cogitandi modum determinatur, Cartesio etiam voluntatis nomine venit, & ante determinationem, natura istius essentiae ortam, ad quodvis fuit ista essentia indifferens, & ex determinatione istius essentiae prodiit omnis veritatis & bonitatis ratio. Et revera intellectus ipsi nihil aliud est, quam essentia, quatenus diversorum modorum cum conscientia capax est; quod patet ex ideis innatis, quæ a sola cogitandi facultate procedunt: voluntas igitur erit virtus quædam essentiae, qua ad hunc vel illum cogitandi modum determinetur; & sic quidem ante istam determinationem essentia plane erit indifferens ad quamvis determinationem recipiendam; sed, facta determinatione, id necessario sequi debet, quod in illa idea continetur: & facile fuit Cartesio istam essentiam ad quodvis habere indifferentem; quia nescimus ad quod ista essentia sua natura determinari queat. Hinc quoque ipsi facile fuit statuere contradictoria Deo esse possibile; quia nescivit ad quod ista

M essen-

essentia sua natura determinari quiverit. Mirum autem non est, ipsum maximam hac in parte constituisse inter nostram & Dei libertatem differentiam; quandoquidem nos debemus sequi ideas jam factas, Deus vero adhuc faciendas. Et ideo magis ad istam sententiam amplectendam inducor, quia scribit, *neque loquor de prioritatem temporis, sed ne quidem fuit prius ordine, vel natura, vel ratione ratiocinata, ut vocant, ita scilicet ut ista boni idea impulerit Deum ad unum potius quam aliud eligendum.* Certum tamen est, intellectum voluntate natura esse priorem, nisi quis plane intellectum cum voluntate confundat, quod revera fecit Cartesius, ut patet ex iis, quæ scripsit *Pass. Part. I. Art. 19. Hæc perceptio & hæc voluntas revera idem sunt*; diversus tantum est considerandi modus: laudet itaque Vir Cl. Cartesium §. 31. quod dixerit, Dei intellectum, voluntatem, operationemque esse unum & idem, eaque verba aurea (saltem deaurata sunt, ne sint sensu Cartesiano venenata) pronunciet.

XIX. Mirari autem subit, Virum Cl. tanto amore Cartesium prosequi, ut gravissimum errorem, in quo ei prævit Fanaticus Weigelius, in probandam ejus ortho-

Neque error ejus adstruit

thodoxiam convertat: nam, licet hicin *orthodoxiam.* aliud prorsus extremum ruere videatur Cartesius, reapse tamen plane idem statuere potest, & ipse Spinoza id docere non renueret. Ponamus enim essentiam divinam ad quosvis modos recipiendos indifferentem, eo ipso statuimus, omnem rationem veri & boni ab ejus voluntate pendere; quia voluntas cum intellectu & operatione prorsus idem est. Ejusmodi igitur subterfugiendi artes nihil ad rem faciunt, ubi ex ipsis principiis & fundamentis penitus aliud quid necessario sequitur. Demonstravi itaque, & alteram columnam, qua nituntur Spinozæ errores, a Cartesio esse fundatam, meamque, ni fallor, demonstrationem satis ab exceptionibus Viri Cl. vindicavi: concludo, ex dictis satis superque patere, Cartesium Deum agens aliquod necessarium habuisse. Q. E. D.

Caput VIII.

SUMMARIUM.

Consensus inter Cartesium & Spinozam etiam probatur e quibusdam

M 2

dog-

dogmatibus, omnem vim demonstrativam a Spinozæ principiis mutuantibus. I. Quorum primum est eadem motus quantitas ab immutabilitate Dei derivata. II. Hæc autem ratio est ipsius Spinozismi fundamentum. III. Exceptioni Cl. Antagonistæ respondetur, eamque vim argumenti, ex eadem motus quantitate Deum agens necessarium inferentis, minime infringere probatur. IV. Vacui impossibilitas e solo Spinozismo recte probari potest. V. Frustra id Cl. Antagonistæ a contradictione deducit. VI. Cujus contrarium variis rationibus & instantiis demonstratur. VII. Etiam plurium mundorum impossibilitas facit Deum agens necessarium. VIII. Cl. Antagonistæ responsio. IX. Quæ variis rationibus diluitur. X. De ideis innatis sententia Spinozismum infert. XI. Ut & Cartesiana mentis cum corpore unio. XII.

I.
Consensus
inter

UT probarem Cartesii, quoad principia, cum Spinoza concordiam, ostend-

ostenderam, multa esse in Cartesii scriptis, quæ, suppositis orthodoxis principiis, omni carent sequelæ necessitate; sed admissa Spinozæ sententia, firma sunt & certa. Expectaveram ut Vir Cl. harum difficultatum dedisset claram atque solidam solutionem; quia vero in eo defecit, denuo ea proponam, urgebo, & nisi supponantur Spinozæ principia, ab omni vi demonstrativa esse aliena, quam clarissime & solidissime demonstrabo.

Primum argumentum desumpseram ab eadem quantitate motus, a Cartesio ab immutabilitate Dei deducta: inter quam, suppositis principiis orthodoxis, & eandem motus in hoc mundo permanentem semper quantitatem idem nexus est, qui intercedit inter has duas propositiones, Quobaculus stat in angulo, ergo cras pluet. Deus a parte sui operatur immutabiliter, ergo res creatæ nullis mutationibus sunt obnoxia; quid, cum res creatæ in perpetua vicissitudine versentur, excogitari potest falsius? Cur ob eandem rationem non semper est eadem venti quantitas? Cur modo humida, modo arida est tempestas? Cur modo tonat, fulminat, flat, cœlum serenum & sūdum est? Si ex immutabilitate divinæ operationis necessa-

*Cartesii-
um &
Spino-
zæ e-
tiam
probatur
e qui-
busdam
dogmati-
bus, om-
nem vim
demon-
strati-
vam a
Spinozæ
princi-
piis mu-
tuanti-
bus.
II.
Quo-
rum pri-
mum est
eandem
motus
quanti-
tas ab
immuta-
bilitate
Dei
deriva-
ta.*

rio sequeretur immutabilitas effectus, cuncta in natura opera forent immutabilia. Potuissetne Deus, si ita ei visum fuisset, successive creasse materiæ partes, & an inde alicujus inconstantia fuisset argutus? Possetne partem materiæ creatæ annihilare, aliam substituere, mundum ampliare &c. sine ulla operationis suæ immutatione? Rogatos velim Cartesianos num Deus ab æterno immutabili voluntate constituere potuerit, ut innumeræ in natura essent mutationes, & nihilominus suam voluntatem servare immutatam & immutabilem? Si sic; cur inter solum motum & Dei immutabilitatem nexus adeo necessarius est, ut nihil motus deficere queat, quin ilico Deus inconstantia & mutabilitatis arguatur? Dent vel probabilem rationem ullam, in isto, urgeo, provoco; quod si præstare nequeant, mihi saltem concedant ut ex Spinoza solidam & invictam hujus necessitatis ostendam rationem. Extensio est divinæ, juxta illum, essentia attributum; illa essentia naturæ necessitate æquabiliter, & secundum eundem tenorem istam extensionem afficit, & movet; ergo motus, cum ejus principium semper eodem modo extensionem afficit &

mo-

movet, necessario eadem debet manere in rerum natura quantitas. Hæc ratio clara, aperta, solida est; imo tantæ necessitatis & evidentia, ut tandem ipse Cartesius ad eandem aut similem, ad tuendam eandem in mundo motus quantitatem, refugere coactus fuerit, uti ex *Epist. 72. Part. 1.* clarum est, ubi leguntur hæc verba: *Recte advertis motum, quatenus est modus corporis, non posse transire ex uno in aliud; sed neque etiam hoc scripsi; quinimo puto motum, quatenus est talis modus, assidue mutari. Alius est enim modus in primo puncto corporis A, quod a primo puncto corporis B. separetur, & alius quod separetur a secundo puncto, & alius quod a tertio, &c. Cum autem dixi tantumdem motus in materia semper manere, hoc intellexi de vi partes ejus impellente, quæ vis nunc ad unas partes materiæ, nunc ad alias se applicat, juxta leges in artic. 45. & sequentibus partis secundæ (& illas leges etiam ab immutabilitate Dei accersiverat Cartesius, ut constat ex Art. 37. Part. 2.) propositas: Non itaque opus est ut sis sollicitus de migratione quietis ex uno subjecto in aliud, cum ne quidem motus, quatenus est modus quieti oppositus, ita transmigret. Interfuit Cartesii hanc de eadem motus*

M 4 quan-

quantitate sententiam, utpote maxime capitalem, bene statuminare; quandoquidem totius Physicæ erat fundamentum: si enim motus quantitas fuisset imminuta, vis vortices expandens flaccuisset, collapsique fuissent vortices, mixtaque fuissent ima supremis; ideoque, cum videret illam rationem, qua tandiu, quandiu potuit, impiam suam sententiam, ne pelluceret, textit, non satisfacere, clarius mentem aperuit, & maluit de impietate esse suspectus, quin eam palam profiteri, quam hic vadimonium deferere.

III.
Hæc
autem
ratio est
ipsius
Spino-
zismi
funda-
men-
tum.

Hanc vero rationem, qua suam de eadem semper permanente in hoc universo motus quantitate fulcit sententiam Cartesius, ipsum esse Spinozismi fundamentum, nunc latius sum demonstraturus. Attendamus igitur ad hæc sequentia. 1. Motum, quatenus est modus corporis, non manere eundem. 2. Cartesium, quando statuit, eandem manere motus quantitatem, respicere vim moventem. 3. Illam vim esse in Deo. 4. Quin ipsum Deum. 5. Illam vim materiæ esse unitam. 6. Istam vim se exercere semper æquabiliter ac proin necessario. Primum & secundum totidem verbis Ipse Cartesius

sius affirmat. Tertium, licet in hac epistola quodammodo dubie proponat, tamen ex sequentibus & aliis, quæ ubique de hac materia Philosophatur, id satis certo colligi potest: nam paulo post ita scribit: *Considero materiam sibi libere permissam, & nullum aliunde impulsu suscipientem, ut plane quiescentem; illa autem impellitur a Deo, tantundem motus sive translationis in ea conservante, (scilicet per istum suum impulsu) quantum ab initio posuit.* Passim quoque scribit, Deum per suum concursu eandem motus quantitatem in materia conservare; quid vero per concursu intelligat, hic clare exponit, nempe istum impulsu. Quartum inde infero, quia scribit in hac eadem epistola: *Vis autem movens potest esse ipse Dei conservantis tantundem translationis in materia, quantum a primo creationis momento in ea posuit Et quidem illa vis in substantia creata est ejus modus, non autem in Deo.* Hic dicit illam vim posse esse ipsius Dei, & tunc non esse modum, ergo ipsam Dei essentiam. Addit quidem illam vim posse esse substantiæ alicujus creatæ; sed quis non videt; hæc tantum dicis causa ad tegendum istud crudum dogma adjici; cum paulo post scribat,

M 5

Deum

Deum materiam impellere, Deum motum conservare; jam conservatio fit immediate a Deo, non ope alicujus creaturæ. Sic etiam diserte *Art. 36. Part. 2. Unde sequitur quam maxime rationi esse consentaneum, ut putemus ex hoc solo, quod Deus diversimode moverit partes materiæ, cum primum illas creavit, jamque totam istam materiam conservet, eodem plane modo, eademque ratione qua prius creavit, eum etiam tantundem motus in ipsa semper conservare.* Ecquæ res creata istam corpora movendi vim haberet? corporea, mere passiva? Spiritualis, cui per se nulla, juxta Cartesium, utpote meræ cogitationi, talisvis competere potest? Restat igitur illam vim esse solum Deum. Prolixior hic quodammodo esse debui ut occluderem omnes latebras, in quas cæteroqui Cartesiani, dum urgentur, se recipere solent. Quintum ex eo manifestum est, quia nulla vis, cum nihil in distans agat, corpus afficere valet, nisi ei unita sit. Quod ex eo necessario sequi, satis prælagivit ipse Cartesius, quando in eadem epistola hunc in modum scribit: *quod, quia non ita facile ab omnibus potest intelligi, nolui de ista re in scriptis meis agere ne viderer favere eorum sententiæ, qui Deum tanquam animam*

nam mundi materiæ unitam, considerant. Sextum per se claret: si enim illa vis ex quodam voluntatis imperio materiam impelleret, ita actionem suam moderari quiret, ut ea modo plus, modo minus motus in hoc universo existeret; sed quando ex necessitate naturæ agit, tum operatur æquabiliter, & ut eadem in natura sit motus quantitas; eodem modo uti fluvius aut torrens, eodem semper tramite fluens, ita circumagit molam ut in ea semper eadem motus quantitas reperiat. En jam argumentum, pro eadem motus in hoc universo quantitate ab immutabilitate Dei derivatum, quod nequaquam, nisi Spinozæ principia supponantur, certo concludat.

Videamus nunc quid Vir Cl. huic meo argumento reponat. Sic scribit §. 55. *Eadem responsio satisfacit tertiæ objectioni. Deducatur enim ea motus quantitas ex immutabilitate Dei, eadem semper vi utentis ad omnem (adeoque semper eandem) motus quantitatem conservandam, nullis tamen fidiculis quis inde eliciet necessitatem illam, quam fingit Spinoza, ita ut omnia ex necessitate Divinæ naturæ sequi debeant, negata etiam omni vera operatione. Sed insuper & hoc considerandum est, Phi-*

iv.
Exceptioni Cl. Antagonistæ respon- detur, eamque vim argumen- ti, ex eadem motus quanti-

*tate De-
um a-
gens ne-
cessari-
um infe-
rentis,
minime
infringe-
re, proba-
tur.*

losofophum non absolute ex iis Perfectionibus Dei inferre necessario eandem motus quantitatem; sed attendit ad experientiam, ad legem communicationis motuum corporum, ita ut corpora tantum amittant de suo motu, quantum communicant cum aliis; atque ita observat eandem motus quantitatem manere; jam attendit ad immutabilitatem & constantiam Dei, cui videtur maxime etiam esse conveniens, ut modo quam maxime constanti operetur. Nullis sane fidiculis mihi opus ad hinc eliciendam hanc consequentiam, quod ille, qui eandem motus quantitatem ab immutabilitate Dei derivat, Deum statuatur agens necessarium: nullo negotio inde elicui consequentiam firmissimam; Viri Cl. erat ostendere istam consequentiam esse nullam; quod non præstitit, neque præstare potuit; nisi existimet, quia iustitia vindicativa Deo naturalis est, Deo naturale esse eandem in natura motus conservare quantitatem; quæ duo ante ostendi adeo esse dissimilia, ut me Viri Cl. ergo allati exempli pudeat. Loquitur hic quoque de Deo, eandem semper vi utente ad conservandam eandem motus quantitatem: scire autem aveo quam vim Vir Cl. peculiarem Deo tribuere queat, utpote qui statuatur Deum
sola

sola voluntate agere: & jam quæstio erit, utrum Deus ita velit necessario, an vero arbitrario? Dicit quoque necesse esse ut inde eliciam, omnia ex necessitate Divinæ naturæ sequi: quod tamen minime necesse est, modo probaverim, inde eandem motus quantitatem ex necessitate Divinæ naturæ sequi, ut ita ostendam, Cartesium ab impia ista cogitatione non fuisse alienum, quod aliquid in natura e necessitate Divinæ naturæ sequatur; & si probavero motum ita ex Deo sequi, simul probavero omnia ex necessitate Divinæ naturæ sequi; quia motus est primarium, si non unicum, omnis corporum mundanorum formaturæ instrumentum. Non quoque incumbit mihi probandum, motum prodire necessario e Divina essentia, negata etiam omni vera operatione; quoniam æque Spinoza ac Cartesius illum producendi modum actionem vocat; quamvis neuter sano sensu. Quod autem Vir Cl. dicit, nimir. Cartesium non absolute eandem motus quantitatem ex Dei perfectionibus inferre, sed attendere ad experientiam & legem communicationis, plane a vero alienum est: nam Cartesius per experientiam & legem communicationis quidem conatur
osten-

ostendere, quod, licet ad diversa corpora transeat, inde motus quantitas nullam patiatur diminutionem; quia, cum in uno corpore interire videtur, in altero tanto magis reviviscit: sed ipsam ejusdem quantitatis causam, & leges motus a sola Dei immutabilitate arcessit, atque dicit tam arcto cum ea cohærere nexu, ut, si illa quantitas quodammodo fieret minor, ipse Deus, vah blasphemiam! inconstantiæ & mutationis esset arguendus. Et ipse legem communicationis in Epist. 72. prorsus rejicit, quando negat, motum ab uno corpore ad aliud, imo ne quidem ab una ejusdem corporis parte ad aliam transire, ast vim corpora impellentem se modo ad hanc, modo ad aliam partem applicare. Sustuli itaque omnia, quæ Vir Cl. ad defensionem Cartesii contra meum argumentum protulit, quod hæcenus stat inconcussum, & eadem virtute qua ante concludit, quod is, qui eandem motus quantitatem ab immutabilitate Dei derivat, Deum agnoscat agens necessarium.

v.
Vacui
impossi-
bilitas e
solo Spi-
Indicaveram quoque sententiam de impossibilitate vacui, quam tuetur Cartesius, non, nisi ex Spinozæ principiis, defendi posse; cum rationes, quæ ad hanc

hanc opinionem stabiliendam in medium proferuntur, adeo sint pueriles, frivollæ, & ineptæ, ut vel puerum earum pudeat. Quid? an is, cui vel mica rationis est, putare posset, Deum aliquod liberime creasse, quod iterum nequireret in nihilum redigere? Deum creasse opus sua potentia majus, & cui per creationem ejusmodi dedisset essentiam, in quam ei nihil remaneret potestatis? Statuatur itaque, Deum posse creare creaturam independentem. Sed hæc ex Spinozæ principiis demonstratu facillima sunt; quia aliquod a Deo non creatum, vel ad ejus essentiam pertinens, etiam ab eo annihilari nequit.

vi.
Frustra
id Cl.
Antagonista a
contradictione
deducit.
Hisce hoc modo respondet Vir Cl.
Multo minus (quod quartum erat) sententia de impossibilitate vacui ullo modo probat necessitatem operationis Divinæ; cum enim hoc sit contradictorium, & esse non possit, utique a Deo produci non potest. Deus non potest contradictoria; nec potest efficere ut idem simul sit & non sit. Deus faceret ut sit spatium, scilicet extensum in longum latum & profundum, (quæ est ipsa corporis essentia & substantia) & tamen ab omni corpore vacuum, id est enim extensione ponitur corporis natura, sive corpus aliquod.
Utrum-

Utrum hæc sententia sit vera, an falsa, jam proprie non quæritur; sed ea admissa non magis in Divinam operationem necessitatem inducit, quam quod dicamus, Deum factum infectum facere non posse, nec efficere posse, ut nos qui jam vivimus, ut ego qui hæc scribo pro veritate, (utinam verum foret, & hæc non scriberet Vir Cl., licet infcius, pro falsitate & summa impietate!) nunquam in rerum natura existerimus. Nec hoc inconveniens vel absurdum sequeretur, si quis putaret, (quod Cartesius nullibi scripsit) Deum non decere quicquam eorum, quæ semel creavit prorsus annihilare. Sic mentem annihilare Deum minime decere, adeoque non posse, (uti se abnegare non potest,) omnino statuimus. Atque ex spatio annihilare omne corpus, manente interim spatio, quia est contradictorium, etiam impossibile esse, manifestum est.

VII.
Cujus
contra-
rium
variis
rationi-
bus &
instantiis
demon-
stratur.

Totum Viri Cl. huc redit ratiocinium, Cartesium vacuum impossibile statuisse, quia involvit contradictionem. Nescio vero, cur hic tantopere horruerit Cartesius contradictoria, cum alibi ea tam facile admittat: is, qui concedit, Deum potuisse efficere ne duo & unum non fuissent tria, bis quatuor non octo, ut mons fuisset sine valle, radii a circuli cen-

centro ad peripheriam ducti fuissent non æquales, quomodo potuit adeo scrupulosus esse circa admittendum vacuum, quia ibi remanet quædam imaginariæ extensionis species? Sed longe alia ibi, quam hic, fuit Cartesio ratio; cum illa adhuc penderent a futura divinæ essentiæ determinatione, quæ quorsum evaderet, prævideri non potuit; hoc vero ex essentia jam determinata innotuit; & quoniam stabile spatium est totius ipsius Physices columen, maluit in illud Deo denegare potestatem, quam ut, eo quassato, tota ejus Physica minaretur ruinam. Sed ad rem! Non quæritur jam hic, utrum natura corporis consistat in extensione, & spatium sit ipsum corpus; hæc se ita habeant! Id tantum quæritur, utrum Deus quiret partem ipsius spatii, reliquis remanentibus, in nihilum redigere? Frivola itaque & male ad rem præsentem est apposita hæc exceptio, dempto corpore, remanere spatium; cum quæstio non sit, an singulare aliquod corpus, sed corporis in genere, i. e. ipsius spatii pars, a Deo deleri queat? Ad hanc quæstionem categorice respondeat Vir Cl. Si ajat; vacuum esse possibile concedet; si neget; ratio reddenda erit, cur pars spatii

N

a Deo

a Deo annihilari nequeat. Sed involvit contradictionem. Eja! Potuitne igitur prævidere summa prudentia, se, creando extensionem, producturam rem suæ potestati & juri prorsus exemptam? Quænam hæc sunt absfona, quæ absurda, quæ impia? An eo stultitiæ homo rationalis pervenire posset, ut existimet, Deum efficere posse creaturam, quam ob essentiæ conditionem, quam ipse ei largitus est, in æternum deberet conservare, & ea ratione prorsus a se facere independentem? Sed quænam hic contradictio, si dicamus, Deum abolere extensionem inter quædam corpora? Utique ex hypothefi abolita est extensio, igitur nihil est: an repugnat inter corpora esse nihil? Sed distant corpora, & certæ mensuræ distantia assignari potest. Recte, distant corpora ob ablatum e medio corpus, unde factus est hiatus, qui nihil positivi, aut privativi infert, & quod isti hiatus certa quantitas tribuatur, id fit propter conceptum quantitatis corporis ablati, vel corporis possibilis, quo ille hiatus fuit repletus, vel denuo repleari posset; ita ut extensio istius hiatus duntaxat sit imaginaria, non vera. Statuit Vir Cl. hunc mundum finitum; rogatum

tum velim Virum Cl., utrum Deus queat hunc mundum diminuere, & ultimas ejus oras annihilare? Si ita, remanebit ibi idem spatium imaginarium, &, Deo sic volente, in pristinam magnitudinem restitui poterit mundus; quod igitur ipsa corporis patitur natura, an id corpora circumposita reddent impossibile? Si neget, in quam sententiam vereor ne inclinet Vir Cl., videat ne propter Cartesium in Deum fiat injurius. Sane dedecet nos homunciones vix cum ratione, multo minus temere, de ejus, coram cujus facie universa terra contremiscit, absoluta potestate quicquam determinare, quod ei limites ponat. Jobus, qui, teste ipso Deo, de viis Dei rectius loquutus erat, quam consanguinei ipsius, hanc tamen ob causam a Deo fuit increpitus, & postquam cominus indicia Divinæ Majestatis conspexerat, eum dictorum poenituit, sacroque horrore correptus humillimo obsequio se coram Deo prostravit, seseque de iis fuisse locutum, quæ non satis intellexerat, candide confessus est. Utinam & nos iltius effemus animi, tantaque erga Deum duceremur reverentia, quando de absoluta & tremenda ejus potestate, summoque in creaturas jure nobis sermo-

cinandum est. Concludo, Virum Cl. non potuisse demonstrare vacuum esse impossibile, quia involvit contradictionem, quam involvit nullam, nisi quis e Spinozæ principiis Philosophari voluerit.

VIII.
Etiam
plurium
mundorum
impossibilitas, facit
Deum
agens
necessarium.

Impossibilitatis plurium mundorum solidam rationem, nisi e Spinozæ principiis, reddi non posse, etiam demonstraveram. Etenim, quamvis Cartesius statuatur infinitam extensionem, ideo ipsum mundum, i. e. materiam per motum ad certas corporum species determinatam infinitam statuere non debuit, si Deum liberrimum opificem agnovisset; quia Deus pro beneplacito parti ejus motum indere potuisset; quod vero e materia supererat inconditum relinquere; sed si cum Spinoza Deum pro agente necessario habeat; tunc ubique, & quam late patet materia, in ea operari debuit; quare nunc nihil reliquum est, quod ullam mundi formam recipiat. His, cum clara sint, nihil addam.

IX.
Cl. Antagonista
responsio.

Rationi huic ita insurgit Vir Cl. §. 57. *Eadem responsione quinta diluitur objectio, quæ Spinozismum (si diis placet) infert ex opinione de impossibili mundorum pluralitate. Cum enim vacuum spatium sit contradictorium, impossibile est, ut id sit inter plures,*

res, qui fingerentur, mundos. Si vero supponantur contigui, sine interjecto vacuo, erit unicus mundus, πᾶν, universum totale. Quod ipsa mundi notio Platonem docuit, & necessario infert. Sin spatium intermedium corporibus plenum supponatur, hoc iterum mundos plures, qui supponuntur, non minus uniet, quam aer intermedius unit cælum & terram, ut constituatur unicus mundus, sive unica omnium corporum universitas.

Profecto hic apponitur crambe, non bis, sed plusquam millies recocta, ac quæ proin maximum fastidium, maximamque nauseam parit. Hoc tamen tædium, quia ita Viro Cl. placet, erit mihi devorandum. Vacuum spatium (inquit Vir Cl.) est contradictorium. Quid de hac re sit, modo ostendi; an vero idea spatii, quam in suo cerebello cudit Cartesius, Deo adimet potestatem creandi plures mundos? Sit vero contradictorium, quid inde? Inter mundos non esset interjectum spatium Cartesianum, sed merum nihil, i. e. ultra terminos mundorum nihil plane esset corporei; an spatium potest esse, ubi Deus illud non creat? Utique, si spatium sit verum corpus, creandum est; nisi illud forte

X.
Quæ
variis
rationibus
diluitur.

annumeret Cartesius sponte ortis. Possitne Deus creare corpus aliquod, illudque ita collocare ne ad hunc nostrum mundum se extenderet? an id vacuum, cujus nullæ sunt affectiones, impediret? Hæc adeo plana sunt, ut vel puer capiat, & unusquisque, qui, ob splendorem grandis istius mysterii, quod in spatio Cartesiano latet, oculi non cæcutiunt, clarissime videt. Sed (inquit Vir Cl.) si contigui sint, erit unicus mundus. Mira profecto consequentia! duæ ædes contiguæ sunt una domus, nonne? Si quis juxta alterius ædes aliam domum extruat, an cum ea, juxta quam ædificatur, in unam domum necessario coalescet? Unaquæque domus, respectu cubilium, intra parietes contentorum, aliquod universum est, siquidem illa usui & commodo inhabitantis inserviant; illa vero domus, quæ juxta ædificatur, iterum respectu suorum locorum, alterius usui destinatum, aliud erit universum. Ita quoque hæc corpora, quæ Deus conjunxit & ad certum usum operationemve disposuit, omnium eorum compages respectu partium, ad illam pertinentium, vocatur universum: si vero Deo placeret alia corpora præter hæc, quæ jam condi-

dita sunt, creare, illa unire, certo quoque usui destinare, iterum illud totum respectu suarum partium nuncuparetur universum. Neque etiam, si aliquod corpus interjectum esset, id ad alterutrum pertineret, cum posset esse corpus aliquod inconditum, istic eo tantum sine positum, ut istos mundos discriminaret. Fateor tamen id per istam creationem, quam finxit Cartesius, fieri non posse. Gratulor vero mihi, & præsertim Deo immortales ago gratias, quod hic non respiciam foedissimum Philosophastri alijus commentum, sed sapientiam & potentiam Dei mei multiformem. Mirari vero subit, quod Vir Cl., qui mecum mundum finitum statuit, hanc opinionem tueatur: utique mundus finitus possibili mundo non adversatur; nihil extra hunc mundum ei repugnat; infinita Dei potentia illud flagitat; solus perversus spatii conceptus suadet contrarium, quem ni corrigat, videat ne tandem ad admitendam hanc impiam Cartesii sententiam, hunc mundum esse infinitum, invitus trahatur.

Dixeram aliud adhuc esse, quod in Philosophia Cartesiana infimum non obtinet locum, quod non, nisi e principiis

xi.
De i-
deis in-
natis

*Senten-
tia Spi-
noziſ-
mum in-
fert.*

Spinozæ rectè intelligi poteſt, videlicet ejus de ideis innatis ſententia; in qua ex ipſo Cartefio nihil certi percipi, neque ulla veritatis demonſtratio exinde deprehendi poteſt; ſed e Spinoza commodus ſenſus & vis demonſtrativa facile eruitur. Nempe vult Cartefius, ideas innatas non ab objectis externis, non a voluntatis determinatione, ſed a ſola cogitandi facultate procedere. Mens igitur in iſtas ideas, ſive potius in earum ortum nihil habet juris, ſed ſunt, ut quidam dicunt, ipſius Dei opus; quod non aliter intelligi poteſt, quam quod unica illa ſubſtantia, cui mens ineſt, naturali operatione mentem ita diſponat, ut neceſſario ejuſmodi ſubeat cogitandi modos; qui, cum ab ipſius Dei operatione immediate prodeant, etiam ſummæ & neceſſariæ veritatis eſſe debent. Quoniam vero hoc non attingit Vir Cl. pro conſeſſo ſupponam.

xii.
*Ut &
Carteſi-
ana
mentis
cum cor-
pore u-
nio.*

Talis unio mentis cum corpore, quæ non in vera ejus cum corpore coexiſtentia, ſed in mutua relatione conſiſtit, optime quoque e Spinozæ principiis explicatur. Vult Cartefius eſſe nexum inter mentem & corpus a Deo conſtitutum, quo ad certas mentis cogitationes ſequantur varii in corpore motus, & viciffim:

non

non vult tamen, mentem per ſe afficere corpus, vel corpus mentem; aſt omnia, ſecundum ipſum, propter illum nexum ita in mente & corpore oriuntur; niſi-
pam tamen docet qua in re hic nexus conſiſtat, & cur naturaliter ea ſimul in mente & corpore oriri debeant: Spinoza vero hujus naturalem redditrationem; nimirum quia mens & corpus ejuſdem ſubſtantia, per eos æqualiter operantis, modi ſunt. Sic in *Part. 2. Propoſ. 7. Ordo, & connexio idearum idem eſt, ut ordo & connexio rerum.* Et in *Scholio; Hic antequam ulterius pergamus revocandum nobis in memoriam eſt id, quod ſupra oſtendimus, nempe quod quicquid ab infinito intellectu percipi poteſt, tanquam ſubſtantia eſſentiam conſtituens, id omne ad unicam tantum ſubſtantiam pertinet, & conſequenter quod ſubſtantia cogitans, & ſubſtantia extenſa una, eademque eſt ſubſtantia, quæ jam ſub hoc, jam ſub illo attributo comprehenditur. Sic etiam modus extensionis, & idea illius modi una eademque res eſt; ſed duobus modis expreſſa. Et clariuſ in *Scholio Prop. 2. Part. III. Unde fit, ut ordo, ſive rerum concatenatio una ſit, ſive natura ſub hoc, ſive ſub illo attributo concipiatur, conſequenter ut ordo actionum & paſſionum corporis noſtri ſimul ſit**

natura cum ordine actionum, & passionum mentis. Hic possumus videre, cur motus in corpore & cogitationes in mente, licet unum alterum non producat, semper concordent. Vidimus itaque cuncta hæc dogmata Cartesiana in solo Spinozismo fundari, atque ex ea omnem suam veritatem, si quid veritatis haberent, atque virtutem mutuare. Sed & hoc sicco pede præteriit Vir Cl., quapropter plura exempla non adducam; sufficient hæc specimina ad demonstrandum multa Cartesii Philosophemata omne suum perfectum stabilimen a Spinoza arcessere debere.

Caput IX.

SUMMARIUM.

Cartesius, utpote mendax & fallax, contrarium quibusdam in locis statuere visus nullam meretur fidem. I. Ejus quædam fallaciæ specimina adducuntur; & primum de motus definitione, quantitate eadem, & transitu. II. Secundum, de differentia inter infinitum & indefinitum. III.

Ter-

Tertium, de mundi origine, fallaciter supposita. IV. Quartum, a commendatione reverentiæ, S. Litteris debitæ, cui ejus docendi modus plane adversatur. V. Quintum, ab aperto mendacio. VI.

R Estat nunc hic proponendum, quod in meo Tractatu Vernaculo præmiseram; nimirum, Cartesium sæpe subdole, fraudulenter, & ambigua oratione fuisse loquutum, ut tanto melius sua falsa atque impia dogmata commendaret, quanto minus eorum verus & genuinus sensus ab omnibus percipi posset. Is enim impostorum mos est sub veritatis specie omnia ad fallendum componere, atque ita speciosis verbis suos errores incrustare, ut ab incautis avidius appetantur. Non igitur immerito & sine gravissima causa in sua Epistola de eo queritur Cl. Gussenius pag. 26. Sic, o amice sincere, deprehendimus in Novatoribus id quod nos de nemine pro nostra simplicitate, suspicari fuisset. His versipellis color quasi duplex & fucatus est. Hæc est stylus duplex, alter naturalis, alter politicus: quorum priore, quo sententiam suam exprimant, eos interdum uti oportet, infrequentius ta-

*I. Carte-
sius ut-
pote
mendax
& fal-
sax, com-
trarium
quibus-
dam in
locis sta-
tuere vi-
sus, nul-
lam me-
retur
fidem.*

men utendum censent. Stylus eorum politicus est quo locutiones sententiæ antiquioris affectus usitatas vulgoque familiares usurpant. Qui stylus cum sit eorum menti contrarius, ideo etiam ex eorum ore prodit detortus, inanis, ludificans. Et eadem de causa est pejor stylo Scholastico in eorum usu. Esto enim Scholasticorum stylus, barbarus formis vocabulorum male cussis & inconditis, interim is ad sensa loquentis plene manifestanda compositus est. Cum contra hic stylus Recentior sit in applicandis novo sensui verbis ab eo alienis, alioque & contrario usu jam receptis. Quod Barbarici titulo dignius est. Sæpius tamen illo coactō & politico stylo utuntur quo minus appareant nova intrudere, & sub larva facilius admittantur, per speciem tenendi vetera, & nihil nisi ea donandi perfectionibus nonnullis. Hac arte simplicibus placent incautis, doctis vigilibus tricas parant, apud Proceres minus heic exercitatos servant sibi locum dicendi Logomachias esse quæ in ipsos moventur, eo sine & scopo ut silentium Procerum autoritate impositum aliis, & in publicæ tranquillitatis gratiam imperatum, det sibi tempus & audaciam ad sua cæpta promovenda. Utinam hic Vir id, ob quod adeo in quosdam Cartesianos invehitur, quos immerito, cum recte ejus mentem se-

sequantur, pseudonymos ejus discipulos vocat, in ipso Cartesio advertisset! Illud ipsum Doctiss. Poiretus olim, dum adhuc esset Cartesii mancipium, de genuinis Cartesianis pronunciavit, quod *si sint vocibus deceptricibus, non significantibus verum.* Neque mirum, cum sæpius eorum præceptor Cartesius iis ita præverit. Hujus pessimi criminis accusaveram Cartesium, & Vir Cl., qui ejus patrocinium in se suscepit, hic prorsus silet; quam maxime tamen sua refert ab hac labe suum purgare Cartesium, qui cæteroquin, etsi in multis locis sane & orthodoxe loqui videtur, nullam meretur fidem, & quidem juxta regulam ab ipso positam, quod *prudentiæ sit iis non credere, qui vel semel fefellerunt.*

Ejus fallaciæ quædam proferam specimen. Primo agam de motus definitione. ^{II.} *Ejus* Secundo de ejusdem ejus quantitatis in ^{quædam} *fallacie* natura perseverantia. Tertio de ejus tran- ^{specimen} *situ*, five communicatione. Motum definivit *Art. 25. Part. 2. quod sit translatio* ^{na adducuntur;} *unius partis materiæ, five unius corporis, ex* ^{& primi} *vicinia eorum corporum, quæ illud immediata* ^{motus} *te contingunt, & tanquam quiescentia spe-* ^{definitione} *ctantur; in viciniam aliorum.* Sed hæc definitio prorsus ad decipiendum est com- ^{ne, quantitate eadem, &} *posita.*

posita, ne videretur terræ motum tribuere, (vestigia enim Galilæi ipsum terrebant) quod tamen ex ipsius mundi fabrica necessario sequitur, & jam ejus asseclæ, invita S. Scriptura, palam profitentur: secundum hanc enim definitionem nullum corpus, nisi superficie tenuis, movetur. Hunc in finem etiam excogitavit motum respectivum, quo commento nixus ausus fuit pronunciare, Tychonem, quam se, plus motus terræ tribuisse. Illud vero de motu respectivo commentum, adeo est ridiculum & inane, ut jam dudum a maximis ejus fautoribus sit explosum. Quod ad eandem motus quantitatem a Deo in natura per concursum conservatam, non, uti præ se fert, corporum affectio est, sed de vi materiam impellente intelligendum, ut totidem verbis in *Epist. 72. Part. 1.* affirmat: *quinimo puto motum, quatenus est talis modus, assidue mutari..... Cum autem dixi tantundem motus in materia semper manere, hoc intellexi de vi ejus partes impellente.* Quibus autem fideculis hæc sententia, ex iis, quæ ubique in Principiis de eadem motus quantitate in materia permanente blaterat, quiret elici? Quod ad motus transitum de uno corpore in aliud, quem in suis

suis Principiis, ut eadem motus maneat quantitas, asserere videtur, & reapse asserit; quando ita scribit *Art. 40. Part. 2.* *Contra vero, cum occurrunt corpori molli, quia facile in illud omnem motum suum transmittunt, ideo statim ad quietem reduci.* Quomodo autem hæc cohærent cum iis, quæ scripsit eadem *Epist. 72.* *Se, quod motus sit in quibusdam corporibus varius, id intellexisse de vi ejus partes impellente, quæ vis nunc ad unas partes materiæ, nunc ad alias, juxta leges motus, se applicet.* Et sic tandem cuncta illa grandia, quæ e motus & corporum natura deducere videtur, eo recidunt quod essentia Divina, quæ ipsi est vis movens, juxta quasdam leges se circa materiam exerere debeat. Ecce hic hominis profani, aliud dicentis, aliud sentientis, imposturam maximam!

Eodem modo fallax illud excogitavit indefinitum, ceu medium aliquod inter finitum & infinitum, quæ tamen contradictoria sunt, & nullum medium admittere possunt. Nempe jam mundum mente conceperat infinitum; attamen id rotunde profiteri verebatur; fallacia igitur quadam, sub qua mentem suam occultare poterat, maximè opus erat: confugit igitur ad ridiculum indefinitum, quod

III.
Secundum, de differentia inter infinitum & indefinitum.

quod ita definit *Art. 26. Part. 1. Id in quo, sub aliqua consideratione, nullum finem possumus invenire.* Fallaciter hic proponit notionem indefiniti, mundo applicandam, in qua negative nullos terminos assequi possumus. Postquam tamen ipsum urserat Morus, ostenderatque, ex natura ipsius rei nobis innotescere positive, utrum sit finita, an infinita; ita rescribit *Epist. 69. Part. 1. Repugnat conceptui meo, sive, quod idem est, puto implicare contradictionem, ut mundus sit finitus.* Idem ille, qui dolose præ se tulerat, sibi negative nullam esse rationem, ob quam mundum finitum statueret, jam fatetur, sibi esse positivam rationem, ob quam mundum infinitum declaret. Sic non metuit impius ille deceptor attributum Dei essentialia, mundo, tanquam ad ejus essentiam pertinens, tribuere.

IV. Non minor fallacia conspicua est in hypothesi de hujus mundi origine, quam se adoptasse simulavit impostor, ut ex ea melius naturæ phænomena intelligi & percipi quirent; quam tamen talem existimat, ut, si ea ob evidentiam & sequelæ necessitatem non admittatur, Deo injuria fieri videatur *Art. 43. Part. III.* Et quo loco eas habeant ejus asseclæ, satis ostendunt,

IV.
Tertium, de
mundi o-
rigine
fallaciter
supposi-
ta.

dunt, quando iis ad veritatem eruendam perpetuo utuntur, quin ipsi S. Scripturæ non parçant, sed ei potius sensum erroneæ vulgi opinioni consentaneum tribuunt, ubi aperte Cartesii consequentiis, ex iis eductis, contradicit. An hoc est aliquid habere pro mera hypothesi? quæ hæc est fraus? quæ hæc fallacia?

Pius & auctoritatem S. Literarum magnopere commendare videri voluit, Quarcum ita scribit. *Art. 78. Part. 1. Præter tum, a cætera autem, memoriæ nostræ pro summa regula est infigendum, ea quæ nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima esse credenda; Et quamvis forte lumen rationis, quam maxime clarum & evidens, aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctori- tati Divinæ potius, quam proprio nostro judicio, fidem esse adhibendam.* Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum. Quia itaque ausus fuit ejusmodi mundi fingere sortum, qui creationis modo a Deo instituto, plane est contrarius, & ita Mosis, illum narranti, quasi in barbam obloqui? An hac de re fides Divina ipsum nihil docuerat? Cur contra S. Scripturæ testimonium terræ motum tribuit? Quare docuit, hominem sibi posse cavere ab omni errore? Egregia, profecto, qua

v.
Quar-
tum, a
commen-
datione
reveren-
tiæ S. Li-
bitæ, cui
ejus do-
cendi
modus
plane
adver-
satur.

suspexit divinam revelationem, reverentia. Quis non videt, bona verba dedisse hunc impostorem ut pius haberetur, & sub pietatis infula melius deciperet.

VI.
*Quintum, ab
aperto
mendacio.*

Id duntaxat cæteris addam, (ubi enim ejus falsitatum finem reperirem) ipsum in *Resp. ad Object. Quartas* splendide fuisse mentitum. Multis rationibus in *Resp. ad Object. Sextas* demonstraverat, nulla esse accidentia realia, & nullum, ne quidem per quantumvis extraordinariam Dei potentiam posse esse sine subiecto. In *Resp. vero ad Object. Quartas* ita scribit: *Quam objectionem per facile possem eludere, dicendo me hæcenus nunquam accidentia realia negasse. At denique ex eo quod dixerim modos absque aliqua substantia cui insint non posse intelligi, non debet inferri me negasse illos absque ipsa per divinam potentiam poni non posse, quia plane affirmo, & credo Deum multa posse efficere, quæ intelligere non possumus.* Oportet mendacem esse memorem. Præterea tam futilia & inania in re Pontificiis adeo sacra maximique momenti, ponendo terminum aliquem, qui medius sit inter singulas panis particulas, effutivit, ut palam constet, ipsum fatigasse homines suæ religionis (modo ei, præter Philosophicam quædam fuerit)

tan-

tantum circumducere. Demonstravi itaque hisce speciminibus, quod pluribus possem, Cartesium multa ad decipiendum composuisse; modo ita, modo aliter, prout ei visum fuit e re sua fore, fuisse locutum; idem hic affirmasse, alibi negasse; & quamvis quibusdam in locis bene, pie, & orthodoxe fuerit loquutus, id egit, partim ut pessimam opinionem in crustaret, partim ut haberetur vir bonus & Christianus; qui mos hodiernis Spinozistis adeo proprius est, ut, nisi Vir Reverendus atque Doctissimus D. Tuinman iis larvam detraxisset, a multis, ne dicam plerisque pro bonis & piis Reformatis etiamnum haberentur: & vidi in scriptis Viri Reverendi fidei confessionem alicujus ob hanc impietatem a Venerando Synedrio Medioburgensi juste excommunicati, quam quis, horum mysteriorum ignarus, juraret esse orthodoxam, si tantum secundum verborum sonum judicaret, & si quid forsitan alicubi durius occurrat, in meliorem sumeret atque interpretaretur partem. Cum itaque ex ipsis Cartesii principiis, primariisque dogmatibus ejus cum Spinoza consensum demonstraverim, clarissimum est ex quibusdam hominis versipellis opinionibus,

vel verbis mollioribus, sparsim ab ipso traditis, nihil certi de ejus orthodoxia concludi posse.

Caput X.

SUMMARIUM.

Ratio dissensus inter Cartesium & Spinozam, ab ipsius Spinozæ testimonio petita, non est satis valida; quod luculenter demonstratur. I. Dissensus in particularibus nihil facit ad rem. II. In primariis, a Cl. Antagonista allegatis, nulla est differentia, ut patet e substantiæ definitione, quæ, quoad sensum, Cartesio & Spinozæ omnino eadem est. III. Ut & attributi. IV. Nec non modi. V. Neque, quoad rem, in conceptu infiniti differunt. VI. Nec etiam in notione libertatis. VII. An in notione causæ efficientis differant, nondum Cl. Antagonista probavit. VIII. Perversæ definitiones Spinozæ huc non magis spectant, quam Cartesii. IX. Non solum Spinoza, sed & Cartesius multa, Deo indigna,

na, scripsit. X. Et naturam cum Deo confudit. XI. Toties Cartesius sibi obloquitur, quoties dicit, Deum aliter operari potuisse. XII. Verum dissensum distinctio cogitationis in creatam & increatam non commonstrat. XIII. Neque inter cogitationem & extensionem distinctio. XIV. Huc quoque non referenda immo mentis cum corpore, quæ potius contrarium suadet. XV. Reliqua, in scenam producta, non pertinent ad statum quæstionis. XVI. Neque huc pertinet Cartesii a Spinoza in Physicis dissensus; quoniam fundamentum eorum lubricum est, fallax, atque ineptum. XVII. De pietate minime commendandus Cartesius. XVIII. Operis Epilogus. XIX.

H Actenus invictis argumentis probavi, Cartesium Spinozæ præluxisse; jam tempus erit examinandi rationes ad defendendam, & quidem in superlativo gradu, ejus orthodoxiam a Viro Cl. allatas; quas si dixerim stipula leviores, non est quod ideo Vir Cl. mihi succenseat. Etenim

I. Ratio dissensus inter Cartesium & Spino-

*nam, ab
ipſius
Spinozæ
teſtimo-
nio peti-
ta, non
eſt ſatis
valida;
quod lu-
culenter
demon-
ſtratur.*

nim primam deſumit rationem ab ipſius Spinozæ teſtimonio, quo ſuum a Cartefio conſitetur diſſenſum: quem in finem ejus ad Oldenburgium & Bleyenbergh allegat Epistolae. Sed facilis eſt ad hanc rationem reſponſio: quid enim frequentius eſt, quam ut ii, qui iſdem utantur principiis, etiã in multis, a ſe invicem diſſentiant; quia unus hoc, alter aliud, ex iſſelicit conſectarium; & vix ulla eſt ſecta plane concors, quin ejuſdem præceptoris diſcipuli acerrime inter ſe digladiantur: utinam ipſi Reformati hoc non nimium darent comprobatum, quorum quidam in alios ſupra modum non ſolum debacchantur, ſed & internecino odio ſe mutuo proſequuntur. Quid igitur mirum ſi Spinoza Cartefium in quibuſdam erroris accuſet, cum opinatus fuerit, quod ſecundum ſua principia aliter philoſophari debuerit. Conſtat tamen quoque, ſi fides habenda ſit authori præſationis operi poſthumo Spinozæ præfixæ, Spinozam Cartefium pluriſimi feciſſe, ipſiuſque Philoſophiam omnium aliorum Philoſophiæ prætulifſe; quin ipſe Philoſophiam Cartefianam alios docuit, eamque methodo ſynthetica demonſtravit. Neque tanta eſt Cartefium inter & Spinozam diſcordia, quæ, no-
tan-

tante ipſo Viro Cl., tantum circa tria verſatur capita, & forſan commode ad unum reduci quiret, nempe quod Cartefius in Deo & mentibus videatur agnoſcere aliquam libertatem, quam tamen, ut ſupra a me demonſtratum eſt, magis verbis, quam re ipſa, agnovit. Inſuper habetur Spinoza, & merito, vaſerrimus Viro Cl. impoſtor; quænam igitur ejus teſtimonio fides haberi poteſt? Sic egit, uti ingrati diſcipuli ſolent, qui, per quos profecerint, fateri nolunt: bene memini, celeberrimo alicui Theologo a quibuſdam vitio verti, quod ſua a Cl. Coccejo mutuatus ſit, & tamen ubique eum carpat, ne videretur ſua a Cl. Coccejo habere. Ita quoque Spinoza, fatagens novam condere Philoſophiam, quamvis Cartefii ſenſum bene perceperit, verba tamen capravit, quibus uti Cartefius coactus fuit ad verum animi ſenſum occultandum, ut e Cartefii ruinis proruſus novum videretur conſtruere ædificium, novuſque audiret Philoſophus.

Secundum argumentum depromit Vir Cl. e diſſenſu inter Cartefium & Spinozam in quibuſdam ſingularibus; ſed toto cœlo aberrat: nuſquam enim ſcripſi inter Cartefium & Spinozam in omnibus

II.
*Diſſen-
ſus in
particu-
laribus
nihil fa-*

*cit ad
rem.*

concordiam intercedere; sed tantum Cartesium Spinozæ materiam suppeditasse, ex qua commode suam Philosophiam conficere queat, & illud, etiamnum dico, & probavi. Hujus autem inter Cartesium & Spinozam *dissensionis*, quoad externam speciem, ratio in promptu est. Cartesius ex honorata familia erat oriundus, & famæ perstudiosus; noluit igitur ea aperte docere, quibus Atheismum inducere videretur. Cui accedit, quod patria Gallus esset, & nesciverit an non forte sibi esset in patriam redeundum, in qua, ejusmodi impia *sine* gravissima censura non latum iri, probe sciebat. Præterea non vixit Cartesius mollia fandi tempora; ubique Philosophia Scholastica primas tenebat; quare ita eam amicare debuit, ne cultus horrore statim unumquemque deterreret. Longe vero aliter cum Spinoza fuit comparatum; vilis homo erat, nihil aliud intendens, quam per novitates inclarescere: invenit etiam Cartesianos præparatos ad illas impias opiniones facilius recipiendas; ut etiam experientia comprobatum dedit, quod soli Cartesiani se istoc veneno ingurgitaverint. Neque prorsus diffiteri volo, uti facile est inventis aliquid addere, Spino-

nozam quædam singularia e Cartesii principiis elicuisse, quæ forte ipse Cartesius non prævidit, vel etiamnum pro suis non agnosceret; quod tamen minime impedit utrique eadem esse principia, quod unicum est, quod demonstrare studui.

Descendamus vero ad singularia, ut Virum Cl. sequar, & videamus utrum tanta inter illa sit oppositio, quantam præ se fert Vir Cl. Initium facit a substantiæ definitione, quam dico Spinozam, quoad verba & externum sonum, etsi sensus plane idem est, Cartesii definitione meliorem & saniorcm exhibuisse. Definit Spinoza substantiam *rem, quæ in se sit, & per se concipiatur, hoc est, cujus conceptus non indigeat conceptu alterius rei, a quo formari debeat.* Hæc definitio Philosophice optima est, & nisi impostor ille sensum, contra genuinam verborum significationem, ad sensum Cartesii detorsisset, & intellexisset *rem, nulla alia re ad existendum indigentem*, quæ Cartesii definitio est, utroque pollice approbarem. Inter harum igitur substantiæ definitionis sensum nulla plane est oppositio, sed omnimoda convenientia.

Attributum Spinozæ est, *quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejus essentia*

III.
In primariis, a Cl. Antagonista allegatis, nulla est differentia, ut patet e substantiæ definitione, quæ, quoad sensum, Cartesio & Spinozæ omnino eadem est.

IV.
Ut & attributa

sentiam constituens. Definitionem attributi, quam Cartesius exhibuit, dissimulat Vir Cl. & lectorem ad Art. 56. Part. I. ablegat, in quo Cartesius attributa, qualitates, & modos confundit, eaque duntaxat pro vario considerandi modo differre scribit. Attamen idem prorsus de attributo cum Spinoza sentit Cartesius, nempe quod tale sit, quod substantiæ essentiam constituit. Quod ut ostendam, unum tantum locum c. Cartesio proferam, qui extat in *Notis ad Programma*: *Carvendumque est, ne per attributum nihil hic aliud intelligamus quam modum: nam quicquid alicui rei a natura tributum esse cognoscimus, siue sit modus, qui possit mutari, siue ipsamet istius rei plane immutabilis essentia, id vocamus ejus attributum. Sic multa in Deo sunt attributa, non autem modi. Sic unum ex attributis cujuslibet substantiæ est, quod per se subsistat. Sic extensio alicujus corporis, modos quidem varios in se potest admittere, nam alius est ejus modus si corpus istud sit sphericum, alius si sit quadratum: verum ipsa extensio, quæ est modorum illorum subjectum, in se spectata, non est substantiæ corporeæ modus, sed attributum, quod (N.B.) ejus essentiam naturamque constituit. Quæ igitur hic inter Cartesium & Spi-*

Spinozam oppositio? Sane concors est utriusque in idem placitum consensus.

Per modum Cartesius & Spinoza omnino idem, nempe substantiæ affectionem, intelligunt: male igitur hujus respectu Vir Cl. unum alteri opponit.

Quod ad notionem finiti & infiniti attinet, Spinozam in ea, quoad rem ipsam, a Cartesio dissentire, videre nequeo: nam Spinoza istam rem in suo genere finitam appellat, quæ alia ejusdem naturæ terminari potest, i.e. quæ non complectitur omnem realitatem ad totum illud genus pertinentem; eo respectu corpora singularia sunt finita, quia eorum realitas se non quaquaversum extendit, aut per alia corpora singularia, quibus etiam est realitatis extensionis pars, terminantur: sed extensio in genere est in suo genere, non tamen absolute, infinita, quia quidem quicquid realitatis extensionis est, in se continet, non vero prorsus omnem omnino realitatem, quam solus Deus complectitur. Sed estne hæc ipsissima Cartesii sententia? Quorsum igitur hoc spectat? ut numerus oppositorum augeatur?

Definitionis, qua & Cartesius & Spinoza libertatem delineant, sensus plane idem

v.
Nec
non mo-
di.

vi.
Neque,
quoad
rem, in
conceptu
infiniti
diffe-
runt.

vii.
Nec e-

tiam in
notione
liberta-
tis.

idem est: quid enim differt *a sola sua natura ad agendum determinari*, & ad id, quod ab intellectu proponitur ita ferri, ut a nulla vi externa nos ad id determinari sentiamus; cum ubique sit spontaneitas, ut vocant, nullibi activa determinandi potestas. Alia sunt verba; sensus veroprius idem.

VIII.
An in
notione
causæ ef-
ficientis
differant,
nondum
Cl. An-
tagonista
proba-
vit.

Cartesium veram & genuinam causæ efficientis habuisse notionem, Vir Cl. dicit, at non probat: expectabo igitur demonstrationem, & tandiu hac re supersedebo. Interea gravissimæ mihi sunt rationes suspicandi de Cartesio, quod genuinam notionem causæ efficientis non habuerit. Perpendantur ea, quæ de causa efficiente differuit *Resp. ad Object. Prim.* ubi disertè asserit, *non esse impossibile ut aliquid sit causa efficiens sui ipsius*. Et iterum: *omnem causam efficientem non esse effectui suo tempore priorem, neque ab eo diversam. Nobis licere cogitare, Deum idem facere respectu sui, quod causa efficiens facit respectu sui effectus*. Profecto hæc notio potius causæ emanativæ, immerito sic dictæ, quam veræ causæ efficienti applicari potest, & a conceptu, quem Spinoza de causa efficiente formavit, non differt.

Spi-

Spinozæ perversæ definitiones & fraudes non sunt hujus loci, nec ego istis patrocinator: an tales quoque in Cartesio inveniantur? ante quæsitum fuit.

Uterque vocat Deum ens infinitum & summe perfectum. Multa Deo indigna & nefanda scripsit, quæ si callide decipere voluisset ille nebulo, potuisset omittere, & sub aliis verbis mollioribus mentem suam abscondere: sed ipsum impietatis non puduit, fuitque publicus nequitiae professor. Quid Cartesius de divinis perfectionibus senserit, licet bona dederit verba, attendenti satis manifestum est: qui Deum considerat tanquam causam sui; se ipsum sua potentia conservantem; in operando, quin creando, legibus naturæ astrictum necessario; materiam sua essentia æquabiliter necessario moventem, & similia; næ! ille fovet cogitationes Deo dignas, & ipsum quam accuratissime a mundo distinguit, passimque *ορθοδοξίας* scripsit.

Cartesium Deum & mundum semper accuratissime distinxisse, falso falsius est. Unum duntaxat in contrarium adducam specimen ex *Med. vi.* in qua non obiter, sed ex professo de hac re loquitur: Sicibi. *Et sane non dubium est quin ea*

IX.
Perver-
sæ defi-
nitiones
Spinozæ
huc non
magis
spectant,
quam
Cartesii.
x.
Non so-
lum Spi-
noza,
sed &
Cartesi-
us Deo
indigna
scripsit.

XI.
Et na-
turam
cum Deo
confun-
dit.

omnia

omnia quæ doceor a natura aliquid habeant veritatis: per naturam enim generaliter spectatam, nihil nunc aliud quam vel Deum ipsum, vel rerum creaturarum coordinationem a Deo institutam intelligo. Natura igitur, quatenus generaliter, tanquam omnium existentium origo spectatur, ipsi Deus est; sed quoque res, quæ ab illa natura, generaliter spectata, prodierunt & coordinatæ sunt, vocantur natura. Hæc est, ipsissima Spinozæ sententia, & fundamentum, qua nititur ejus naturæ distinctio in naturantem & naturatam. Ita loquitur in Scholio Propos. xxix. Part. i. *Ethic. Antequam ulterius pergam, hic, quid nobis per naturam naturantem, & naturam naturatam intelligendum sit, explicare volo, vel potius monere. Nam ex antecedentibus jam constare existimo, nempe, quod per Naturam naturantem, nobis intelligendum est id, quod in se est, & per se concipitur, sive talia substantiæ attributa, quæ æternam & infinitam essentiam exprimunt, hoc est Deus, quatenus, ut causa libera, consideratur. Per Naturatam autem intelligo id omne, quod ex necessitate Dei naturæ, sive uniuscujusque Dei attributorum sequitur, hoc est omnes attributorum modos, quatenus considerantur, ut res, quæ in Deo sunt, & quæ*

quæ sine Deo nec esse, nec concipi possunt. Talis fuit Gentilium de Deo sermo; ita Stoici, quod tamen Cl. Antagonista in Seneca aliisque vehementer carpit, nomen Dei & naturæ promiscue usurparunt; sed facile Cartesio, naturam, generaliter spectatam, cum Spinoza Deum vocanti, dabitur venia. Ego tamen tam facile hic eum non dimittam: quid enim aliquod generaliter spectatum, aliud est quam totum aliquod? Quapropter Logici genus vocant totum universale; totum vero nihil aliud est quam omnium partium, eo pertinentium, congeries. Qui igitur naturam, generaliter spectatam, Deum nuncupat, considerat Deum, ceu omnium existentium complexum; tanquam unicam illam substantiam, e qua omnia oriantur, & singula partem ejus exprimant. Næ! qui hoc sensu naturam Deum vocat, is quam accuratissime mundum & naturam a Deo distinguit.

Cartesius statuit (inquit Vir Cl.) xii.
Deum aliter operari potuisse, quod *Toties*
Spinoza negat. An ille dicit, Deum aliter quivisse operari, qui diserte affirmat, *Cartesius sibi ob-*
loquitur,
leges naturæ adeo Deo esse necessarias, ut, quoties
si plures mundos creasset, easdem leges de-
buisset quam accuratissime observare? An il- *Deum*
le

aliter potuisse operari.

le libertatem in Deo agnoscit, qui asserit, *Deum unum tantum potuisse producere mundum, & illum quidem infinitum?* Non vero plura addere necesse erit, siquidem Cartesium plane contrarium sentire abunde demonstravi. Non igitur hic quoad rei summam ulla inter Cartesium & Spinozam est pugna, sed optima concordia.

XIII.
Verum
dissensum
distinctio
cogitationis
in creatam
& in-
creatam
non com-
monstrat.

Distinguat Cartesius inter cogitationem increatam & creatam, id etiam sensu Spinozistico facile fieri poterit; nimirum per cogitationem increatam intelligendo ipsam substantiam, quatenus cogitationis fons est & origo; per creatam vero aliquam istius substantiæ cogitationis modificationem, quæ iterum varios perpetuo modos subeat; & sic illa modificatio, quam substantiam, i. e. rem solo Dei concursu existentem, vocat, erit permanens subiectum omnium modorum adventitiorum, i. e. cogitationum singularium. An necesse est ut hic, quoad sensum, tanta inter Cartesium & Spinozam sit oppositio?

XIV.
Neque
inter co-
gitatio-
nem &

Eodem quoque sensu maxima potest constitui distinctio inter cogitationem & extensionem, quatenus nihil extensi in cogitationis idea involvitur, & vice versa: quinimo omnis cogitatio singularis non

non solum sine singulari extensione clare & distincte concipi poterit, sed & esse. Sed de cogitatione & extensione satis in principio hujus Tractatus egi. Hæc nihil contra me evincunt.

Quæcunque Cartesius scripsit de vera & reali mentis cum corpore unione sunt fallacia & fraudulenta, ex usu recepto nihil significantia, sed alium prorsus fundamentum sensum. Qui de hac materia Cartesii mentem scire avet, legat *Epistolam* 29. & 30. *Part. I.* ubi, sed valde implicate, ut certus sensus vix erui queat, de hac materia scripsit. Et quis nescit, plurima, quæ in hominibus contingunt, secundum Cartesium, fieri automaticè, & reliquam unionem consistere in solo quodam nexu a Deo, vel, ut Spinoza rotunde diceret, natura constituto. Quare hic Cartesius magis Spinozæ accedit, quam ab eo recedit. Sed & de hoc argumento in præcedentibus egi.

Quæ denuo adfert de voluntate & libertate, quoniam de iis satis superque actum est, non iterum attingam. Magnam quoque e Tractatu de Passionibus animæ producit farraginem, ut in quam plurimis ostendat Vir Cl. Spinozæ a Cartesio dissensum; in iis quæ examinavi-

exten-
sionem
dissin-
ctio.

XV.
Huc
non re-
ferenda
quoque
unio
mentis
cum cor-
pore, quæ
potius
contra-
rium
suadet.

XVI.
Reli-
qua in
scenam
produ-
cta, non
pertinent
ad sta-
tum

ques-
tionis.

mus ostendi, quoad rem ipsam, esse nullum; quis sit in reliquis non vacat inquirere, quia jam dudum me horum tædet; sit in his singularibus vel maximum inter Cartesium & Spinozam discrimen, id non evertit ea quæ statuo, nempe inter principalia esse omnimodam convenientiam. Scio, & etiam fassus sum, in multis aliter sentire Spinozam quam Cartesium; sed id quoque non ignoro, sæpius aliis usum fuisse Spinozam, quamvis sensus idem sit, verbis, ut quam maxime videatur a Cartesio recedere; & eo major; & sic unus impostor exercet suas artes in alium. Immerito tamen Spinoza Cartesium ita carpit, cui totius suæ Philosophiæ debet fundamenta; qui ipsum docuit, *animam nostram esse a supremæ ejus (Dei) intelligentia emanationem quandam, & divinæ quasi particulam auræ. Epist. 35. Part. 1.* Et unde habet Spinoza illud axioma Politicum, *tantum alicui esse juris quantum habet virium*, nisi a Cartesio docente *Epist. 13. Part. 1. Deum illis jux tribuere, quibus vim concessit.*

xvii.
Neque
quic-
quam

Quod ad Physicam attinet, mirum non est, Spinozam a Cartesio recessisse, quoniam ea, quæ de hac materia tradidit, tam absorta sunt, & cum istis natu-
ræ

ræ legibus adeo parum concordantia, ut *buc facit* is, cui vel mica rationis est, id non clarissime cernat. Si enim corpora solida e-
Cartesii
a Spino-
za in
Physicis
quiete particularum motarum orta sint, ut v. c. hæc nostra terra & planetæ, *diffensus;*
assignet rationem, ob quam plurima i-
quoniam
stius conditionis non fuerint exorta; & *funda-*
cum istas leges motus, saltem quasdam
ex illis, rationi & experientiæ refragari, *mentum*
experientia ipsa compertum sit, uti a *eorum*
Viris doctissimis demonstratum est, quid *lubri-*
foret stolidius, quam juxta illas Philoso-
phari? Præterea, adeo impia est hæc hy-
pothesis, utpote omnem Deifapientiam, bonitatem, providentiam seponens, modo non abnegans, ut nullus, nisi Epicureus, illam admittere queat. Secundum Cartesium Deus tantum materiam æqualiter movit per essentiam, inde prodituri nescius, (rejicit enim cum Spinoza causas finales, quandoquidem omnia a causa efficiente, i. e. necessitate quadam derivanda sunt) & inde omnia, quæ jam existunt, prodire. Aliud de mundi fabrica testatur per Prophetam ipse Deus, afferens, se ad certum numerum cœli producere exercitum, cuncta ejus singularia nomine vocare, ob magnam ejus potentiam nullum deficere. Si igitur hic

quidam cum Cartesio delirare malint, quam ipsi Deo credere, non sine summo dolore fero.

xviii. *De pietate minime commendandus Cartesius.* Omnes vero absurditatum numeros superat, quod Vir Cl. ipsum de pietate commendare ausit. (quo homines non abripit affectus?) Doleo Cartesii vices, quod talis habitus non fuerit a Papa Romano: nam eum procul dubio Sanctorum catalogo inseruisset; imo, quod plus est, eum ob merita sua Philosophica jam dudum e purgatorio extraxisset. An homo, qui summus fuit calumniator, adulator, omnium dissentientium contemptor; qui gloriam suam pro Deo habuit; qui, per merita salutem acquiri, jactavit; qui religionem, quam ore profitebatur, illudit; qui in ipsum Deum fuit injurius, de pietate commendabitur? Non sunt falsa dicteria, mihi ab atra bile in Cartesium suggesta; singula si Vir Cl. exegerit, probabo. Laudet igitur ipsum Vir Cl. quantopere potest; allaboret ostendere Spinozam sua hausisse Stoicismo; (unde sua deprompsit Cartesius ostendit Ill. Huetius) dicat Philosophiam Cartesianam solam solvendis difficultatibus Theologicis esse parem; (quam tamen immodicam jactantiam non fero; cedat

Vir

Vir Cl. vel unam e sola ratione solvendam, quam si absque ope Philosophiæ Cartesianæ non solvero, summo pudore suffundar; provoco, cedat quæstionem, non jactet inaniter) celebret istum Philosophum summum, (acumen ingenii ei non denego, utinam eo recte fuisset usus!) maxime orthodoxum, &c.: mihi tamen summus est impostor & clandestinus Atheus, qualem ipsum habebo, donec contrarium mihi fuerit probatum.

Sic Dei gratia hunc Tractatum absolvi, quem sine veritatis & famæ dispendio omittere non potui. Haud absque tædio & dolore eum confeci, quia animadverto, tanti quibusdam esse nomen hujus Philosophi, ut existiment, Ecclesiam res suas sine ejus Philosophiæ cognitione salvas habere non posse. Sed quid Ecclesiæ cum Philosophis, a quibus, quoniam plerunque plures mali sunt quam boni, plus detrimenti quam emolumenti accipit? Salvator noster, postquam a terra discessit, dedit quidem ad opus ministerii ædificationemque sui corporis Apostolos, Prophetas, Pastores, Doctores, non Philosophos. Utinam Doctores e solo SS. Literarum limido fonte, & non quoque ex impuris Philosophorum lacunis suas

xix.
*Operis
Epilogus.*

230 CARTESIUS VERUS

haurirent doctrinas, & sedentes ad pedes supremi Doctoris, ac per Spiritum ejus edocti ea tantum, quæ Spiritus Sanctus docet, alios docerent, intimeque essent persuasi, sapientiam hujus mundi meram esse apud Deum stultitiam! Utinam nos omnes, tanquam filii veræ Ecclesiæ, a Deo essemus edocti, & accepissimus unctionem ab Illo Sancto, qua omnia ad Dei gloriam & nostram salutem necessaria, cognoscamus. Veni Sancte Spiritus largire tuis istam sapientiam, quæ superne cœlitus descendit, qua sapiant cœlestia; imple eorum corda reverentia, fide, amore, charitate, spe, quibus verum Deum colant, ament, ei credant, confidant, promissorumque certo expectent complementa, & deprehendant tandem omnia in omnibus.

F I N I S.

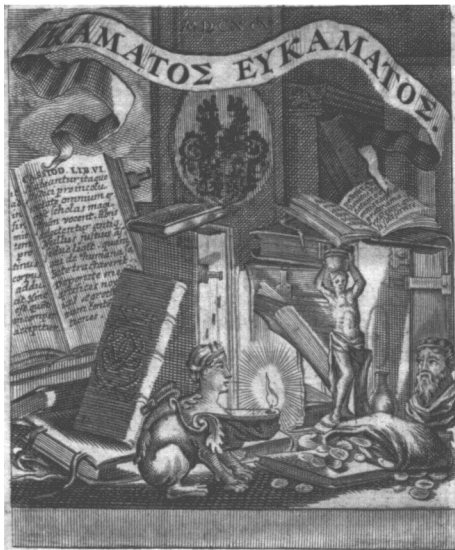

E M E N D A N D A.

Pag. 100. lin. 19. *pro re lege res.* pag. 182.
lin. 9. *pro anihilare lege anihilare.*

Animadverti inter relegendum, subinde cpositum pro e, f pro s, n pro u, & vicissim; quod non existimem lectorem moraturum. Si quid majoris momenti attentionem meam fugerit, id ut ipse æquus lector corrigat, rogo.

CODEFRIDI IAC. F. THOMASI

R. P. NOR. MEDICI.

I. B. Hamann